

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง การใช้ชุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติเพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อของเด็กปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคางน้อย สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลเสือไถ่ก อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย 2546

1.1 หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 และความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย

1.2. ปรัชญาของการจัดการศึกษาปฐมวัย

1.3 องค์ประกอบสำคัญในการจัดการศึกษาปฐมวัย

1.4 แนวคิด การจัดการเรียนการสอนระดับปฐมวัย

1.5 สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี

1.6 พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.2มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.2 มาตรฐานด้านบุคลากร และการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.3 มาตรฐานด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.4 มาตรฐานด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตรของศูนย์พัฒนาเด็ก

2.5 มาตรฐานด้านการมีส่วนร่วม และสนับสนุนจากชุมชนของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ค้นแบบ

3. การเล่นและของเล่น

3.1 ความหมายและความสำคัญของการเล่นและของเล่น

3.2 ประเภทของการเล่นและของเล่น

3.3 ลักษณะของเล่นที่ดี

3.4 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่น

- 3.5 พัฒนาการทางการเล่นของเด็ก
- 3.6 พฤติกรรมการเล่นของเด็ก
- 3.7 หลักการและวิธีการส่งเสริมการเล่น
4. ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก
 - 4.1 ความหมายและความสำคัญของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก
 - 4.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก
 - 4.3 หลักการ และวิธีการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก
 - 4.4 การประเมินความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก
5. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 และความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย การศึกษามีความสำคัญต่อประเทศชาติมา ดังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 18 ได้ระบุให้มีการจัดการศึกษาปฐมวัยและสถานพัฒนาเด็ก ปฐมวัย (นกเนตร ธรรมบวร 2549 อ้างอิงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2542 : 12)

1.1 แนวคิดการจัดการศึกษาปฐมวัยหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 พัฒนาขึ้นมาโดยอาศัยแนวคิดต่อไปนี้

แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก พัฒนาการมนุษย์เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในตัวมนุษย์เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา จะมีความสัมพันธ์ และพัฒนาการแตกต่างกันไปตามวัย โดยที่พัฒนาการเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิถึงอายุ 5 ปี

พัฒนาการแต่ละด้านมีทฤษฎีเฉพาะอธิบายไว้และสามารถนำมาใช้การพัฒนาเด็ก อาทิ ทฤษฎีพัฒนาการทางร่างกายที่อธิบายการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กว่ามีลักษณะ ต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นเด็กจะพัฒนาถึงขั้นใดจะต้องเกิดภาวะของความสามารถขั้นนั้น ก่อนหรือทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาที่อธิบายว่าเด็กเกิดมาพร้อมภาวะ ซึ่งจะพัฒนาขึ้น ตามอายุ ประสบการณ์ ค่านิยมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม หรือทฤษฎีพัฒนาการทางบุคลิกภาพ

ที่อธิบายว่าเด็กจะพัฒนาได้ดีถ้าในแต่ละช่วงอายุเด็กได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ตนพอใจ ได้รับความรัก ความอบอุ่นอย่างเพียงพอจากผู้ใกล้ชิดมีโอกาสช่วยเหลือตนเอง ทำงานที่เหมาะสมกับวัยและมีอิสระที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนอยากรู้อะไร ๆ คนเอง

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก จึงเป็นเสมือนหนึ่งแนวทางให้ผู้สอนหรือผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจเด็ก สามารถอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมกับวัยและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ในอันที่จะส่งเสริมให้เด็กพัฒนาจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการได้ชัดเจนขึ้น

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์เรามีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กจะต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเอง และการเรียนรู้จะไปได้ดี ถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้เคลื่อนไหว มีโอกาสสคริวิเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และเนื่องจากการเรียนรู้นั้นเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในระดับที่สูงขึ้น ทั้งคนเราเรียนรู้มาตั้งแต่เกิดตามธรรมชาติ ก่อนที่จะมาเข้าสถานศึกษา การจัดทำหลักสูตรจึงยึดแนวคิดที่จะให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยตัวเด็กเอง ในสภาพแวดล้อมที่เป็นอิสระ เอื้อต่อการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับระดับพัฒนาการของเด็กแต่ละคน

1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา และค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลที่มีต่อการเจริญเติบโต ช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่นเด็กมีโอกาสเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ได้ใช้ประสาทสัมผัส การรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์ และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น การเล่นจึงเป็นทางที่เด็กจะสร้างประสบการณ์เรียนรู้สิ่งแวดล้อม เรียนรู้ความเป็นอยู่ของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกับผู้อื่นกับธรรมชาติรอบตัว ดังนั้น หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้จึงถือ “การเล่น” อย่างมีจุดหมายเป็นหัวใจสำคัญของการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก

1.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยฉบับนี้ถือว่าผู้สอนจะเป็นต้องเข้าใจและยอมรับว่าวัฒนธรรมและสังคมแวดล้อมตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้สอนควรต้องเรียนรู้บริบททาง

สังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนรับผิดชอบ เพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนาเกิดการเรียนรู้ และอยู่ในกลุ่มคนที่มาจากพื้นฐานเหมือนหรือต่างจากตนได้อย่างราบรื่น มีความสุข

สืบเนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ผูกพันกับแนวคิด 4 ประการดังกล่าวข้างต้นทำให้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยกำหนดปรัชญาการศึกษาให้สถานศึกษาหรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ทราบถึงแนวคิด หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี ทั้งนี้ ผู้รับผิดชอบจะต้องดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยของคน และนำไปสู่การปฏิบัติให้เด็กปฐมวัยมีมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดในจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และหลักสูตรดังกล่าวได้กำหนดปรัชญาการศึกษาปฐมวัยไว้ ดังนี้

2. ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัย เป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าตนเองและสังคม

แนวคิดของนักปรัชญาแต่ละยุคแต่ละสมัยที่มีผู้กล่าวถึงและเป็นที่ยอมรับรวมถึงมีการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาปฐมวัยในปัจจุบันมีและแนวคิดเช่นมาเรีย มอนเตสซอรี เชื่อว่า เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงฝึกให้เด็กรู้จักการสังเกต สัมผัส ชักสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เด็กชอบตามธรรมชาติ

เฟรดเคริก ฟร็อบเอล (Friedrich Froebel) ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของการอนุบาลศึกษา หลักสูตรการศึกษาของฟร็อบเอลประกอบด้วยชุดของขั้วและจุดอาชีฟ ซึ่งออกแบบมาสำหรับพัฒนาการเรียนรู้ โดยการสัมผัส ชุดของขั้ว ประกอบด้วย ไหมพรม ไม้บล็อก วัสดุจากธรรมชาติ รูปทรงเรขาคณิต ส่วนชุดอาชีฟประกอบด้วยกิจกรรมอันได้แก่ การปั้น การตัด การพับการร้อยลูกปัด และการเย็บปักถักร้อย กิจกรรมดนตรี ศิลปะ

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) มีความเชื่อว่าเด็กเรียนรู้จักประสบการณ์ตรงการศึกษาควรมีความสัมพันธ์กับชีวิตปัจจุบันของเด็ก การสอนที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยคำนึงถึงความสนใจและความสามารถของเด็ก

ฌอง ฌาค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) มีความเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับ
แนวโน้มที่จะเป็นคนดี เด็กเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งแวดล้อม เด็กควรเติบโต
ไปตามธรรมชาติ และบรรยากาศ การเรียนการสอนควรยืดหยุ่นได้ โดยคำนึงถึงความต้องการ
และความสนใจเป็นหลัก นอกจากนี้วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอนเด็กเล็กควรเป็น
รูปธรรม

ความหมายและความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย ได้ระบุให้มีการจัดการศึกษาปฐมวัย
และสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

2.1 หลักการ เป็นหลักสำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้อง
ต้องศึกษาหลักการของหลักสูตรให้เข้าใจ เพราะในการจัดประสบการณ์ให้เด็กอายุ 3-5 ปี
จะต้องยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู ควบคู่กับการให้การศึกษา โดยต้องคำนึงถึงความสนใจและ
ความต้องการของเด็กทุกคนทั้งเด็กปกติ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ และเด็กที่มีความบกพร่อง
ทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา รวมทั้งการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือเด็กที่มี
ร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อย
โอกาส เพื่อให้เด็กพัฒนาทุกด้านทั้งด้าน ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่าง
สมดุล โดยจัดกิจกรรมที่หลากหลาย บูรณาการผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เป็นประสบการณ์
ตรงผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า เหมาะสมกับวัย และความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยปฏิสัมพันธ์
ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดูหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรม
เลี้ยงดูและให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กแต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้น
ของพัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เป็นคนดี
และคนเก่งของสังคม และสอดคล้องกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี
วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา สภาพเศรษฐกิจ สังคมโดยความร่วมมือจากบุคคล ครอบครัว
ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ
สถาบันสังคมอื่น

หลักการของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 มีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่าง
ระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย

4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันอย่างมีคุณภาพ มี

ความสุข

5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

2.2 โครงสร้างของหลักสูตร เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมายที่ กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฏิบัติ ในการจัดหลักสูตร สถานศึกษาปฐมวัยจึงกำหนด โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ดังนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546		
ช่วงอายุ	อายุ 3-5 ปี	
สาระการเรียนรู้	ประสบการณ์สำคัญ	สาระที่ควรเรียนรู้
	<ul style="list-style-type: none"> - ด้านร่างกาย - ด้านอารมณ์และ จิตใจ - ด้านสังคม - ด้านสติปัญญา 	<ul style="list-style-type: none"> - เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก - เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและ สถานที่แวดล้อมเด็ก - ธรรมชาติรอบตัว - สิ่งต่างๆรอบตัวเด็ก
ระยะเวลาเรียน	ขึ้นอยู่กับอายุเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและรับการศึกษา	

2.2.1 การจัดชั้นหรือกลุ่มเด็ก ให้ยึดอายุเป็นหลักและอาจเรียกชื่อแตกต่างกันไป ตามหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เช่น กลุ่มเด็กที่มีอายุ 3 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 1 กลุ่มเด็กที่มี อายุ 4 ปี อาจเรียกชื่ออนุบาล 2 กลุ่มเด็กที่มีอายุ 5 ปี อาจเรียกชื่อ อนุบาล 3 หรือเด็กเล็ก ฯลฯ

2.2.2 ระยะเวลาเรียน ใช้เวลาในการจัดประสบการณ์ให้กับเด็ก 1-3 ปีการศึกษา โดยประมาณ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอายุของเด็กที่เริ่มเข้ารับการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา

2.2.3. สาระการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับ เด็กอายุ 3-5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ ทั้งสอง ส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และ สติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดย ผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้รูปแบบที่ เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยรวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

2.3 ประสบการณ์สำคัญ จะช่วยอธิบายให้ผู้สอนเข้าใจว่าเด็กปฐมวัยต้องทำอะไร เรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไร และทุกประสบการณ์มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ช่วยแนะผู้สอนในการสังเกต สนับสนุน และวางแผนการจัดกิจกรรมให้เด็ก ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดไว้เป็นหลักสูตรมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก ตัวอย่างเช่น เด็กเข้าใจความหมายของพื้นที่ ระยะ ผ่านประสบการณ์สำคัญการบรรจุและเทออก ดังนั้นผู้สอนจึงวางแผนจัดกิจกรรมให้เด็กเล่นบรรจุทราย/น้ำลงในภาชนะหรือถ่ายเททราย/น้ำออกจากภาชนะต่าง ๆ ขณะเล่นทราย เล่นน้ำ เด็กจะเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สำคัญซ้ำแล้วซ้ำอีก มีการปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ ผู้ใหญ่ และเด็กอื่น ฯลฯ ผู้สอนที่เข้าใจและเห็นความสำคัญจะยึดประสบการณ์สำคัญเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับการสังเกตพัฒนาการเด็ก แปลการกระทำของเด็ก ช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสื่อ และช่วยวางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน ประสบการณ์สำคัญสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน

2.3.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัย พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก

2.3.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัย มีความสุข ร่าเริง แจ่มใส ได้พัฒนา คุณธรรมจริยธรรม สนุกหรือภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

2.3.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ

2.3.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด การใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์(พื้นที่/ระยะ) และเวลา

2.4 สารที่ควรเรียนรู้ สารที่ควรเรียนรู้อย่างใช้เป็นแนวทางช่วยผู้สอนกำหนดรายละเอียดและความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก สารที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก

2.5 คุณลักษณะคามวัย คุณลักษณะคามวัยเป็นความสามารถคามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้นๆ พัฒนาการแต่ละวัยอาจจะเกิดขึ้นตามวัยมากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจ คุณลักษณะคามวัยของเด็กอายุ 3-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยพัฒนาเด็กให้เต็มตามความสามารถและศักยภาพ หรือช่วยเหลือเด็กได้ทันที่ ในกรณีที่พัฒนาการของเด็กไม่เป็นไปตามวัย ผู้สอนจำเป็นต้องหาจุดบกพร่องและรีบแก้ไขโดยจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กถ้าเด็กมีพัฒนาการสูงกว่าวัย ผู้สอนควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการเต็มตามศักยภาพ

2.6 จุดมุ่งหมาย หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เมื่อเด็กจบการศึกษาระดับปฐมวัย เด็กจะบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในจุดหมาย 12 ข้อ และในแต่ละช่วงอายุผู้สอนจะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะคามวัยของเด็กด้วย มาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 จะครอบคลุมพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ดังนี้

มาตรฐานที่ 1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีน้ำหนักส่วนสูงและเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์อายุ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยและความปลอดภัย

มาตรฐานที่ 2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรงใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว

ประสานสัมพันธ์กัน

ตัวบ่งชี้ที่ 1 เคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างคล่องแคล่วทรงตัวได้ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ใช้มือได้อย่างคล่องแคล่ว

มาตรฐานที่ 3 มีสุขภาพจิตและความสุข

ตัวบ่งชี้ที่ 1 แสดงออกทางอารมณ์อย่างเหมาะสมตามวัยและสถานการณ์

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีความรู้สึกต่อตนเองและผู้อื่น

มาตรฐานที่ 4 มีคุณธรรม จริยธรรมและมีจิตใจที่ดีงาม

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีวินัยในตนเอง และความรับผิดชอบ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ซื่อสัตย์ สุจริต และยอมรับความผิดพลาดของตนเอง และผู้อื่น

ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีความเมตตากรุณา และช่วยเหลือแบ่งปัน

ตัวบ่งชี้ที่ 4 รู้จักการประหยัด

มาตรฐานที่ 5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ คนตรี การเคลื่อนไหวและรักการออกกำลังกาย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนใจและมีความสุขกับศิลปะ คนตรี และการเคลื่อนไหว

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสดงออกทางด้านศิลปะ คนตรี และการเคลื่อนไหว ตามจินตนาการ

ตัวบ่งชี้ที่ 3 รักการออกกำลังกาย

มาตรฐานที่ 6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ปฏิบัติกิจวัตร ประจำวันได้ด้วยตนเอง

มาตรฐานที่ 7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีสัมมาคารวะและมีมารยาทตามวัฒนธรรมไทย

มาตรฐานที่ 8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของ

สังคมระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ตัวบ่งชี้ที่ 1 เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมระบอบประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

มาตรฐานที่ 9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนทนาโต้ตอบ เล่าเรื่องให้ผู้อื่นเข้าใจ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 อ่าน เขียนภาพ และสัญลักษณ์ได้

มาตรฐานที่ 10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมตามวัย

ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีความคิดรวบยอดในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แก้ปัญหาในการเล่นหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ

มาตรฐานที่ 11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ทำงานศิลปะตามความคิดของตนเอง

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสดงท่าทางตามความคิดของตนเอง

ตัวบ่งชี้ที่ 3 เล่าเรื่องราวหรือนิทานตามความคิดของตนเอง

มาตรฐานที่ 12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

ตัวบ่งชี้ที่ 1 สนใจเรียนรู้สิ่ง ต่าง ๆ รอบตัว

ตัวบ่งชี้ที่ 2 แสวงหาคำตอบด้วยวิธีการที่หลากหลาย

3. องค์ประกอบสำคัญในการจัดการศึกษาปฐมวัย

สมาคมอนุบาลการศึกษาแห่งประเทศไทย (นภเนตร ชรรณนวร. 2549 อ้างถึงใน Williams-Browne, 1980 : 33-34) ได้กำหนดมาตรฐานการจัดการศึกษาปฐมวัยที่มีคุณภาพไว้ดังนี้

3.1 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ในชั้นเรียนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาตนเองและบุคคลรอบข้าง

3.2 หลักสูตรการเรียนการสอนควรส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริงในชั้นเรียน โดยผ่านกิจกรรมที่เหมาะสม ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความสนใจและประสบการณ์เดิมของเด็กด้วย

3.3 การติดต่อสื่อสารกับพ่อแม่ ผู้ปกครองเด็ก ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญรวมถึงส่งเสริมให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

3.4 บุคลากรในสถานศึกษาปฐมวัยควรผ่านการอบรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและการศึกษาปฐมวัย รวมถึงเป็นผู้ที่ทราบในความต้องการของเด็ก

3.5 ให้ความสำคัญกับโครงสร้างของระบบปฏิบัติการของบุคลากร ในสถานศึกษาปฐมวัย

3.6 การบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ การติดต่อสื่อสาร การมีความสัมพันธ์กับชุมชน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจการเงิน

3.7 การจัดสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอกชั้นเรียน ควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเด็ก

3.8 การดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยของเด็กขณะอยู่ในสถานศึกษา

3.9 โภชนาการที่ดี เด็กจำเป็นต้องได้รับสารอาหาร ที่เพียงพอและมีคุณค่า

3.10 การประเมินผลที่เป็นระบบ และต่อเนื่อง ควรมุ่งที่ประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาปฐมวัย ในการตอบสนอง ของเด็ก และผู้ปกครอง

4. แนวคิด หลักการการจัดการศึกษาปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 พัฒนาขึ้นมา โดยอาศัยแนวคิดต่อไปนี้

4.1 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก พัฒนาการของมนุษย์ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต พัฒนาการ ด้านร่างกายอารมณ์จิตใจ สังคม และสติปัญญาจะมีความสัมพันธ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับขั้นตอนไปพร้อมกันทุกด้าน เด็กแต่ละคนจะเติบโต และมีลักษณะพัฒนาการแตกต่างกันตามวัย โดยพัฒนาจากเด็กปฐมวัยบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างต่อเนื่องในแต่ละวัย เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึงอายุ 5 ปี

4.2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์ มีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ต่างๆที่ได้รับ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นจากกระบวนการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กต้องเป็นผู้กระทำให้เกิดขึ้นด้วยตนเองและการเรียนรู้จะเป็นไปได้ดี ถ้าเด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าได้เคลื่อนไหว มีโอกาสคิดริเริ่มตามความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระ อบอุ่น ปลอดภัย คังนั้นการจัดสภาพสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

4.3 แนวคิดที่เกี่ยวกับการเล่นของเด็ก การเล่นถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในชีวิตเด็กทุกคน เด็กจะรู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้สังเกต มีโอกาสทำการทดลอง สร้างสรรค์ คิดแก้ปัญหา และค้นพบด้วยตนเอง การเล่นจะมีอิทธิพลและผลดีต่อการเจริญเติบโตช่วยพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา จากการเล่น เด็กมีโอกาสนเคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกายได้ใช้ประสาทสัมผัสและการรับรู้ ผ่อนคลายอารมณ์และแสดงออกถึงตนเอง เรียนรู้ความรู้สึกของผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์ ร่วมกับผู้อื่น กับธรรมชาติรอบตัว

4.4 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม และ สังคม บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่หรือแวดล้อมรอบตัวเด็ก ทำให้เด็กแต่ละคนแตกต่างกันไป หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยถือว่า วัฒนธรรมและสังคมที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้การพัฒนาต่อศักยภาพ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ผู้สอนควรต้องเรียนรู้บริบทของสังคมและวัฒนธรรมของเด็กที่ตนเองรับผิดชอบเพื่อช่วยให้เด็กได้พัฒนา เกิดการเรียนรู้

5. สาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี มีองค์ประกอบดังนี้

สาระการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็กเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายอารมณ์และ จิตใจสติปัญญาซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ สาระการเรียนรู้ประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะกระบวนการหรือคุณลักษณะหรือ ค่านิยม คุณธรรมและจริยธรรมความรู้สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับเด็ก บุคคลและสถานที่ที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่างๆรอบตัวเด็กที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดและปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่เน้นเนื้อหาการท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก

6. พัฒนาการของเด็กปฐมวัย

ซูราจค์ โค้วตระกูล (2541 :) ได้กล่าวถึงลักษณะพัฒนาการทางร่างกายเด็กวัยอนุบาล (อายุ 3-6 ปี) ในส่วนที่เกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ก็เซลล์ (Gesell) พบว่าก่อนที่บุคคลจะทำกิจกรรมง่ายๆ ได้เช่น หยิบอาหารใส่ปากได้นั้นมีการเรียนรู้หลายขั้นขั้นแรก ทารก ใช้มือ ตะบบ ชั้นต่อมา จับของด้วยมือ 4 นิ้วติดกับฝ่ามือ โดยเริ่มใช้ฝ่ามือก่อนถึงสันมือ ต่อมาจะเลื่อนไปใช้กลางใจมือ หลังจากนั้นจะใช้หัวแม่มือ เลื่อนมาช่วยจับ ขั้นสุดท้ายคือ การหยิบของด้วยหัวแม่มือกับปลายนิ้วยิ่งไปกว่านั้น ก็เซลล์ และคณะ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการควบคุม การปฏิบัติการแห่งกล้ามเนื้อยังมีการพัฒนาเริ่มจากศีรษะไปสู่ส่วนปลาย เรียกว่า Cephalo Caudal Sequence คือหันศีรษะได้ก่อนคอ แล้วจึงคว่ำ คืบ นั่งคลาน ยืน เดินและวิ่งตามลำดับ การควบคุมปฏิบัติการกล้ามเนื้อยังมีการพัฒนาเริ่มจากลำตัว ไปสู่ปลายนิ้วเรียกว่า Proximodistal Segmence เช่น เด็กจะเคลื่อนไหวที่ แขน และขาได้ก่อนมือและเท้า เด็กใช้แขนคล่องก่อนมือ และใช้มือคล่องก่อนนิ้ว ดังนั้นเด็กเล็กๆจะจับอะไรก็คว้าทั้งตัวต่อมาจึงยื่นออกไปเฉพาะแขน แล้วจึงใช้มือและนิ้วดังกล่าว ถ้าจะให้เด็กเล็กๆเขียนหนังสือมักจะได้ตัวโต เพราะกล้ามเนื้อมือยังไม่คล่องได้แต่วาดแผนออกกว้างๆ ต่อเมื่อการบังคับกล้ามเนื้อบรรลุนิติภาวะแล้วจึงสามารถเขียนตัวเล็กๆได้เพราะสามารถบังคับกล้ามเนื้อและนิ้วได้แล้ว

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1. มาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมายถึง สถานที่ดูแลและให้การศึกษาเด็ก อายุระหว่าง 3 - 5 ปี มีฐานะเทียบเท่าสถานศึกษา เป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งเองและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของส่วนราชการต่าง ๆ ที่ถ่ายโอนให้อยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ศูนย์อบรม เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด/มัสยิด กรรมการศาสนา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรรมการพัฒนาชุมชน และศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (เล็ก 3 ขวบ) รับถ่ายโอนจากสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งต่อไปนี้ เรียกว่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะหน่วยงานซึ่งมีภารกิจหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาเด็ก ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบใดก็ตาม ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หรือเมืองพัทยา ก็ล้วนแต่มีบทบาทที่สำคัญในการบริหารจัดการเกี่ยวกับศูนย์

พัฒนาเด็กเล็กทั้งสิ้น ปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้จัดตั้ง และดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พร้อมทั้งรับถ่ายโอนศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเดิมอยู่ในความดูแลรับผิดชอบของส่วนราชการต่าง ๆ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ และได้มาตรฐาน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ได้เล็งเห็นความสำคัญในการจัดทำมาตรฐานการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กได้อย่างมีคุณภาพ และเหมาะสม ซึ่งจะเป็นแนวทางให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือปฏิบัติ ในการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ต่อไป สำหรับมาตรฐานดังกล่าว ได้รวบรวม และจัดทำขึ้นจำแนกออกเป็นมาตรฐานการดำเนินงาน 4 ด้าน ประกอบด้วย

1 ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ เป็นการกำหนดมาตรฐานการดำเนินงาน สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ด้านบุคลากร และการบริหารจัดการ เช่น คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของบุคลากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร ตลอดจนผู้ทำความสะอาดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น

2 ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย เป็นการกำหนดมาตรฐาน สำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัย ดังนี้

2.1 ด้านอาคารสถานที่ เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับพื้นที่ของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ตั้ง จำนวนชั้นของอาคาร ทางเข้า - ออก และประตูหน้าต่าง ตลอดจนพื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ เป็นต้น

2.2 สิ่งแวดล้อม เป็นการกำหนดมาตรฐานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตัวอาคาร เช่น แสงสว่าง เสียง การถ่ายเทอากาศ สภาพพื้นที่ภายในอาคาร รั้ว สภาพแวดล้อมและมลภาวะ เป็นต้น

2.3 ด้านความปลอดภัย เป็นการกำหนดมาตรฐานที่เกี่ยวกับความปลอดภัย เช่น การกำหนดมาตรการป้องกันความปลอดภัย และมาตรการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น

3 ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตร ได้แก่

คุณลักษณะของเด็กที่พึงประสงค์ 12 ประการ คุณลักษณะตามวัย (ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา) การจัดประสบการณ์ ตลอดจนการจัดกิจกรรมประจำวันสำหรับเด็ก เป็นต้น

4 ด้านการมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากชุมชน เป็นการกำหนดมาตรฐานสำหรับ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจาก ชุมชน เช่น การประชุมชี้แจงให้ราษฎร ในชุมชนทราบถึงประโยชน์และความจำเป็นของการ ดำเนินงาน การจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์การจัดให้มีกองทุนส่งเสริมและสนับสนุนการ ดำเนินงาน ตลอดจนการติดตามและประเมินผลรวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมจากชุมชน หรือ ประชาคมในท้องถิ่น เป็นต้น

2. มาตรฐานด้านบุคลากร และการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น

บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ประกอบด้วย ผู้บริหาร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล และปลัดองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ตลอดจนบุคลากร ซึ่งทำหน้าที่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อาทิ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก เล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหารและ ผู้ทำความสะอาด เป็นต้น โดยบุคลากรที่เกี่ยวข้องจะต้องมี คุณสมบัติ บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารจัดการเพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงาน ให้การศึกษาและพัฒนาการสำหรับเด็ก ได้อย่าง ถูกต้องตามหลักวิชาการด้วยความเหมาะสม และเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น ดังนี้

2.1 ด้านคุณสมบัติ

2.1.1 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ นายกเทศมนตรี นายกองค้การ บริหารส่วนตำบล ปลัดเทศบาล ปลัดกองค้การบริหารส่วนตำบล รวมถึงผู้บริหารการศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนัก ผู้อำนวยการกอง หัวหน้ากองการศึกษา ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

1) มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญในการดำเนินงานด้านการ ให้การศึกษา และพัฒนาศูนย์เด็กเล็ก

2) มีนโยบาย แผนและงบประมาณเพื่อการดำเนินงานที่ชัดเจนในการส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้มีคุณภาพ

2.1.2 บุคลากรซึ่งทำหน้าที่ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร และผู้ทำความสะอาด ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

1) หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีสถานภาพเป็นพนักงานส่วนท้องถิ่น หรือ พนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามมาตรฐานทั่วไปหรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับ

พนักงานส่วนท้องถิ่นหรือพนักงานจ้างที่ออกตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1.1) มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการศึกษาขึ้นไปสาขาวิชาเอก อนุบาลศึกษา หรือปริญญาอื่น ๆ ที่คณะกรรมการกลางพนักงานส่วนท้องถิ่นรับรอง และมีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี
- 1.2) มีคุณสมบัติทั่วไป และคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งตามมาตรฐานทั่วไปที่คณะกรรมการกลางพนักงานส่วนท้องถิ่นกำหนด
- 1.3) มีความรู้เรื่องโภชนาการ และอาหารเป็นอย่างดี
- 1.4) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- 1.5) ไม่มีประวัติการกระทำผิดต่อเด็ก หรือละเมิดสิทธิเด็ก
- 1.6) ไม่เป็นผู้เคยต้องโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท

1.7) แพทย์ให้การรับรองว่ามีสุขภาพจิตดี สุขภาพแข็งแรงไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ไม่เป็นผู้วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ และไม่เป็นผู้คิดสารเสพติด

2) ผู้ดูแลเด็ก มีวุฒิการศึกษาตามที่คณะกรรมการกลางพนักงานส่วนท้องถิ่นกำหนด มีสถานภาพเป็นพนักงานส่วนท้องถิ่นหรือพนักงานจ้างตามมาตรฐานทั่วไป หรือหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพนักงานจ้างที่ออกตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 2.1) มีคุณสมบัติทั่วไป และคุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งตามมาตรฐานทั่วไปที่คณะกรรมการกลางพนักงานส่วนท้องถิ่นกำหนด
- 2.2) ไม่เป็นผู้มีความประพฤติเสื่อมเสีย หรือบกพร่องในศีลธรรมอันดี
- 2.3) ไม่มีประวัติการกระทำผิดต่อเด็ก หรือละเมิดสิทธิเด็ก
- 2.4) ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่ความผิดที่เป็นลหุโทษ หรือความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท
- 2.5) แพทย์ให้การรับรองว่ามีสุขภาพจิตดี สุขภาพแข็งแรง ไม่เป็นโรคติดต่อร้ายแรง ไม่เป็นผู้วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ และไม่เป็นผู้คิดสารเสพติด
- 2.6) มีระดับบุคลิกภาพ และบุคลิกลักษณะเหมาะสม ทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม มีความตั้งใจปฏิบัติงานด้วยความรัก ความอ่อนโยน เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลเด็กเล็กอย่างเหมาะสม

2.7) เป็นบุคคลที่มีความรักเด็ก มีอุปนิสัยสุ่ม เอื้อกเอ็น และมีความขยันอดทน

2.8) มีประสบการณ์ในการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี

2.1.3 ผู้ประกอบอาหาร มีสถานภาพเป็นพนักงานจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ดูแลเด็ก ยกเว้น วุฒิการศึกษา ควรจบการศึกษาไม่ต่ำกว่าภาคบังคับ และควรเป็นผู้มีความรู้เรื่องโภชนาการ และอาหารเป็นอย่างดี

2.1.4 ผู้ทำความสะอาด มีสถานภาพเป็นพนักงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ดูแลเด็ก ยกเว้น วุฒิการศึกษา ควรจบการศึกษาไม่ต่ำกว่าภาคบังคับ

2.2 ด้านบทบาทหน้าที่

2.2.1 ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

- 1) สำรวจความต้องการของชุมชน ในการจัดตั้ง และดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 2) กำหนดโครงสร้างการบริหารงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตามความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และฐานะการคลังของแต่ละท้องถิ่น
- 3) จัดทำแผนงาน โครงการ และงบประมาณ ในการจัดตั้ง และสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รวมทั้งจัดทำบัญชีขอความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น
- 4) จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 5) จัดทำระเบียบ หรือข้อบังคับว่าด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
- 6) กำหนดแผนปฏิบัติการและงบประมาณในการส่งเสริมและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทุกด้านอย่างต่อเนื่อง
- 7) ควบคุม กำกับดูแลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ

2.2.2 หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบดูแลบุคลากรและการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้เป็นไปตามนโยบาย และแผนงานที่วางไว้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ และด้วยความเรียบร้อย เกิดประโยชน์ต่อเด็กมากที่สุด

2.2.3 ผู้ดูแลเด็ก ควรมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) ปฏิบัติหน้าที่ตามกิจวัตรของเด็กเพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโต มีพัฒนาการทุก ด้านตามวัย

2) ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในลักษณะบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ให้เด็ก ได้พัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และจริยธรรมไปพร้อม ๆ กัน โดยให้โอกาสเด็กเรียนรู้จากสิ่งของ และผู้คนที่อยู่รอบข้าง ซึ่งเด็กจะเรียนรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า การเคลื่อนไหว การเล่น และการลงมือกระทำ ดังนั้น ผู้ดูแลเด็กจะต้องส่งเสริมให้โอกาสเด็กได้พัฒนาอย่างเต็มที่ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์กับเด็กด้วยคำพูด และกริยาท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนโยน แสดงความรัก ความอบอุ่นต่อเด็ก

3) สังเกต และบันทึกความเจริญเติบโต พฤติกรรม พัฒนาการต่าง ๆ ของเด็ก เพื่อจะ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งปกติ และผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งจะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุ และวิธีการแก้ไข ได้ทันที่

4) จัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ เหมาะสมในการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งภายในอาคารและภายนอกอาคารให้สะอาด มีความปลอดภัย และเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก

5) ประสานสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัว เพื่อทราบถึงพฤติกรรม พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง

6) มีการพัฒนาตนเองในทางวิชาการ และอาชีพ ใฝ่หาความรู้ และพัฒนาตนเอง อยู่เสมอ ดังนี้

การพัฒนาความรู้ทางวิชาการ และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาหาความรู้ การเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ การติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ และเทคโนโลยี โดยอาศัยสื่อที่หลากหลาย รวมทั้งการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาคูณานุกรณพัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกและการจัดตั้งชมรม เครือข่ายสำหรับผู้ดูแลเด็ก ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่ผู้ดูแลเด็ก

7) รู้จักใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูล ความรู้ และเครือข่ายการปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน ดังนี้

7.1) หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว
 มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยราชภัฏ กระทรวงสาธารณสุข กรมอนามัยกรมสุขภาพจิต
 กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงกลาโหม กองทัพบก เป็นต้น

7.2) องค์กรเอกชน สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ เช่น สมาคม วาย คับเบิลยู ซี เอ
 มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัมในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
 นราธิวาสราชนครินทร์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก มูลนิธิช่วยเหลือเด็กยากจน ซี ซี เอฟ ใน
 ประเทศไทย สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (สอคย.) องค์กรยูนิเซฟ เซฟเดอะ
 ซิลเดรน ยู เอส เอ สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ สหทัยมูลนิธิ มูลนิธิ มูลนิธิควง
 ประทีป เป็นต้น

7.3) แหล่งข้อมูลความรู้ในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานรับเลี้ยง
 เด็กในนิคมต่าง ๆ สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด กรมพัฒนาสังคมและ
 สวัสดิการ ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน องค์การ
 บริหารส่วนตำบล (อบต.) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่าง ๆ โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชน ศูนย์สื่อ
 ประจำหมู่บ้านของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศูนย์บริการสาธารณสุข ศูนย์
 สงเคราะห์เด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน (กรุงเทพมหานคร) ข้าราชการครู
 หรือข้าราชการอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ หรือที่เกษียณอายุแล้ว เป็นต้น

2.2.4 ผู้ประกอบอาหาร ควรมีบทบาทหน้าที่ในการประกอบอาหารให้ถูกสุขลักษณะ
 ถูกอนามัย และโภชนาการสำหรับเด็กปฐมวัย รวมทั้งการแต่งกายสะอาดเรียบร้อย การจัด
 สถานที่เตรียมและปรับปรุงอาหาร จัดเครื่องสุขภัณฑ์เครื่องครัวสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย
 และมีการจัดการขยะถูกสุขลักษณะ

2.2.5 ผู้ทำความสะอาด ควรมีบทบาทหน้าที่ในการทำความสะอาด ดูแลรักษา
 ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทั้งภายใน และภายนอกอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

2.3 ด้านรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรส่วนท้องถิ่น

2.3.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย
 คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งได้แก่ บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนและ
 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น ผู้แต่งตั้งโดยกำหนดจำนวนตามความเหมาะสม โดยจะต้อง
 ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนกลุ่มองค์กร

ประชาคม ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนผู้ดูแลเด็ก อย่างละไม่น้อยกว่า 1 คน โดยมีหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทำหน้าที่เลขานุการคณะกรรมการ โดยตำแหน่ง

2.3.2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบริหารจัดการโดยคณะกรรมการบริหารศูนย์ มีนายกเทศมนตรี หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบล หรือผู้ที่นายกเทศมนตรี หรือนายกองค์การบริหารส่วนตำบลมอบหมาย เป็นประธาน ยกเว้นศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดหรือมัสยิดที่รับถ่ายโอนจากกรมการศาสนาให้เจ้าอาวาสหรือโต๊ะอิหม่าม หรือ ผู้ที่เจ้าอาวาสหรือโต๊ะอิหม่าม มอบหมายเป็นประธาน

2.3.3 การบริหารงบประมาณและการบริหารงานบุคคล เป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องปฏิบัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย และมาตรฐานทั่วไปหรือหลักเกณฑ์ที่ออกตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 และมาตรฐานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนด

2.3.4 ให้คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำหน้าที่ประเมินผู้ดูแลเด็ก ผู้ประกอบอาหาร และผู้ทำความสะอาด ในด้านความรู้ ความสามารถ ให้เป็นไปตามมาตรฐานด้านบุคลากรและการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กกำหนด และเสนอผลการประเมินให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบการพิจารณาต่อสัญญาต่อไป

2.4 ด้านการบริหารจัดการ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พุทธศักราช 2542 ซึ่งออกตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้บัญญัติอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภทรับผิดชอบการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งรวมถึงการจัดการศึกษาด้วย และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษา ก็ได้บัญญัติไว้ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาระดับใดก็ได้ ตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ประกอบกับแผนปฏิบัติการกำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดทำ โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชน ผู้ปกครองได้รับบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

2.4.1 นโยบายจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อายุ 3 - 5 ปี) ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสเตรียมความพร้อม และพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และ

สถิติปัญหาอย่างเหมาะสมตามวัย และเติมตามศักยภาพ ตลอดจนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

2.4.2 เป้าหมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบในการบริหารและจัดการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพตามหลักวิชาการ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง และด้วยความร่วมมือของ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ

2.4.3 วัตถุประสงค์

1) เพื่อส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกต้องลักษณะ และได้รับการ ฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเติมตามศักยภาพ

2) เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กในทุก ๆ ด้านแบบองค์รวม ตามจิตวิทยา พัฒนาการและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

3) เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัด และพัฒนาความพร้อมของเด็ก ก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดู และ พัฒนาเด็กได้อย่างถูกต้องวิธี

4) เพื่อส่งเสริม สนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับ ชุมชน ให้สามารถร่วมกันวางแผน และดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายได้

5) เพื่อแบ่งเบาภาระการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยให้ สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสในการพัฒนาความ พร้อมสำหรับเด็กทุกคนให้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง

6) เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็น ไปอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

2.4.4 การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะ จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีสถานที่ อาคารและดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

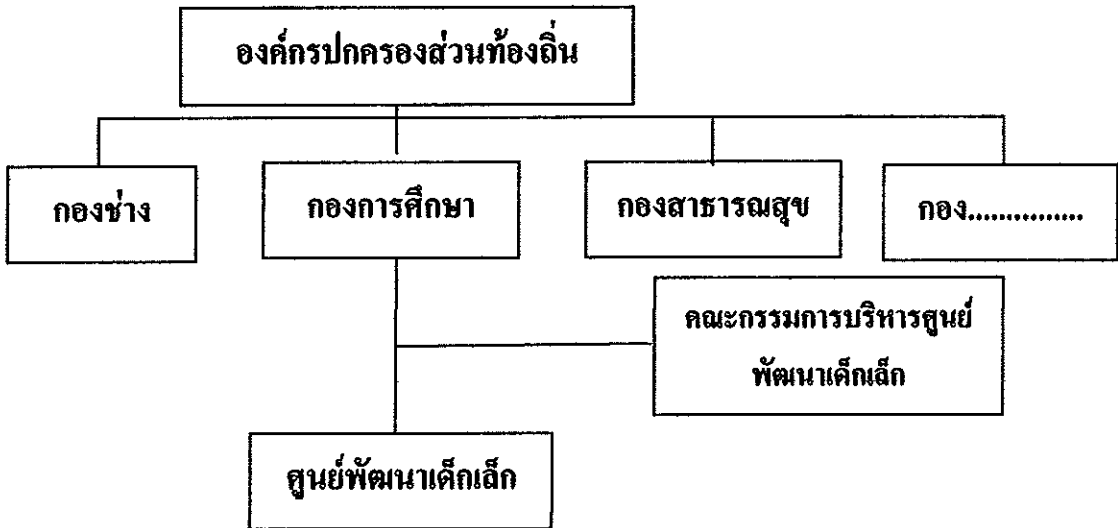
1) สำรวจความต้องการของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ สำรวจความต้องการของชุมชนในประเด็นดังต่อไปนี้

1.1) ความต้องการของชุมชน

1.2) ความต้องการในการส่งเด็กเข้าเรียน ควรมีเด็กที่รับบริการ อายุ 3-5 ปี ไม่น้อย กว่า 20 คน ขึ้นไป

1.3) ความต้องการให้ศูนย์จัดบริการ

2) รูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพิจารณามอบหมายให้ผู้ดำรงตำแหน่งบุคลากรทางการศึกษาหรือพนักงานจ้างที่มีคุณสมบัติเพื่อแต่งตั้งเป็นหัวหน้าศูนย์และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีหัวหน้าศูนย์รับผิดชอบการดำเนินงานภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3) จัดทำแผนดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และยุติข้อความคิดเห็นชอบจากสภาท้องถิ่น ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำแผนดำเนินงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อนำเข้าสู่แผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และจัดทำยุติเพื่อขอรับความเห็นชอบจากสภาท้องถิ่นต่อไป

4) จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อเสนอขอรับงบประมาณในการดำเนินการจากผู้มีอำนาจอนุมัติ

5) จัดทำระเบียบ/ข้อบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำระเบียบ หรือข้อบังคับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าด้วยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

6) จัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำประกาศจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแจ้งให้สาธารณชนทราบ

7) การยุบ เลิก หรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เมื่อจำนวนเด็กเล็กที่รับบริการใน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการจัดชั้นเรียนและกิจกรรมการเรียน หรือกรณี ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประสงค์จะรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตั้งแต่ 2 แห่งขึ้นไปเป็นแห่ง เดียวกัน ให้คณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นผู้พิจารณาเสนอต่อองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ให้พิจารณายุบเลิกหรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น ตามความจำเป็น และเหมาะสม โดยผ่านความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น และเหมาะสม โดยผ่านความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น และเมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำประกาศยุบเลิก หรือรวมศูนย์พัฒนาเด็กเล็กแล้ว ให้ รายงานจังหวัดและกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นทราบ

2.4.5 แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การบริหารจัดการศูนย์พัฒนา เด็กเล็ก จะต้องคำนึงถึงขอบข่ายของงานสายการบังคับบัญชาและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องบริหาร จัดการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยจะต้องจัดให้มีการประเมินตนเองทุกปี เพื่อ ตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการจัดการการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อให้ศูนย์พัฒนา เด็กเล็กสามารถให้การดูแล และพัฒนาจัดการศูนย์ ให้ครอบคลุมลักษณะงาน ต่อไปนี้

- 1) งานบุคลากรและการบริหารจัดการ
- 2) งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
- 3) งานวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร
- 4) งานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน
- 5) งานธุรการ การเงิน และพัสดุ

ทั้งนี้ หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรจัดให้มีผู้รับผิดชอบงานดังกล่าวโดยแบ่งและ มอบหมายงานตามความถนัด ความสามารถ และลักษณะของงานที่ต้องดำเนินการ ทั้ง 5 งาน อย่างไรก็ตาม ในการจัดแบ่งงานดังกล่าวควรคำนึงถึงความพร้อม และศักยภาพของแต่ละศูนย์ฯ ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กอาจรวมลักษณะงานวิชาการและงานกิจการนักเรียน เป็นงานกลุ่มเดียวกัน หรือรวมลักษณะงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม กับงานธุรการ การเงิน พัสดุ เป็นกลุ่มงานเดียวกัน เป็นต้น

3. มาตรฐานด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

3.1 ด้านอาคารสถานที่

3.1.1 ที่ตั้ง สถานที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีขนาดเหมาะสม และต้องไม่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งอาจเสี่ยงต่ออันตราย ได้แก่ บริเวณขนถ่ายแก๊ส น้ำมัน สารเคมี หรือ

สารพิษ มลภาวะทางอากาศ แสง และเสียงที่มากเกินไป หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ต้องมีมาตรการป้องกันภาวะภัยต่าง ๆ ตามมาตรฐานความจำเป็น และความเหมาะสม

3.1.2 จำนวนชั้นของอาคาร ตัวอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีจำนวนชั้นไม่เกิน 2 ชั้น นับจากพื้น หากสูงเกินกว่า 2 ชั้น ต้องมีมาตรการป้องกันอัคคีภัย และอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นตามความเหมาะสม ความสูงของตัวห้อง ไม่ควรน้อยกว่า 2.40 เมตร นับจากพื้นถึงเพดาน

3.1.3 ทางเข้า ออก และประตูหน้าต่าง ทางเข้า ออก จากตัวอาคาร ต้องมีความเหมาะสม สามารถเคลื่อนย้ายเด็กออกจากตัวอาคาร ได้สะดวก หากเกิดอุบัติเหตุหรือเหตุร้ายแรงใด ๆ ขึ้น โดยอย่างน้อยต้องมีทางเข้า ออก 2 ทาง และแต่ละทางนั้น ควรมีความกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร

3.1.4 ประตู - หน้าต่าง ประตู หน้าต่าง ต้องมีความแข็งแรง อยู่ในสภาพใช้งานได้ดี มีขนาด และจำนวนเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ของห้อง และความสูงของหน้าต่าง ควรอยู่ที่ประมาณ 80.00 เซนติเมตร นับจากพื้น ให้เด็กมองเห็นสิ่งแวดล้อมได้กว้างและชัดเจนนอกจากนี้บริเวณประตู หน้าต่าง ไม่ควรมีสสิ่งกีดขวางใด ๆ มาปิดกั้น ช่องทางลมและแสงสว่าง

3.1.5 พื้นที่ใช้สอย พื้นที่ใช้สอย ต้องจัดให้มีบริเวณพื้นที่ในอาคารที่สะอาดปลอดภัย และเพียงพอเหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมของเด็ก เช่น การเล่น การเรียนรู้ การรับประทานอาหาร และการนอน โดยแยกเป็นสัดส่วนจากห้องประกอบอาหาร ห้องส้วม และที่พักของเด็กป่วย โดยเฉลี่ยประมาณ 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน นอกจากนี้พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอาจจัดแยกเป็นห้องเฉพาะ หรือจัดรวมเป็นห้องเอนกประสงค์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมที่หลากหลายโดยใช้พื้นที่เดียวกันแต่ต่างเวลา และอาจปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ หรือย้ายเครื่องเรือนตามความเหมาะสม และข้อจำกัดของพื้นที่

3.1.6 บริเวณพื้นที่สำหรับการนอน ต้องคำนึงถึงความสะอาดเป็นหลัก อากาศถ่ายเทได้สะดวก และอุปกรณ์เครื่องใช้เหมาะสมกับจำนวนเด็ก มีพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน โดยมีแนวทางในการจัดดำเนินการ ดังนี้

- 1) จัดให้มีการระบายอากาศที่ดี ปลอดโปร่ง ไม่มีเสียงรบกวน และแสงสว่างไม่จ้าเกินไป
- 2) อุปกรณ์เครื่องนอนต่าง ๆ มีความสะอาด โดยนำไปซักฟอก คากแดดอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง

3) จัดแยกเครื่องนอน หมอน ผ้าห่ม สำหรับเด็กแต่ละคน โดยเขียนหรือปักชื่อไว้ ไม่ใช่ใช้ร่วมกันเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค

4) หมั่นตรวจตราดูแลไม่ให้มีสัตว์ หรือแมลงต่าง ๆ มารบกวน ในบริเวณพื้นที่สำหรับการนอน

3.1.7 บริเวณพื้นที่สำหรับการเล่นและพัฒนาเด็ก ควรออกแบบให้มีพื้นที่สำหรับการเรียนรู้รวมกลุ่มและแยกกลุ่มย่อยในกิจกรรมการเรียนรู้อิสระ การเล่นสร้างสรรค์ หรือการอ่านหนังสือ เล่นต่อแท่งไม้ที่ต้องการมุมเงียบ และมีพื้นที่สำหรับการเล่นที่เลอะหรือเปียกต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นหลัก โดยมีวัสดุอุปกรณ์ที่ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ และมีอุปกรณ์ หรือเครื่องเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก

3.1.8 บริเวณพื้นที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงถึงความสะดวกเป็นหลัก มีอากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก มีแสงสว่างพอเหมาะ มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เพียงพอ และเหมาะสมกับจำนวนเด็ก ทั้งนี้ บริเวณห้องอาหาร โต๊ะ เก้าอี้ ที่ใช้สำหรับรับประทานอาหาร ต้องทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ และควรจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้มีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก มีสภาพแข็งแรง และใช้งานได้ดี

3.1.9 บริเวณที่พักผ่อนป่วย ต้องแยกเป็นสัดส่วน มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาล ตู้ยา เครื่องเวชภัณฑ์ที่จำเป็น และเด็กต้องอยู่ในสายตาของผู้ดูแลตลอดเวลา กรณีไม่สามารถจัดห้องพักผ่อนป่วยเป็นการเฉพาะ ได้ ต้องจัดให้มีที่พักผ่อนแยกเป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม

3.1.10 บริเวณสถานที่ประกอบอาหารหรือห้องครัว ต้องแยกห่างจากบริเวณพื้นที่สำหรับเด็กพอสมควร และมีเครื่องใช้ที่จำเป็นรวมทั้งที่ล้าง และเก็บภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกสุขลักษณะ โดยเน้นเรื่องความสะดวก และความปลอดภัยเป็นหลัก

3.1.11 บริเวณพื้นที่สำหรับใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก ต้องจัดให้มีบริเวณที่ใช้สำหรับทำความสะอาดตัวเด็ก และมีอุปกรณ์ที่จำเป็นตามสมควร อย่างน้อยต้องมีที่ล้างมือและแปรงสีฟัน ในขนาดและระดับความสูงที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ในกรณีที่มีห้องอาบน้ำ จะต้องมีแสงสว่างเพียงพอ มีอากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก และพื้นไม่ลื่น

3.1.12 ห้องส้วมสำหรับเด็ก ต้องจัดให้มีห้องส้วมสำหรับเด็ก โดยเฉลี่ย 1 แห่งต่อเด็ก 10-12 คน โถส้วมมีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก โดยมีฐานส้วมที่เด็กสามารถก้าวขึ้นได้ง่าย มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวกและพื้นไม่ลื่น หากมีประตูจะต้องไม่ใส่กลอนหรือกุญแจ และมีส่วนสูงที่สามารถมองเห็นเด็กได้จากภายนอก และไม่ควรถูกปิดจากห้องพัฒนาเด็ก หากห้องส้วมอยู่ภายนอกอาคาร จะต้องไม่ตั้งอยู่ในที่ลับตาคน กรณีที่ไม่สามารถทำห้อง

ส่วนสำหรับเด็กเป็นการเฉพาะได้ อาจดัดแปลงห้องส้วมที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม และปลอดภัยสำหรับเด็ก

3.1.13 ห้องเอนกประสงค์ สำหรับใช้จัดกิจกรรมพัฒนาเด็ก การรับประทานอาหาร หรือการนอน คำนึงถึงความสะอาด และการจัดพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม หากเป็นอาคารชั้นเดียว

ต้องมีฝ้าใต้หลังคา หากเป็นอาคารที่มีมากกว่า 1 ชั้น ควรจัดให้ชั้นบนสุดมีฝ้าใต้หลังคา โดยมีความสูงจากพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 2.40 เมตร แต่กรณีที่มีความสูงเกินกว่า 2.40 เมตร อาจไม่มีฝ้าใต้เพดานก็ได้

3.1.14 บริเวณพื้นที่เก็บสิ่งปฏิกูล จะต้องมียพื้นที่เก็บสิ่งปฏิกูลทั้งภายใน และภายนอกตัวอาคาร โดยมีจำนวนและขนาดเพียงพอ ถูกสุขลักษณะ และมีการกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน

3.1.15 บันได ควรมีความกว้างแต่ละช่วง ไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร ลูกตั้งของบันได สูงไม่เกิน 17.50 เซนติเมตร ลูกนอนกว้างไม่น้อยกว่า 20.00 เซนติเมตร บันไดทุกขั้นมีราวและลูกกรงไม่น้อยกว่า 90.00 เซนติเมตร มีราวเดี่ยว เหมาะสำหรับเด็กได้เกาะขึ้นบันได และระยะห่างของลูกกรง ต้องไม่เกิน 17.00 เซนติเมตร เครื่องใช้เฟอร์นิเจอร์ควรมีระดับความสูง และขนาดที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ให้เด็กสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอด้วยตนเองโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นสำคัญ

3.2 ด้านสิ่งแวดล้อม

3.2.1 ภายในอาคาร

- 1) แสงสว่าง ควรเป็นแสงสว่างจากธรรมชาติ สม่ำเสมอทั่วทั้งห้อง เพื่ออำนวยความสะดวกการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็ก เช่น มีแสงสว่างเพียงพอ ในการอ่านหนังสือได้อย่างสบายตา เป็นต้น ไม่ควรให้เด็กอยู่ในห้องที่ใช้แสงสว่างจากไฟฟ้าต่อเนื่องนานกว่า 2 - 3 ชั่วโมง เพราะจะทำให้เกิดภาวะเครียดและมีผลถึงฮอร์โมนการเติบโตของเด็ก
- 2) เสียง เสียงต้องอยู่ในระดับที่ไม่ดังเกิน (ระหว่าง 60 - 80 เดซิเบล) อาคารควรจะต้องอยู่ในบริเวณที่มีระดับเสียงเหมาะสม
- 3) การถ่ายเทอากาศ ควรมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก โดยมีพื้นที่ของหน้าต่าง ประตู และช่องลมรวมกันแล้วไม่น้อยกว่า ร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง กรณีที่เป็นห้องกระจกหรืออยู่ในบริเวณ โรงงานที่มีมลพิษ ต้องคิดเครื่องฟอกอากาศและมีเครื่องปรับอากาศอย่างเหมาะสม สำหรับบริเวณที่มีเด็กอยู่ต้องเป็นเขตปลอดบุหรี่

3.2.2 ภายนอกอาคาร

- 1) รั้ว ควรมีรั้วกันบริเวณให้เป็นสัดส่วน เพื่อความปลอดภัยของเด็ก และควรมีทางเข้า - ออกไม่น้อยกว่า 2 ทาง กรณีมีทางเดียวต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 2.00 เมตร
- 2) สภาพแวดล้อมและมลภาวะ ควรมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ และควรตั้งอยู่ห่างจากแหล่งอบายมุข ผู้คนละออง กลิ่น หรือเสียงที่รบกวน มีการจัดระบบสุขภาพ ভাল การระบายน้ำ การระบายอากาศ และการจัดเก็บสิ่งปฏิกูลให้เหมาะสม ไม่ปล่อยให้เป็นแหล่งเพาะ หรือแพร่เชื้อโรค โดยเฉพาะควรกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน
- 3) พื้นที่เล่นกลางแจ้ง ต้องมีพื้นที่เล่นกลางแจ้ง เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อจำนวนเด็ก 1 คน โดยจัดให้มีเครื่องเล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัย และมีพอสสมควร กับจำนวนเด็ก ในกรณีที่ไม่สามารถจัดให้มีที่เล่นกลางแจ้ง เป็นการเฉพาะ หรือในสถานที่อื่น ๆ ได้ ก็ควรปรับใช้บริเวณที่ร่มแทน โดยมีพื้นที่ตามเกณฑ์กำหนดหรืออาจจะจัดกิจกรรมกลางแจ้งสำหรับเด็กในสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสม เช่น ในบริเวณวัด หรือในสวนสาธารณะ เป็นต้น โดยต้องให้เด็กปฐมวัยมีกิจกรรมกลางแจ้งอย่างน้อย 1 ชั่วโมง ในแต่ละวัน
- 4) ระเบียง ต้องมีความกว้างของระเบียงไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร และหากมีที่นั่งตามระเบียงด้วย ระเบียงต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.75 เมตร ของระเบียงต้องสูงจากที่นั่งไม่น้อยกว่า 70.00 เซนติเมตร นอกจากนี้ควรสอบสภาพความคงทน แข็งแรง และสภาพการใช้งาน ปลอดภัยสำหรับเด็กด้วย

3.3. ด้านความปลอดภัย

3.3.1 มาตรการป้องกันความปลอดภัย

- 1) ติดตั้งระบบและอุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย หรือเครื่องตัดไฟ ภายในบริเวณอาคาร
- 2) ติดตั้งเครื่องดับเพลิงอย่างน้อย 1 เครื่อง ในแต่ละชั้นของอาคาร
- 3) ติดตั้งปลั๊กไฟให้สูงจากพื้น ไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าติดตั้งต่ำกว่าที่กำหนด จะต้องมีฝาปิดครอบ เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเล่นได้ และควรหลีกเลี่ยงการใช้สายไฟต่อพ่วง
- 4) หลีกเลี่ยงเครื่องใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำด้วยวัสดุที่แตกหักง่าย หรือแหลมคม หากเป็นไม้ ต้องไม่เสี้ยน ไม้ หรือแหลมคม
- 5) จัดให้มีตู้เก็บยา และเครื่องเวชภัณฑ์สำหรับการปฐมพยาบาล วางไว้อยู่ในที่สูง สะดวกต่อการหยิบใช้ และเก็บไว้ในที่ปลอดภัยให้พ้นมือเด็ก
- 6) ใช้วัสดุกันลื่น ในบริเวณห้องน้ำ-ห้องส้วม และเก็บสารจำพวกเคมี หรือน้ำยาทำความสะอาดไว้ในที่ปลอดภัย ให้พ้นมือเด็ก

7) ไม่มีหมุม หรือปอน้ำ ที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็กในบริเวณโดยรอบตัวอาคาร รวมทั้งไม่ควรปลูกต้นไม้ที่มีหนามแหลมคม

8) มีระบบการเปิด ปิดประตูในการเข้า ออกนอกบริเวณอาคาร สำหรับเจ้าหน้าที่เปิด - ปิด ได้ ควรมีกริ่งสัญญาณเรียกไว้ที่หน้าประตู สำหรับห้องครัว และที่ประกอบอาหาร ควรมีประตูเปิด ปิด ที่ปลอดภัย เด็กเข้าไปไม่ได้

9) คิดตั้งอุปกรณ์เพื่อป้องกันพาหะนำโรค และมีมาตรการป้องกันด้านสุขอนามัย

10) มีตู้ หรือชั้นเก็บวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนรู้ที่แข็งแรง มั่นคง สำหรับวัสดุอุปกรณ์ ที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็กนั้น ควรจัดแยกให้พื้นมีเอียง

11) เครื่องใช้เฟอร์นิเจอร์ ควรมีระดับความสูงและขนาดที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ให้เด็กสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอด้วยตนเอง

3.3.2 มาตรการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน

1) มีการฝึกซ้อมสำหรับการป้องกันอุบัติเหตุอย่างสม่ำเสมอ ไม่น้อยกว่าปีละ 1 ครั้ง

2) มีการฝึกอบรมบุคลากร ในเนื้อหาด้านการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การป้องกันอุบัติเหตุ และความเจ็บป่วยฉุกเฉินของเด็ก

3) มีหมายเลขโทรศัพท์ฉุกเฉินของส่วนราชการต่าง ๆ เช่น สถานีตำรวจ หน่วยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย โรงพยาบาล ไว้เพื่อติดต่อได้อย่างทันที่ กรณีเกิดเหตุการณ์คับขัน หรือจำเป็นที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็ก และควรมีอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการปฐมพยาบาลคิดประจำไว้ในที่เปิดเผย

4) มีสมุดบันทึกข้อมูลสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กประจำไว้ กรณีอาจต้องพาเด็กไปพบแพทย์

4. มาตรฐานด้านวิชาการ และกิจกรรมตามหลักสูตรของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาไปพร้อม ๆ กัน เด็กจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ความวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐาน ดังนี้

4.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์

4.1.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี

4.1.2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและ
ประสานสัมพันธ์กัน

4.1.3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข

4.1.4 มีคุณธรรม ขริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม

4.1.5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ คนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย

4.1.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย

4.1.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

4.1.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

4.1.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย

4.1.10 มีความสามารถในการคิด และการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย

4.1.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

4.1.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

4.2. คุณลักษณะตามวัย เป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติ
เมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ซึ่งคุณลักษณะตามวัยที่สำคัญของเด็ก มีดังนี้

4.2.1 พัฒนาการด้านร่างกาย

1) อายุ 3 ปี สามารถ กระโดดขึ้นลงอยู่กับที่ได้ รับลูกบอลด้วยมือและลำตัว
ได้เดินขึ้นบันไดสลับท้ำได้ เขียนรูปร่างกลมตามแบบได้ ใช้กรรไกรมือเดียวได้ เป็นต้น

2) อายุ 4 ปี สามารถ กระโดดขาเดียวอยู่กับที่ได้ รับลูกบอลด้วยมือและลำตัว
ได้เดิน ขึ้น-ลงบันไดสลับท้ำได้ ตัดกระดาษเป็นเส้นตรงได้ เขียนรูปสี่เหลี่ยมตามแบบได้
กระดึบกระเเงไม่ชอบอยู่เฉย เป็นต้น

3) อายุ 5 ปี สามารถ กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างค่อเนื่องได้ รับลูก
บอลที่กระดอนขึ้นจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง ขึ้น-ลงบันไดสลับท้ำได้อย่างคล่องแคล่ว เขียนรูป
สามเหลี่ยมตามแบบได้ ตัดกระดาษตามแนวเส้นโค้งที่กำหนด ใช้กล้ามเนื้อเล็กได้ดี เช่น ตัด
กระดาษ ผูกเชือกกรองเท้า ฯลฯ

4.2.2 พัฒนาการด้านอารมณ์ และจิตใจ

1) อายุ 3 ปี สามารถ แสดงอารมณ์ตามความรู้สึก ชอบที่จะให้ผู้ใหญ่พอใจ
และได้รับคำชม กลัวการพลัดพรากจากผู้เลี้ยง เป็นต้น

2) อายุ 4 ปี สามารถ แสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับบางสถานการณ์ เริ่มรู้จักชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเอง และผู้อื่น ชอบทำท่ายู่งใหญ่ ต้องการให้มีคนฟัง คนสนใจ เป็นต้น

3) อายุ 5 ปี สามารถแสดงอารมณ์ได้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างเหมาะสมชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเอง และผู้อื่น ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง เป็นต้น

4.2.3 พัฒนาการด้านสังคม

1) อายุ 3 ปี สามารถ รับประทานอาหารได้ด้วยตนเอง ชอบเล่นแบบคู่ขนาด (เล่นของชนิดเดียวกัน แต่ต่างคนต่างเล่น) เล่นสมมติได้รู้จักรอคอย เป็นต้น

2) อายุ 4 ปี สามารถแต่งตัวได้ด้วยตนเองไปห้องส้วมได้เอง เล่นร่วมกับคนอื่นได้ รอคอยตามลำดับก่อน - หลัง แบ่งของให้คนอื่น เก็บของเล่นเข้าที่ที่ได้ เป็นต้น

3) อายุ 5 ปี สามารถ ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง เล่นหรือทำงาน โดยมีจุดมุ่งหมาย ร่วมกับผู้อื่นได้ พบผู้ใหญ่รู้จักไหว้ ทำความเคารพ รู้จักขอบุญเมื่อรับของจากผู้ใหญ่ รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น

4.2.4 พัฒนาการด้านสติปัญญา

1) อายุ 3 ปี สามารถแยกสิ่งต่าง ๆ ที่เหมือนกัน และต่างกัน ได้ บอกชื่อของตนเองได้ ขอความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา สนทนาได้ตอบ/เล่าเรื่องด้วยประโยคสั้น ๆ ได้ สนใจนิทานและเรื่องราวต่าง ๆ ร้องเพลง ท่องคำกลอน คำคล้องจองต่าง ๆ และแสดงท่าเลียนแบบได้ รู้จักใช้คำถาม “อะไร” สร้างผลงานตามความคิดของตนเองอย่างง่าย ๆ เป็นต้น

2) อายุ 4 ปี สามารถ จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ บอกชื่อและนามสกุลของตนเองได้ พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเองหลังจากได้รับคำชี้แนะ สนทนาได้ตอบ/เล่าเรื่องใช้คำถาม “ทำไม” เป็นต้น

3) อายุ 5 ปี สามารถ บอกความแตกต่างของกลิ้ง สี เสียง รส รูปร่าง จัดหมวดหมู่สิ่งของได้ บอกชื่อ สกุล อายุ ตนเองได้ พยายามหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง สนทนาได้ตอบเล่าเรื่องได้ สร้างผลงานตามความคิดตนเอง โดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้น เริ่มเข้าใจสิ่งเป็นนามธรรม นับปากเปล่าได้ถึง 20 เป็นต้น

4.3 การจัดประสบการณ์ การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย อายุ 3 - 5 ปี เป็นการจัดกิจกรรมบูรณาการการเล่น โดยไม่จัดเป็นรายวิชา เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์

ตรง เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการ และแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

4.3.1 หลักการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์การเล่น และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก โดยองค์รวมและอย่างต่อเนื่อง
- 2) เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
- 3) จัดให้เด็กได้รับการพัฒนา โดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
- 4) จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
- 5) ให้ผู้ปกครองและชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

4.3.2 แนวทางการจัดประสบการณ์

- 1) จัดประสบการณ์สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ กล่าวคือ เหมาะสมกับ อายุ ภูมิภาค และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ
- 2) จัดประสบการณ์สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ กล่าวคือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง
- 3) จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ โดยบูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้
- 4) จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่มคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและนำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก
- 5) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่นกับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ บรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุข และเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ
- 6) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และอยู่ในวิถีของเด็ก

7) จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดี และทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

8) จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่วางแผนไว้ล่วงหน้า และแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริง

9) ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน สนับสนุน สื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

10) จัดทำสารนิทัศน์ ค่ายการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก เป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรอง และใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก และการวิจัยในชั้นเรียน

4.4 การจัดกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3 - 5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ

ซึ่งเป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

4.4.1 หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

1) กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

2) กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

3) กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40 - 60 นาที

4) กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลัง ควรจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

4.4.2 ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวันการเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน มีกรอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

1) การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

2) การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกม ต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อม ใช้อุปกรณ์ ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

3) การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามค่านิยมวัฒนธรรมไทย และศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

4) การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

5) การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่ง ข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษานอกสถานที่ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย อย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

6) การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอด ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

7) การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ

รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุม เล่นต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ

4.5 โภชนาการสำหรับเด็ก เพื่อให้เด็กได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของเด็กตามพัฒนาการ ควรส่งเสริมให้เด็กได้รับสารอาหารครบ 5 หมู่

5. มาตรฐานด้านการมีส่วนร่วม และสนับสนุนจากชุมชน

แนวทางการดำเนินงานด้านมาตรฐานการมีส่วนร่วม และสนับสนุนจากชุมชนของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรดำเนินการตามแนวทางต่าง ๆ ดังนี้

5.1 จัดให้มีการประชุมชี้แจงให้ชุมชนทราบ ชี้นำให้เห็นประโยชน์และความจำเป็นของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาเตรียมความพร้อมของเด็ก และชักชวนให้ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารและช่วยเหลือในระหว่างดำเนินการ

5.2 จัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็น ระยะ ๆ เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์ฯ กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น ศิลปะพื้นบ้าน ร่วมจัดกิจกรรม นันทนาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจและความผูกพันที่ดีต่อกันระหว่าง ศูนย์ฯ และชุมชน

5.3 มีการประสานงานและประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้ประชาชน และหน่วยงานต่าง ๆ รับทราบ เพื่อที่จะมีผู้เข้ามาช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ได้โดยการประชาสัมพันธ์อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น จัดทำเอกสาร คู่มือแผ่นพับ การออกไปเยี่ยมบ้าน เด็ก ฯลฯ

5.4 มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็น การให้ข้อมูลข่าวสารด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน สถาบันต่าง ๆ ของชุมชน เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันครอบครัว เป็นต้น

5.5 จัดให้มีกองทุนส่งเสริมการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อมาสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งอาจขอรับการอุดหนุนจากงบประมาณต่าง ๆ ของหน่วยงานดังนี้

5.5.1 การสมทบหรือการอุดหนุนงบประมาณกองทุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

5.5.2 การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐบาล

5.5.3 การสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์การภาครัฐอื่น

5.5.4 การสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชน องค์กรการกุศล มูลนิธิ หรือมีผู้อุทิศให้

5.6 จัดอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและชุมชน เกี่ยวกับการดำเนินงานทิศทาง และแนวทางการปฏิบัติงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือและการสนับสนุนจากชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครองของเด็กเล็กที่จะเข้ามามีบทบาท และมีส่วนร่วมสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

5.7 จัดให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในลักษณะไตรภาคี 3 ฝ่าย จากภาคส่วนต่าง ๆ คือ ภาคประชาชน หรือผู้แทนชุมชนในท้องถิ่น หน่วยงานผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ และผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การเล่นและของเล่น

1. ความหมายและความสำคัญของการเล่นและของเล่น

เด็กปฐมวัยสามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้เป็นอย่างดีโดยผ่านการเล่น ดังนั้นการเล่นของเด็กจึงมีความจำเป็นและสำคัญมากเท่า ๆ กับการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ ประสบการณ์จากการเล่นของเด็กจะนำไปสู่การรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมต่อไปในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างการเล่น และการเรียนรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การเล่นช่วยให้เด็กได้มีโอกาสตอบสนองความสนใจใคร่รู้ของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การค้นพบและการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและสิ่งรอบตัวมากยิ่งขึ้น

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านได้ศึกษาและให้ความหมายของการเล่นไว้อย่างหลากหลาย สามารถจัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มดังนี้

1.1 การเล่น เป็นกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับเด็ก

การวี (Garvey : 1977 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร. 2535 : 82) กล่าวว่าการเล่นเป็นกิจกรรมที่พึงพอใจ สนุกสนาน ไม่ต้องอาศัยแรงจูงใจภายนอก เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติด้วยความสมัครใจ โคเฮนและรูคคอล์ฟ (Cohen and Rudolph. 1977 : 100-101)อ้างถึงใน เขียวพา เศษะคุปต์. 2542 : 20) ให้ความหมายของการเล่นไว้สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 11-12) ว่า การเล่นเป็นกิจกรรมที่เด็กเล็กชอบ

ทำ ทดลอง โดยเป็นไปตามสัญชาตญาณความสามารถเฉพาะตัวของเด็กในทางสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นของทุกสิ่ง ความต้องการการเคลื่อนไหว ผ่อนคลาย ความตึงเครียด และเป็นวิธีการที่จะพัฒนาความรู้ การอยู่ร่วมกับเพื่อนในสังคมของเด็ก ซึ่งจะทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินอีกด้วย

1.2 การเล่น เป็นพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกตามธรรมชาติ

สิทธา จินากุล (2537 : 39) ได้สรุปความหมายของ การเล่นเอาไว้ว่า เป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของเด็กที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ สนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นการใช้กำลังที่เหลือให้เกิดประโยชน์ ได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าด้วยตนเองและได้พัฒนาความสามารถรอบด้าน ซึ่งสอดคล้องกับ บุญเยี่ยม จิตรคอน (2524 : 92) ได้กล่าวไว้ว่า การเล่นเป็นการใช้กำลังที่เหลือให้เกิดประโยชน์ การเล่นเป็นการพักผ่อน เด็กได้ผ่อนคลายความตึงเครียด และเป็นการเตรียมเด็กสำหรับชีวิตอนาคต

1.3 การเล่น เป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้

พิทยาภรณ์ นานะจตุติ (2539 : 44-45) ได้ทำการศึกษาและสรุปความหมายของการเล่นเอาไว้ว่า การเล่นของเด็ก เป็นกระบวนการที่จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กสนใจ จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและเป็นรูปธรรม จนกระทั่งถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ทำให้เด็กสามารถเรียนรู้ถึงการปรับตัว การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมต่อไปในอนาคต การเล่นของเด็กนั้น ทำให้เด็กเกิดพัฒนาการทั้งในทางร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ภาษาและบุคลิกภาพ

จากความหมายของการเล่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าการเล่นเป็นกิจกรรมเด็กกระทำด้วยความพอใจและเป็นพฤติกรรมตามธรรมชาติของเด็ก การเล่นนอกจากจะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ เกิดการเรียนรู้และสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้อีกด้วย

การเล่นเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่ในชีวิตของเด็ก เด็กทุกคนไม่ชอบอยู่นิ่งชอบที่จะเคลื่อนไหว อยากรู้อยากเห็น ชอบทดลองและค้นคว้าสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ เฟรเดอริค ผู้สร้างระบบโรงเรียนบนพื้นฐานของคุณค่าทางการศึกษาจากการเล่น เฟรเดอริคถือว่า การเล่นเป็นพัฒนาการขั้นสูงสุดของเด็ก และพัฒนาการตามธรรมชาติของเด็กจะเกิดขึ้น โดยการเล่น และการเล่นของเด็กจะมีความหมายและเกิดประโยชน์สูงสุด ถ้ามีอุปกรณ์ประกอบการเล่น หรือ ของเล่นที่เหมาะสม ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการเล่นไว้ดังนี้

คณะกรรมการวิเคราะห์เครื่องเล่น (2524 : 115 อ้างถึงใน สุวัฒน์ วรานสาสน์. 2525 : 24) ให้ความหมายของของเล่นว่า หมายถึงของที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อให้เด็กเล่น โดยบริษัทผลิตของเล่น สำหรับเด็ก โดยโรงเรียน และเอกชนผู้สนใจ

ปิยะชาติ แสงอรุณ (2526 : 49 อ้างถึงใน ชาญฉรงค์ พรุ่งโรจน์. 2530 : 34) ได้ให้ความหมายของของเล่นว่า หมายถึงสิ่งที่ผู้ใหญ่จัดหาให้กับเด็กเพื่อสนองความต้องการความอยากรู้อยากเห็น อยากรทดลองของเด็ก โดยจัดออกแบบให้เหมาะสมกับระดับสติปัญญาและพัฒนาการของเด็ก

พิทยาภรณ์ มานะจุติ (2539 : 102) ให้ความหมายของของเล่นว่า เป็นสื่อประเภทวัสดุ อุปกรณ์ ที่ผลิตขึ้นมาอย่างมีจุดมุ่งหมาย มีคุณค่า มีเอกลักษณ์ และมีวิธีการใช้งานต่างกันไป เด็กสามารถเกิดการเรียนรู้ได้เมื่อสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 จนถึงระดับที่จะเกิดพัฒนาการในด้านต่าง ๆ

วัลลภ ปิยะมโนธรรม (2539 : 75) ได้ให้ความหมายว่า ของเล่นหมายถึงวัสดุใด ๆ ก็ตามที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้เล่น

1.4. ความสำคัญของการเล่นและของเล่น

การเล่นเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น สำหรับชีวิตของเด็กปฐมวัยนี้เป็นวัยแห่งการเล่น เด็กใช้เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการเล่น เด็กสามารถเล่นได้ทั้งที่ไม่มีของเล่นและมีของเล่นเป็นส่วนประกอบ เด็กได้เรียนรู้และพัฒนาทุกด้านจากการเล่น ดังนั้นพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยส่วนใหญ่จึงเป็นผลมาจากการเล่น

สุธีรา สุนทรกุล (2536 : 30-33 อ้างถึงใน อธิชา ศรีปัญญา. 2540 : 8-9) กล่าวถึงความสำคัญของการเล่นของเด็กว่า การเล่นเป็นสิ่งสำคัญและเป็นหัวใจในการพัฒนาเด็ก การเล่นใน ความเข้าใจของผู้ใหญ่ทั่วไปอาจคิดว่าเป็น การปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย แต่สำหรับเด็กแล้ว การเล่นถือเป็นงานหลักเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์ต่อพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กเป็นอย่างมาก เพราะการเล่นเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ทุกด้าน พ่อ แม่ควรปล่อยให้เล่นอย่างอิสระ ให้เลือกเล่นอะไรก็ได้ ตามความสนใจ เพียงแต่คอยช่วยเหลือ เมื่อเด็กต้องการหรือคอยระวังอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้น การเล่นบางอย่างต้องการสมาธิเป็นอย่างมาก ขณะที่เด็กกำลังเล่นอย่างเพลิดเพลินจึงไม่ควรเข้าไปรบกวนหรือขัดจังหวะ

วราภรณ์ รักรวิชัย (2535 : 124) ได้กล่าวถึง คุณค่าและประโยชน์ของการเล่นว่า การเล่นช่วยพัฒนา มั่นคงและสนองตอบความต้องการของเด็ก และยังส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ตลอดจนการเรียนรู้ทางจริยธรรม ช่วยให้เด็กเกิดความรัก

สนุกสนาน การเล่นของเด็กมีทั้งการเล่นกลางแจ้งและในร่ม เด็กจะเล่นทุกอย่างที่พอใจ ถ้าผู้ใหญ่คอยแนะนำให้รู้จักเล่นและดูแลอย่างใกล้ชิด การเล่นนั้นก็จะประ โยชน์แก่เด็กและ เด็กจะปลอดภัยจากอุบัติเหตุเกิดขึ้น

จากผลการศึกษานักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านพบว่าการเล่นมีความ สำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัยพอสรุปได้ดังนี้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.4.1 การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย การเล่นช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางร่าง กายและสุขภาพ ขณะเล่นเด็กได้เคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกาย ช่วยให้กล้ามเนื้อทุกส่วนของ เด็กได้รับการพัฒนาและทำงานประสานสัมพันธ์กันอย่างมีประสิทธิภาพ เด็กได้ใช้พลังงาน ส่วนเกิน ได้สนุกสนานเพลิดเพลินจากการเล่น นอกจากนี้การเล่นของเด็กยังจัดว่าเป็นการ ออกกำลังกายอย่างหนึ่ง ขณะเล่นเด็กจะต้องใช้แรงในการวิ่ง กระโดด ดึง ลาก อวัยวะต่าง ๆ ถูกใช้อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังทำให้การประสานงานของอวัยวะต่าง ๆ ทำงานสัมพันธ์กันอย่างมี ประสิทธิภาพ ทั้งกล้ามเนื้อใหญ่กล้ามเนื้อเล็ก เช่น การประสานสัมพันธ์ของสายตากับมือ สายตากับขา และประสาทสั่งงานต่าง ๆ นอกจากนี้การเล่นที่ไม่ต้องออกแรงมาก ๆ เช่นการปั้น ดินน้ำมัน การร้อยลูกปัด การต่อบล็อก ก็ยังช่วยทำให้กล้ามเนื้อย่อย อันได้แก่ กล้ามเนื้อมือ นิ้ว มือแข็งแรง ซึ่งจะประ โยชน์กับเด็กต่อไปเมื่อเด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องใช้มือและนิ้ว มือ เช่น การ ขีดเขียน วาดภาพ ตัดกระดาษ เป็นต้น

1.4.2 การส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ การเล่นช่วยให้เด็กมีพัฒนาการ ทาง อารมณ์และจิตใจที่มั่นคง เด็กจะได้รับทั้งความสุขสนุกสนานเบิกบานจากการเล่น อีกทั้ง ยังเป็นการช่วยลดความตึงเครียด หรือสับสนทางอารมณ์ ซึ่งอาจเกิดมาจากสภาพความขัดแย้ง ของสิ่งแวดล้อมระหว่างที่เด็กเล่นอารมณ์ที่ขุ่นมัว ความคับข้องใจ ความเสียใจ ผิดหวังจะ ได้รับการระบายออกไป เป็นการช่วยปรับอารมณ์ของเด็กให้กลับสู่ภาวะปกติได้

1.4.3 การส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม การเล่นเป็นสื่อหรือแนวทางที่จะช่วยให้เด็ก มีโอกาสฝึกวิธีการเข้าสังคม เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในขณะที่เล่นกับเพื่อนในกลุ่มเด็กจะได้ เรียนรู้เกี่ยวกับการแบ่งปัน การให้และการรับ การรอคอย การเสียสละและการให้อภัยรู้จักการ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รวมทั้งรู้บทบาทหน้าที่ของการเป็นสมาชิกในกลุ่ม อันเป็นการเตรียมให้ เด็กปรับตัวในสังคมได้ดีเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่

1.4.4 การส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ในขณะที่เล่นเด็กได้มีโอกาสเรียนรู้ โดยผ่าน กระบวนการค้นคว้าสำรวจ ทดลอง และใช้ประสาทรับความรู้สึก เช่น ความมองสิ่ง ต่าง ๆ ผิวหนังรับรู้อารมณ์ มือได้จับต้อง หูได้ยินเสียง ฉะนั้นความไวของประสาทรับความรู้

ลึกลับจะเกิดขึ้นตามประสบการณ์การเล่น เด็กจะรวบรวมข้อมูลที่ได้รับเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นความคิดขึ้นและนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังจะช่วยให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และ ส่งเสริมให้เกิดจินตนาการ อันเป็นการแสดงถึงความก้าวหน้าทางระดับสติปัญญาของเด็กอีกด้วย

ซิงเกอร์ และเรเวนสัน (Singer and Revenson. 1978 อ้างถึงในพรหม นิลวิเชียร. 2535 : 85-86) ได้ทำการวิจัยและค้นพบว่า การเล่นแต่ละชนิดมีประโยชน์ในตัวมันเอง การเล่นจะสอนให้เด็กรู้จักเรียนรู้การแพ้การชนะ เด็กจะเรียนรู้คำศัพท์เพิ่มมากขึ้น ทั้งยังเป็น การฝึกสมาธิ ขณะที่เล่น ไม่ว่าจะการเล่นชนิดใด ซึ่งจะมีผลต่อเด็กเมื่อโตขึ้น และการนำมาใช้ประโยชน์ ในการเรียนบทเรียนในชั้นเรียนได้ ในขณะที่เล่นด้วยกันกับเพื่อน เด็กจะเรียนรู้การระวิงรักษา ของเล่น และเรียนรู้การเข้าสังคม การเล่นทำให้เด็กเรียนรู้การรู้จักคิดค้นแปลง กิจยิคหุ่่นเช่น นำเชือกมาผูกแทนชิงช้า การปีนเล่นบนก้อนหินแทนการปีนเล่นบนเครื่องเล่นในโรงยิม หรือ ใช้ก้านกล้วยมาสมมุติเป็นม้าเป็นต้น การเล่นสมมุติจะช่วยให้เด็กได้ฝึกจินตนาการและความ คิดสร้างสรรค์ สร้างภาพพจน์เรื่องราวต่าง ๆ ฝึกเสียงเสียงจากธรรมชาติ เสียงสัตว์ เสียงพูด ตลอดจนการเคลื่อนไหวของคนและสัตว์ เด็กจะค้นหาวิชาการใหม่ ๆ ในการเล่นวัสดุสิ่งของ เด็กอาจเป็นใคร ไปไหน ทำอะไรก็ได้ในจินตนาการของตน ได้เรียนรู้สิ่งแวดล้อมและเรียนรู้ที่จะแยกออกกว่าอะไรเป็นความจริง และอะไรเป็นความฝัน

การเล่นมีความสำคัญมากต่อชีวิตในวัยเด็ก ส่งผลให้เด็กมีความเจริญงอกงามและมี พัฒนาการครบทุกด้าน การเล่นจะมีผลต่อการพัฒนาเด็กมากน้อยเพียงไรนั้นขึ้นอยู่กับความ รับผิดชอบของผู้ใหญ่ ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมช่วยเหลือให้เด็กทำกิจกรรมการเล่นที่มีสาระมีคุณค่า และขณะเดียวกันเด็กมีความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้มากที่สุด เด็กกับการเล่นจักว่าเป็นของคู่กัน การเล่นของเด็กนั้นจะสมบูรณ์มากขึ้น

ถ้าเด็กได้เล่น โดยมีของเล่นประกอบการเล่นของเล่นเด็กมีมาตั้งแต่สมัย โบราณ เด็กจะ เล่นกับวัตถุที่อยู่ใกล้ตัวและมืออยู่ในธรรมชาติ เช่น นำก้านกล้วยมาทำม้าไว้ขี่ เอาลูกตาลมาทำเป็น ตุ๊กตาลูกตาลยี่ เป็นของเล่นสำหรับเด็กผู้หญิง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าของเล่นกับการเล่นของเด็ก เป็นของคู่กัน แต่การเล่นบางประเภทอาจไม่มีของเล่นเข้ามาประกอบด้วย เช่น การเล่นที่มีบทร้อง หรือการเล่นเกมต่าง ๆ

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530 : 37) ได้กล่าวไว้ว่า เด็กแต่ละคนเกิดมาในสภาพแวดล้อม ต่าง ๆ กันแต่สิ่งหนึ่งซึ่งธรรมชาติสร้างให้เด็ก ๆ ทุกคนชอบเหมือนกันคือของเล่นซึ่งเปรียบ เสมือนอาหารใจ นอกจากจะให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลินแล้วยังได้เสริมสร้างพัฒนาการทั้ง

ทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม สติปัญญา ตลอดจนความคิดสร้างสรรค์ของเด็กคงสรุปได้ดังนี้

1 ด้านร่างกาย ของเล่นช่วยให้เด็กได้ฝึกการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก เป็นการออกกำลังกายไปในตัว ทำให้การทำงานของกล้ามเนื้อมีการประสานสัมพันธ์กันดีขึ้น และสัมพันธ์กับระบบประสาทสัมผัสอื่น ๆ โดยเฉพาะการใช้กล้ามเนื้อเล็กและความสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา เช่น การเล่นกับลูกบอลไม่ว่าจะเป็นการใช้มือจับ โยนรับลูกบอล หรือแม้แต่การวิ่งไล่เตะลูกบอล ก็เป็นการทำให้เด็กได้เคลื่อนไหวทุกส่วนของร่างกายทั้งกล้ามเนื้อแขน และขา เป็นการออกกำลังกาย ทำให้กล้ามเนื้อแข็งแรงและเคลื่อนไหวได้อย่างคล่องแคล่ว

2 ด้านอารมณ์-จิตใจ ของเล่นช่วยให้เด็กมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นการช่วยผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ ทั้งยังเป็นการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กในทางอ้อมได้ เช่น การเล่นขายของ การเล่นตุ๊กตา เล่นบทบาทสมมุติ เด็กได้แสดงออกถึงความต้องการของตนเอง ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้พูดคุยกับเพื่อน นอกจากได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลินจากการเล่นแล้ว เด็กยังได้ซึมซับเอาคุณธรรมจริยธรรม ที่ดีงาม ได้เรียนรู้ที่จะแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเสียสละและรู้จักการรอคอย จากการเล่นได้อีกทางหนึ่ง

3 ด้านสังคม ของเล่นเป็นสื่อกลางระหว่างเด็กกับเพื่อน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทำให้เด็กรู้จักการยอมรับผู้อื่น รู้จักที่จะเล่นและแบ่งปัน รู้จักการรอคอย เสียสละและมีความรับผิดชอบ เมื่อเด็กเล่นก็รู้จักที่จะเก็บของเล่นให้เรียบร้อย นอกจากนี้ยังจัดได้ว่าของเล่น ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะปรับตัวและอยู่ในสังคมต่อไปได้เป็นอย่างดี เช่น ในการที่เด็กเข้าไป ร่วมเล่นกับเพื่อนในกลุ่ม เด็กก็จะได้มีปฏิสัมพันธ์กัน ได้พูดคุยกันในขณะการเล่นของเด็กเล่นร่วมกันในบางครั้งอาจมีการทะเลาะเพราะแย่งของเล่นกัน แต่เด็กก็จะเรียนรู้ถึงการประนีประนอมการแบ่งปันกันและเมื่อเด็กเล่นก็ต้องช่วยกันเก็บของเล่นเข้าที่ให้เรียบร้อย

4 ด้านสติปัญญา ของเล่นช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในด้านวิชาการโดยไม่รู้ตัว เช่น ของเล่นประเภท ส่งเสริมทักษะทางภาษา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ขณะที่เด็กเล่นกับของเล่น เด็กจะเกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับขนาด รูปทรง สี เนื้อวัตถุ น้ำหนัก เสียง ปริมาตรความสูง-ต่ำ และอื่น ๆ ตามลักษณะของของเล่นแต่ละชนิด เช่น การเล่น ค้อภาพ (Jigsaw Puzzle) เป็นการฝึกให้เด็กรู้จักการสังเกตชิ้นส่วนของภาพที่ขาดหายไป แล้วนำมาต่อให้เป็นภาพที่สมบูรณ์เป็นต้น

5 ด้านความคิดสร้างสรรค์ ของเล่นช่วยให้เด็กได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้า สืบสวน ตัดสินใจ และทดลองของตนเอง ประเภทเลียนแบบและสมมุติช่วยให้เด็กมีจินตนาการ ในการเล่น ทำให้เด็กเกิดการคิดและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลาเช่น การต่อบล็อกให้เป็นรูปร่างต่าง ๆ เป็นบ้าน เป็นปราสาทการต่อตัวเลโก้ (Lego) ให้เป็นรูปโคโนเสาร์ การเล่นของเล่นเหล่านี้ นอกจากเด็กได้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว เด็กยังได้ฝึกการคิดแก้ปัญหาจากการเล่นและได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์จากการสร้างผลงานใหม่ ๆ ออกมาไม่ให้อ้าแบบเดิมในการเล่น แต่ครั้งอื่นก็ช่วย

จะเห็นได้ว่าของเล่นมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และพัฒนาความพร้อมแก่เด็กทุกด้านอย่างเหมาะสมหรืออาจกล่าวได้ว่า การเล่นของเล่นบางชนิดช่วยให้เด็กได้คิด คิดแปลงวิธีการเล่นได้หลากหลาย ไม่ซ้ำแบบเดิม เด็กสามารถเล่นได้ตามความคิดจินตนาการ และของเล่นเหล่านั้นยังมีส่วนช่วยในการพัฒนากล้ามเนื้อและการประสานสัมพันธ์ อันได้แก่ การใช้มือ นิ้วมือ ข้อมือ สายตา ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในด้านอื่น ต่อไป

การเล่นของเล่นของเด็ก จักว่าเป็นหัวใจสำคัญที่จะส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์ และเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่อยู่รอบตัว เรียนรู้ที่จะปรับตัวและแก้ปัญหา การเล่นกับของเล่น นอกจากจะก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่เด็กแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้านอย่างเหมาะสมอีกด้วย

2. ประเภทของการเล่นและของเล่น

2.1 ประเภทของการเล่น การเล่นกับเด็กเป็นของคู่กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ เด็กในสมัยก่อนอยู่ในครอบครัวชาย มีลักษณะการเล่นที่คล้ายกับการทำงาน และเล่นด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ซึ่งมีความแตกต่างกับการเล่นของเด็กในยุคปัจจุบันที่อยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวมักสนุกกับการเล่นของเล่นอยู่เพียงลำพังคนเดียว การเล่นของเด็กมีอยู่หลายประเภท สามารถแบ่งได้ตามลักษณะการเล่นและแบ่งตามสถานที่ที่ใช้เล่น ได้ดังนี้

2.1.1 การเล่นที่แบ่งตามลักษณะของการเล่นจากการศึกษาชนิดของการเล่นที่แบ่งตามลักษณะของการเล่นนั้น โคลัมบัส (Kolumbus.1972 : 29) อ้างถึงใน เยาวพา เชชะกุลปต์. 2542 : 29) และเมเทอร์สัน (Materson. 1967) อ้างถึงใน นิตยา ประพฤติกิจ. 2536 : 96) ได้แบ่งชนิดของการเล่นออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1) การเล่นอิสระ เป็นช่วงเวลาที่เด็กจะได้มีโอกาสเล่นทั้งภายในห้องเรียน และนอกห้องเรียนซึ่งเด็กควรมีอิสระในการเลือกเล่นตามลำพังหรือเล่นเป็นกลุ่ม ครูควรจัดเตรียมอุปกรณ์และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กเลือกเล่นเองตามความสนใจและความพอใจ

นอกจากนี้เด็กควรมีอิสระในการเลือกกิจกรรมหรือเปลี่ยนกิจกรรมได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากครู

2) การเล่นเกมหรือ การเล่นบทบาทสมมุติทางสังคม เด็กจะเล่นเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่รู้จัก เช่น พ่อ แม่ หมอ คนใช้ การเล่นเกมบทบาทสมมุติเป็นการสร้างประสบการณ์เพื่อให้เด็กเข้าใจบทบาทต่างๆ ของผู้ใหญ่ การเล่นเกมอาจเกิดขึ้นได้เองทุกแห่งทุกเวลา เมื่อเด็กอยากเล่นไม่ว่าจะอยู่ในห้องหรือนอกห้องเด็กควรมีอิสระที่จะคิดและใช้จินตนาการอย่างเสรี

3) การเล่นเกมสร้างสรรค์ เด็กจะเล่นกับอุปกรณ์ที่หลากหลายด้วยความคิดและจินตนาการ ซึ่งครูสามารถส่งเสริมการเล่นของเด็กได้โดยการจัดหาวัสดุานาชนิดให้เด็กเล่น เช่น ทราย สี และเศษวัสดุ

4) การเล่นเกมผจญภัย เด็กเล่นเพื่อเอาชนะอุปสรรค หรือแก้ปัญหาในสิ่งที่ยากลำบาก การเล่นเกมนี้ช่วยให้เด็ก ได้ออกกำลังกาย และเพิ่มพูนทักษะในการเคลื่อนไหวช่วยให้การใช้กล้ามเนื้ออวัยวะต่าง ๆ สัมพันธ์กันดีขึ้น

2.1.2 การเล่นที่แบ่งตามสถานที่ที่ใช้เล่น แฮมมอนด์ (Hammond, 1967: 248-259 อ้างถึงใน เขียวพา เศรษฐศิลป์, 2542 : 30) ได้แบ่งประเภทของการเล่นตามสถานที่ที่ใช้เล่นออกเป็น 2 ประเภท คือ การเล่นกลางแจ้งและการเล่นในร่ม

1) การเล่นกลางแจ้ง (Outdoor Play) ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย คือเสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ และการเคลื่อนไหวซึ่งพัฒนาการในด้านดังกล่าวมีความสำคัญมากต่อเด็กในวัยนี้ การเล่นนอกห้องช่วยเสริมสร้างพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ในขณะที่เด็กเล่นกับเพื่อนจะได้เรียนรู้การแบ่งปันอุปกรณ์การเล่นกับเพื่อน

2) การเล่นในร่ม (Indoor Play) มักเป็นการเล่นอยู่ในห้อง การจัดให้เด็กเล่นในร่มมีสิ่งๆ ที่ควรคำนึงถึงคือเนื้อที่ในห้องควรกว้างขวางเหมาะที่จะวางวัสดุอุปกรณ์ในการเล่นเด็กสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างสบายโดยไม่รู้สึกลัวแออัดจนเกินไป

สรุปได้ว่าการเล่นของเด็กนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ก็การเล่นที่แบ่งตามลักษณะของการเล่นและ แบ่งตามสถานที่ที่ใช้เล่น การเล่นที่แบ่งตามลักษณะของการเล่น ได้แก่ การเล่นอย่างอิสระ การเล่นสมมุติ การเล่นเกมสร้างสรรค์ และการเล่นเกมผจญภัย ส่วนการเล่นที่แบ่งตามสถานที่ที่ใช้เล่นได้แก่ การเล่นกลางแจ้ง และการเล่นในร่มเด็กส่วนใหญ่มักจะชอบวิ่งเล่นปีนป่ายออกกำลังกาย การเล่นกลางแจ้งนี้อาจมีอุปกรณ์ของเล่นประกอบหรือไม่มีก็ได้ ส่วนการเล่นในร่มของเด็กนั้นจะเล่นในห้องเป็นส่วนใหญ่และของเล่นจะเข้ามา

มีบทบาทมากเพราะเด็กไม่มีเนื้อที่ที่จะให้วิ่งเล่น การเล่นของเด็กจึงเป็นการเล่นอยู่กับที่กับของเล่นในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งของเล่นเหล่านี้จะมีบทบาทในการพัฒนากล้ามเนื้อเล็กของเด็ก เช่น กล้ามเนื้อมือ ข้อมือ นิ้วมือ การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา เป็นต้น

2.2 ประเภทของของเล่น เด็กกับของเล่นเป็นของคู่กันเมื่อใดที่เด็กเล่น มักจะมีของเล่นอยู่ด้วยเสมอ ของเล่นเด็กในสมัยก่อนมักจะเป็นของที่ทำขึ้นเองง่าย ๆ หรือได้มาจากสิ่งที่มีอยู่รอบตัว ส่วนของเล่นของเด็กในปัจจุบันนี้มักจะเป็นของเล่นที่ผลิตออกมาจากโรงงาน ทำจากวัสดุจำพวกพลาสติกหรือวัสดุสังเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ ของเล่นเด็กสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทตามลักษณะของการนำไปเล่น ปิยะชาติ แสงอรุณ (2526 : 49 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. 2530 : 34) ได้แบ่งของเล่นตามลักษณะวิธีการ เล่นออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.2.1 ของเล่นที่ทำให้เกิดทักษะ เป็นของเล่นที่มีกิจกรรมให้เด็กได้กระทำเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ เช่น ให้เด็กเกิดทักษะ ผูกความพร้อม ผูกความจำ ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนความสนุกสนาน

2.2.2 ของเล่นที่ทำให้เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นของเล่นที่มุ่งให้เด็กได้รับในสิ่งที่จัดหาหรือเตรียมให้ มากกว่าที่จะให้เด็กมีกิจกรรมหรือ ได้กระทำกับของเล่นส่วนมากเป็นของเล่นสำหรับเด็กอ่อน เช่น ของเล่นเพื่อให้เห็นรูปร่าง สี สันแปลกหรือเสียงที่ไพเราะ

3. ลักษณะของของเล่นที่ดี

การนำเอาอุปกรณ์และเครื่องเล่นต่าง ๆ ไปให้เด็กเล่น ครูควรต้องเลือกอย่างระมัดระวังเพื่อดึงดูดความสนใจของเด็ก เหมาะกับประสบการณ์ อายุ และพัฒนาการทางการเล่น นอกจากนี้ครูยังต้องพิจารณาว่า อุปกรณ์เหล่านั้นจะช่วยให้เด็กได้พัฒนาในส่วนใด อุปกรณ์การเล่นหรือของเล่นนั้นมีความสำคัญมากในการพัฒนาเด็กปฐมวัย ถ้าอุปกรณ์เหล่านั้นมีจำนวนน้อยก็ จะทำให้เด็กไม่สามารถพัฒนาได้อย่างเต็มที่ หรือถ้าอุปกรณ์ชิ้นนั้นมีความซับซ้อนในการเล่นมากเกินไปและไม่สัมพันธ์กับประสบการณ์ของเด็ก ทำให้เด็กไม่สามารถเล่นได้ จะเป็นผลให้ อุปกรณ์ชิ้นนั้นหมดคุณค่าไปและในการเลือกอุปกรณ์หรือของเล่นสำหรับเด็กนั้นครูควรนึกอยู่เสมอว่าอุปกรณ์หรือของเล่นที่มีประโยชน์ไม่จำเป็นต้อง เป็นอุปกรณ์ที่มีราคาแพง แต่ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากอุปกรณ์ หรือชุดของเล่นชิ้นนั้นมากกว่า

จากที่ได้ทำการศึกษา ค้นคว้าถึงหลักในการ เลือกวัสดุ-อุปกรณ์ของเล่น สำหรับเด็ก จากนักการศึกษาหลาย ๆ ท่านอันได้แก่ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521 : 57) ; ทิพนัน ชูรวเวช (2523 : 75 - 80) ; เยาวพา เศษะกุลป์ (2526 : 38) ; พิทยาภรณ์ มานะจตุติ (2539 : 103 - 104)

และพิชัย สันติภิมย์ (2539 : 139) สามารถสรุปถึงหลักในการเลือกวัสดุอุปกรณ์ของเล่น สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ 7 ข้อดังนี้

3.1 ควรเป็นของเล่นที่มีความปลอดภัยในขณะที่เล่น มีความมั่นคง แข็งแรง ไม่แตกสลายง่าย ทำจากวัสดุที่ไม่มีพิษภัยต่อเด็ก หากเป็นไม้ไม่ควรมีเหลี่ยมหรือมีมุมที่แหลมคม ปราศจากสารมีพิษเช่น สีที่มีส่วนผสมของตะกั่ว และของเล่นนั้นไม่ควรมีชิ้นส่วนที่เล็กจนเกินไปอาจเป็นอันตรายต่อเด็กได้

3.2 ควรเลือก หรือนำเอาวัสดุที่เป็นธรรมชาติ จากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว ที่จะสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมความสามารถของเด็กในด้านต่าง ๆ มากกว่าที่จะต้องซื้อหามาในราคาแพง

3.3 ควรเป็นวัสดุ-อุปกรณ์ของเล่น ที่ทำให้เด็กได้มีโอกาสใช้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในขณะที่เล่น เช่น เสียง สี ขนาด น้ำหนัก ฯลฯ

3.4 ควรเป็นของเล่นที่ทำให้เด็กได้เกิดการเคลื่อนไหว การประสานงานส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การประสานสัมพันธ์ระหว่างตากับมือในการหยิบจับและเล่นของเล่น

3.5 ควรเลือกวัสดุ-อุปกรณ์ของเล่นที่จะกระตุ้น และส่งเสริมให้เด็กเกิดจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ในขณะที่เล่น

3.6 อาจเป็นของเล่นที่สามารถประกอบ ต่อเติม คัดแปลง เล่นร่วมกันได้หลายคน

3.7 เป็นของเล่นที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถของเด็ก มีความสวยงาม น่าสนใจ น่าเล่น มีขนาดพอเหมาะ และเมื่อเล่นแล้ว เด็กได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน การเล่นของเด็กนั้น ไม่ได้เป็นการเล่นเพื่อความสนุกสนานแต่เพียงอย่างเดียวแต่การเล่นของเล่นจะช่วยให้เด็กได้ฝึกประสาทสัมผัสและมีทักษะทางสติปัญญา รวมทั้งการรับรู้ทางสังคมและการประพฤติในสังคมด้วย การเล่นของเล่นมีความสำคัญต่อเด็กเป็นอันมากเพราะจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา ฉะนั้นการที่จะเลือกของเล่นชิ้นใดชิ้นหนึ่งให้กับเด็กนั้น ก็ควรคำนึงถึงหลักสำคัญที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นเป็นสำคัญ

ของเล่นที่ดีต้องได้รับการออกแบบที่ดี ซึ่งในการออกแบบของเล่นนั้นจะต้องศึกษาถึงพฤติกรรมการเล่น พัฒนาการในการเล่นของเด็กวัยของเด็ก ความสามารถในการเล่นของเด็ก ตลอดจนศึกษาถึงวัสดุที่จะนำมาใช้ในการสร้างของเล่น และความปลอดภัยในการเล่นของเด็ก

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530 : 43-46 อ้างถึงใน บุปผา บุญรัตน์ 2541 : 20-23) ได้ประมวลหลักในการออกแบบของเล่นไว้ดังนี้

1 วัสดุ (Material)

1.1 วัสดุที่ใช้ในการออกแบบต้องเป็นวัสดุที่ปลอดภัย ไม่มีสารพิษ ที่จะมีผลเสียต่อร่างกาย อาจเป็นวัสดุอย่างเดียวกัน ๆ หรือวัสดุหลายอย่างประกอบกัน เช่น ฝ้าย ไม้ กระดาษ และพลาสติก

1.2 วัสดุนั้นต้องไม่แตกหักง่าย ซึ่งจะเป็นการสิ้นเปลือง หรือวัสดุบางชนิดอาจเป็นอันตรายต่อเด็ก เช่น แก้ว กระจก เป็นต้น ดังนั้นวัสดุที่จะนำมาใช้ทำเป็นของเล่นต้องเป็นวัสดุที่แข็งแรงและคงทน

2 ขนาด (Scale) ขนาดของของเล่นไม่ควรเล็ก หรือใหญ่เกินไป ทั้งนี้เพราะถ้าหากมีขนาดเล็กเกินไปอาจทำให้เด็กเล็กนำเข้าปากจนเกิดอันตรายได้ หรือมีขนาดใหญ่เกินไปก็จะทำให้ไม่เกิดความสะดวกที่เด็กจะใช้ของเล่น

3 น้ำหนัก (Weight) ของเล่นไม่ควรมีน้ำหนักมากจนเด็กหยิบยลถ้ามักจะทำให้เด็กรู้สึกเบื่อง่ายเพราะไม่สะดวกในการเล่น และไม่สะดวกในการเคลื่อนย้ายของเล่น นอกจากนี้หากตกหล่นลงแท็กก็จะเป็นอันตรายได้

4 รูปร่าง (Form)

4.1 ไม่ควรมีรูปร่างที่มีเหลี่ยมคม

4.2 มีสัดส่วนที่สวยงามกะทัดรัด

4.3 รูปร่างที่ใช้อาจเป็นรูปร่างเรขาคณิต รูปร่างอิสระหรือรูปร่างที่ได้จาก

ธรรมชาติ

5 โครงสร้าง (Structure)

5.1 ควรเป็นโครงสร้างที่เด็กสามารถถอดประกอบได้เพื่อให้เกิดความภูมิใจ

5.2 ต้องเป็นโครงสร้างที่แข็งแรง

6 สี (Colour)

6.1 สีที่ใช้กับของเล่นควรเป็นสีที่ปลอดภัย ไม่มีสารตะกั่ว หรือปรอทเจือปนอันจะเป็นพิษภัยต่อสุขภาพ โดยสามารถสังเกตได้จากคำว่า Non Toxic

6.2 ควรใช้สีที่สดใส แสดงถึงความสนุกสนาน ร่าเริง แจ่มใส

6.3 สีที่ใช้ควรเป็นสีที่กันน้ำได้และต้องคงทน ไม่หลุดลอกได้ง่าย

6.4 อาจใช้สีที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีเขียวจากใบเตย สีเหลืองจากขมิ้น เป็นต้น

6.5 ถ้าเป็นสีผิวของวัสดุที่ได้จากธรรมชาติ เช่น สีของเนื้อไม้ จะดีมาก เพราะทั้งประหยัดและปลอดภัยกับเด็ก

7 ลวดลาย (Ornament)

7.1 ควรออกแบบลวดลายที่เรียบง่าย สวยงาม ไม่ซับซ้อน

7.2 องค์ประกอบในการออกแบบลวดลาย อาจใช้จุด เส้น ภาพ สี การ์ตูนดอกไม้ หรือใช้ลวดลายของพื้นผิวที่มีคามธรรมชาติ เช่น ลายไม้

7.3 วิธีการในการออกแบบลวดลายคือ วิธีการพ่น การระบาย การแกะสลักหรือ ประคิก ที่สำคัญคือจะต้องไม่หลุดง่าย

8 พื้นผิว (Texture)

ควรเป็นพื้นผิวที่ผ่านการขัดเกลาจนเรียบร้อย ไม่มีเหลี่ยมเพราะอาจเป็นอันตรายได้ หากเป็นพื้นผิวที่ขรุขระ ไม่เรียบเสมอกัน ควรมีความปลอดภัยไม่มีอันตรายกับเด็ก

9 ประโยชน์ใช้สอย (Function)

9.1 ต้องมีความสะดวกในการเล่น เช่น ภาพตัดต่อก็ควรจะสะดวกในการต่อไม้กับหรือหลวมจนเกินไป

9.2 สามารถปรับเปลี่ยนการเล่นได้หลายวิธี หลายรูปแบบ

9.3 ต้องมีคุณภาพสามารถส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม จิตใจ และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

10 ความประหยัดและปลอดภัย

10.1 ควรใช้วัสดุที่หาง่ายและปลอดภัย

10.2 ควรเป็นขนาดที่เหมาะสมเพื่อการไม่สิ้นเปลืองวัสดุ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องไม่เล็กจนเกินไป จนอาจเป็นอันตรายต่อเด็ก

10.3 สามารถผลิตได้ง่ายและรวดเร็ว ซึ่งจะเป็นการประหยัดด้านแรงงานและเวลาไม่เสียง่างหรือเสื่อมสภาพเร็วเกินไปจะเห็นได้ว่าการเลือกของเล่นสำหรับเด็กนั้นควรคำนึงถึงองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของของเล่นชิ้นนั้น ไม่ว่าจะเป็น วัสดุ ขนาด น้ำหนัก โครงสร้าง ลวดลาย พื้นผิวสัมผัส ประโยชน์ใช้สอย ความประหยัดและปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้มั่นใจได้ว่าของเล่นนั้นเป็นของเล่นที่เหมาะสมกับวัยสามารถทำให้เด็กมีการพัฒนาในทุกด้านอย่างเหมาะสม และเมื่อเล่นแล้วเกิดความสุขสนาน นอกจากนี้ จันตรี คุปตะวาทีน (2539 : 390) ได้กล่าวถึงลักษณะของลูกปัดซึ่งเด็กปฐมวัยชอบนำมาร้อยเชือกโดยเรียงลำดับรูปต่าง ๆ หรือเรียงลำดับสีตามใจชอบว่า ลูกปัดควรมีขนาดที่เหมาะสมกับวัยของเด็กคือ เด็กอายุ 4-5 ปีควรใช้ลูกปัดที่มี เส้นผ่า ศูนย์กลางประมาณ 2 เซนติเมตร ทำด้วยไม้ หรือพลาสติก มีรูสำหรับร้อยประมาณ 0.4 เซนติเมตร มีขนาดกลมหรือเป็นรูปทรงเหลี่ยมก็ได้ หรืออาจใช้แกนหลอดค้ายัด

แบ่งครึ่งใช้ร้อยแทนลูกปัดก็ได้เช่นกัน สำหรับเด็กที่มีอายุมากขึ้นคือ 5-6 ปี อาจใช้ลูกปัดที่มีขนาดเล็กลง มีรูสำหรับร้อยประมาณ 0.2 เซนติเมตรหากลูกปัดหรือสิ่งของที่ให้เด็กเล่นมีขนาดเล็กผู้ใหญ่หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดควรให้ความเอาใจใส่ดูแลและมีความระมัดระวังในการเล่นมากขึ้นกว่าเดิมในส่วนของบล็อกที่จะให้เด็กเล่นนั้น เขียวพา เคชะคุปต์ (2542 : 36-37) กล่าวว่า บล็อกเป็นอุปกรณ์ของเล่นที่เด็กเล่นได้ทั้งคนเดียวและหลายคน จากการเล่นบล็อก เด็กจะรู้สึกประสบความสำเร็จในการทำงาน ช่วยให้เด็กมีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยให้เข้าใจถึงสิ่งแวดล้อมโครงสร้างของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่มีขนาดใหญ่ การเลือกบล็อกสำหรับเด็กนั้นควรเลือกบล็อกให้มีขนาดใหญ่และกว้างพอที่จะให้เด็กนำมาสร้างสิ่งต่าง ๆ ได้ บล็อกควรมีขนาดดังนี้

1. ขนาด 12" x 12" x 12" = 12 ชิ้น
2. ขนาด 12" x 12" x 6" = 24 ชิ้น
3. ขนาด 24" x 12" x 6" = 36 ชิ้น

อีกทั้งยังต้องมีรูปทรงที่ต่างกันเพื่อให้เด็กได้เลือกเล่นตามความพอใจอีกด้วยในการกำหนดสีของของเล่นนั้น หุสดี ภูอินทร์ (2525 : 34-36 อ้างถึงใน นุสสา บุญรัตน์, 2541 : 22) ได้ทำการรวบรวมผลการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับสีที่เด็กอนุบาลชอบไว้หลายเรื่อง เช่น สุดาพร ประหัสฐานกุล (2513) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "สีของอุปกรณ์การสอนที่นักเรียนระดับอนุบาลในจังหวัดพระนครชอบ" ฉลองชัย สุรวฒนบุรณ (2515) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "แบบและสีของภาพประกอบในหนังสือสำหรับเด็กอนุบาล" สุปรียา โครจสวัสดิ์ (2522) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "การเปรียบเทียบความชอบและไม่ชอบสีของเด็กอนุบาลและผู้ปกครอง" จากผลงานทั้ง 4 เรื่อง คังกล่าวสรุปได้ว่า สีที่เด็กอนุบาลชอบตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ สีปฐมภูมิ (สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน) สีตติยภูมิ (สีแสดแดง สีแสดเหลือง สีเขียวน้ำเงิน สีม่วงน้ำเงินและสีม่วงแดง) สีทุติยภูมิ (สีแสด สีเขียว สีม่วง) และสีขาว สีดำ ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังพบว่า สีที่สามารถนำมาใช้ในการผลิตของเล่นของเด็กนั้นอาจได้มาจากสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความปลอดภัยและแน่ใจได้ว่าปราศจากสารตะกั่ว สารปรอทและสิ่งที่เป็นภัยต่อเด็ก สีที่ได้จากธรรมชาติเหล่านั้นได้แก่ สีที่ได้จากพืชในส่วนของดอก ใบและผล ซึ่งแต่ละสีนั้นสามารถสกัดได้จากส่วนต่าง ๆ ของพืชดังนี้ สำนักงานคณะกรรมการ คู่ปกครองผู้บริโภค (2526 : 90-91) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. สีเหลือง สามารถสกัดได้จากขมิ้นชัน ขมิ้นข้อย ลำต้นปอกเปลือกโבלกให้ละเอียด เติมน้ำแล้วกรองเอาแต่น้ำ ดอกคำฝอยให้สีเหลืองอ่อน ใช้กลีบดอกตากแห้งคั้นกับน้ำเดือดแล้ว

กรองเอาแต่น้ำอากาศทิ้งไป เมล็ดค้ำแสดให้สีเหลืองแสด ใช้เมล็ดแห้งแช่น้ำร้อนกรองเอาแต่น้ำ ลูกตาลสุกลอกเอาเปลือกแข็งออกใส่น้ำคั่งไฟนวดคั้นเนื้อและคั้นกรองเอาแต่น้ำเอาเส้นและเปลือกทิ้งไป

2. สีเขียว สกัดได้จาก ใบแคย ใบย่านาง ใบมะตูม ใบพริกเขียว ขี้หรือคัมคั้นเอาแต่น้ำ
3. สีแดง สกัดได้จาก รังครั่ง โดยแช่น้ำร้อนหรือคัมกระเจียบ ใช้กลีบหุ้มผลคัมคั้นเอาแต่น้ำ เมล็ดผักปริง ใช้เมล็ดแก่สีแสดคล้ำ ขี้คั้นเอาแต่น้ำ
4. สีน้ำเงิน สกัดได้จากคอกอัญชัน ขี้คั้นเอาแต่น้ำ
5. สีม่วง สกัดได้จาก คอกอัญชันขี้แล้วบีบน้ำมะนาวลงไป
6. สีดำ สกัดได้จาก ถ่านกามมะพร้าว บดละเอียดคั้นเอาแต่น้ำ

ในการสกัดเอาสีของพืชในแต่ละครั้ง หากต้องการใช้สีที่เข้ม ควรผสมน้ำแต่น้อย และหากต้องการให้สีที่ติดทนนาน ควรผสมเกลือลงไปในการย้อมหรือการใช้สีแต่ละครั้งด้วย จากแนวคิดและหลักในการออกแบบของเล่นดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่าการออกแบบของเล่นที่ตีนั้น ควรกำหนดวัตถุประสงค์ให้เด่นชัด โดยคำนึงถึง วัสดุ ขนาด น้ำหนัก รูปทรง โครงสร้าง สี ลวดลาย พื้นผิว และประโยชน์ที่เด็กจะได้รับ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ ความประหยัดและปลอดภัยที่จะเกิดกับเด็กมากที่สุด

การออกแบบชุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำชุดของเล่นให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวข้างต้น โดยเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ในธรรมชาติมาเป็นวัสดุหลักในการผลิตของเล่นเพื่อให้เกิดความปลอดภัยกับเด็ก และนำเอาหลักในการเลือกสีธรรมชาติของสำนักงานคุ้มครองผู้บริโภคมาใช้ประกอบในการออกแบบและตกแต่งของเล่นแต่ละชิ้นในงานวิจัยนี้มีความน่าสนใจ ทั้งในส่วนของ รูปทรง สี สัน ความสวยงาม ความปลอดภัย และความสนุกสนานที่เด็กจะได้รับจากการเล่นของเล่นแต่ละชิ้น นอกจากนี้ยังได้เน้นการออกแบบของเล่นแต่ละชิ้นให้เด็กมีโอกาสดู ใช้ก้ามเนื้อมือ ข้อมือ นิ้วมือ การทำงานประสานกันของกล้ามเนื้อและตา เพื่อให้การเล่นของเล่นชุดดังกล่าว สามารถพัฒนากล้ามเนื้อเล็กของเด็กได้

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่น

เนื่องจากการเล่นมีความสำคัญต่อเด็ก ดังนั้นจึงมีทฤษฎีเกี่ยวกับการเล่นหลายทฤษฎี ดังนี้ มิเชลและเมสัน (Mitchell and Mason, 1948 อ้างถึงใน พรรษา นิตวิเชียร 253 : 65-71) ได้สรุปทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเล่นไว้ 4 ทฤษฎีคือ

4.1 ทฤษฎีการเล่นคลาสสิก (The Classical Theories of Play) เกี่ยวข้องกับสาเหตุและผลของการเล่น ประกอบด้วยทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

4.1.1 ทฤษฎีพลังงานเหลือใช้ (The Surplus Energy Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์จะเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นและสะสมพลังงานไว้ในตัว ถ้าหากมีพลังงานที่เหลือจากการใช้เพื่อดำรงชีวิตพื้นฐาน มนุษย์ก็จะใช้ไปในทางบันเทิงโดยไม่มีจุดมุ่งหมายเมื่อใดที่เห็นเด็ก ๆ ออกไปวิ่งเล่นเต็มไปทั้งสนามเด็กเล่นความคิดของทฤษฎีนี้ดูเหมือนเป็นจริง

4.1.2 ทฤษฎีฝึกหัด (The Pre-Exercise Theory) ทฤษฎีนี้ยืนยันว่าเด็กเล่นเพื่อฝึกหัดและทำให้สัญชาตญาณการอยู่รอดเป็นผลสมบูรณ์เมื่อเด็กเกิดมาใหม่ ๆ ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ยังไม่สมบูรณ์ เด็กจึงต้องอาศัยการเล่นเพื่อเป็นการทดลองพัฒนาประสาทสัมผัส อันจะส่งผล ต่อพัฒนาการทางสติปัญญาและอารมณ์ การฝึกหัด การทดลอง ทำให้เด็กพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อ การอยู่รอดพอ ๆ กับทักษะในการดำรงชีวิต

4.1.3 ทฤษฎีการทำซ้ำ (The Recapitulation Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าการเล่นของเด็ก เป็นการนำกิจกรรมของบรรพบุรุษของตนมาแสดงใหม่อีกครั้งหนึ่ง เช่น การเล่นน้ำเป็นต้น พฤติกรรมการเล่นของเด็กพัฒนาไปคล้ายกับขั้นตอน การพัฒนาทางวัฒนธรรมของมนุษย์ การเล่นช่วยให้เด็กกลับร่างพฤติกรรม ที่ไม่พึงประสงค์ของมนุษย์ออกไป การเล่นเป็นการเตรียมตัวให้เด็กก้าวไปสู่กิจกรรมที่ทันสมัย

4.1.4 ทฤษฎีนันทนาการ (The Recreation Theory) ทฤษฎีนี้จะตรงกันข้ามกับทฤษฎีพลังงานเหลือใช้ ขณะที่ทฤษฎีพลังงานเหลือใช้กล่าวไว้ว่า คนเรามีพลังงานเหลือเพื่อและต้องการที่จะกำจัดส่วนเกินทิ้งไปทฤษฎีนันทนาการแนะนำว่า พลังงานของคนเรานั้นเปลืองหมดไปจะต้องหาวิธีสะสมไว้ การทำงานจะทำให้สูญเสียพลังทางร่างกายและจิตใจ การเล่นจะทำให้สดชื่นและเรียกพลังงานให้กลับคืนมาเพื่อจะได้เริ่มทำงานใหม่

4.1.5 ทฤษฎีการพักผ่อน (The Relaxation Theory) ทฤษฎีนี้เป็นส่วนขยายของทฤษฎีนันทนาการ ซึ่งกล่าวถึงภารกิจของประชาชนในปัจจุบันว่าประสบกับความเมื่อยล้าเหน็ดเหนื่อยจากการทำงานทั้งทางสมองและกล้ามเนื้อ จึงควรมีกิจกรรมการเล่นเพื่อผ่อนคลายความเครียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นที่ต้องใช้กล้ามเนื้อใหญ่

4.1.6 ทฤษฎีแห่งการเตรียมชีวิต (The Preparation Theory) ทฤษฎีนี้ ถือว่าการเล่น เป็นขบวนการที่จะช่วยเตรียมเด็กในวันนี้ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในวันข้างหน้าจากการเล่นเด็กจะได้เรียนรู้บทบาทของคนในสังคมเรียนรู้ที่จะใช้กลไกของร่างกายอย่าง

ประสานสัมพันธ์กันรู้จักการขบคิด การตัดสินใจ การแก้ปัญหาเรียนรู้ ถึงประโยชน์และคุณค่าของโลกที่เขาอาศัยอยู่ เข้าใจธรรมชาติของ คน พืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นความเข้าใจและทักษะพื้นฐาน ซึ่งจำเป็นสำหรับเด็กเพื่อนำไปใช้ในภายหน้า

4.2 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ตามคำอธิบายของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud,1965) อีริกสัน (Erikson,1963) และเพลเลอร์ (Peller,1959) การเล่นจะถูกนำไปโยงกับความเป็นผู้ใหญ่ภายในตัวเด็ก เมื่อเด็กเผชิญกับสถานการณ์ที่ยากเกินควบคุม เด็กจะสร้างเรื่องราวสมมุติขึ้นโดยการเล่นที่ใช้จินตนาการความคิด ความฝัน และการเล่นซ้ำ ๆ หลายครั้ง เพลเลอร์ กล่าวว่า การเล่นเป็นการเก็บรวบรวมกระบวนการที่ต้องเผชิญกับความคับข้องใจ ความกังวล ความผิดหวัง ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันซึ่งกระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่เป็นไปอย่างซ้ำ ๆ และมั่นคง การเล่นช่วยให้เด็กเรียนวิชาการควบคุมตัวเองโดยไม่ต้องสูญเสียความรู้สึกที่ดีเกี่ยวกับตัวเองตามความคิดของฟรอยด์ การเล่นเป็นทางออกให้เด็กแสดงความรู้สึกต่าง ๆ ออกมา อีริกสัน เชื่อว่า การเล่นช่วยให้เด็กได้ฝึกหัด ทดลอง และเรียนรู้สถานการณ์ของการเป็นผู้ใหญ่ การเล่นเป็นกระบวนการต่อเนื่องของความสัมพันธ์ของความจริงทางค่านิจใจและสังคม

4.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา ขณะที่ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ เน้นเกี่ยวกับพฤติกรรมการเล่นของแต่ละบุคคลซึ่ง เกี่ยวกับการพัฒนาการค่านิยมและสังคม เพียเจท์ (Piaget, 1967) กล่าวว่า “การเล่นเกิดขึ้นภายในจิตใจของเด็ก และเป็นผลมาจากสถานภาพของการพัฒนาด้านสติปัญญา” การเล่นของเด็กเริ่มตั้งแต่แรกเกิดในวัยทารกเด็กจะเลียนแบบกิริยาอาการจากบุคคลหรือสัตว์ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวและค่อย ๆ พัฒนาการเล่น 3 รูปแบบด้วยกันคือ การเล่นฝึก (Practice Play) การเล่นโดยใช้สัญลักษณ์ (Symbolic Play) และการเล่นที่มีกติกา (Games with Rules)

4.3.1 การเล่นฝึก ขณะที่เด็กนั่งอยู่บนชิงช้าด้วยความสุขจากการเคลื่อนไหวไปมาแสดงว่าเด็กกำลังเล่นฝึก (Practice Play) หรือการเล่นเพื่อความสำนึก (Mastery Play) การเล่น ส่วนใหญ่ของเด็กเป็นไปเพียงเพื่อ ความพอใจในประสาทสัมผัสอันได้แก่ ความรู้สึก การจับต้อง การเคลื่อนไหว แขน ขา นิ้วมือ นิ้วเท้า การเล่นฝึกจะเริ่มตั้งแต่เด็กอยู่ในขั้นการใช้ประสาทสัมผัส เด็กจะทำกิริยาที่ตนพอใจซ้ำ ๆ เป็นการเล่นที่ไม่ใช่เกมที่แท้จริง แต่เป็นเพียงการกระทำเพื่อความสุข ความพอใจ ซึ่งภายหลังจะเข้าไปสู่การเล่นที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

4.3.2 การเล่นโดยใช้สัญลักษณ์ การเล่นฝึกเพื่อความเพลิดเพลินในขั้นก่อนนี้จะกลายเป็นการเล่นที่ใช้จินตนาการการเล่นสมมุติ หรือการแสดงมากขึ้น การเล่นโดยใช้

สัญลักษณ์ เป็นการเล่นที่คัดแปลงหรือบิดเบือนความเป็นจริง การเล่นชนิดนี้เป็นการเล่นที่เกิดขึ้นเป็นส่วนใหญ่ของชีวิตเด็กวัย 2-5 ขวบ เด็กที่กำลังใช้กล่องแทนรถยนต์ ใช้ไม้แทนทหาร และใช้ไม้กวาดหรือก้านกล้วยแทนม้า แสดงว่าเขากำลังเล่นสมมุติหรือเล่น โดยใช้สัญลักษณ์

4.4 การเล่นที่มีกฎและกติกา การเล่นฝึกเริ่มตั้งแต่เดือนแรกของชีวิตเด็กการเล่นโดยใช้สัญลักษณ์เริ่มในปีที่ 2 เกมที่มีกฎและกติกาเริ่มก่อนอายุ 4-7 ขวบ และเกิดขึ้น เป็นส่วนใหญ่ในขั้นการคิดรูปธรรมเกิดเมื่อเด็กอายุ 7-11 ขวบ เพียเจต์กล่าวว่า เกมที่มีกฎและกติกานั้น จะเกิดขึ้นตลอดช่วงอายุของคนและพัฒนาขึ้นในขณะที่ผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้น เพียเจต์เรียกเกมนี้ว่า เป็นกิจกรรมของสังคม เด็กเล็กก็สามารถเล่นเกมที่มีกฎง่าย ๆ ได้ กฎนั้นอาจจะเกิดขึ้นเองหรือถูกกำหนดขึ้นมาก็ได้

4.5 ทฤษฎีสี่สิ่งแวดล้อม ขณะที่ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา เน้นความสำคัญ ของเนื้อหาในการเล่นแต่ทฤษฎีสี่สิ่งแวดล้อมจะกล่าวถึง โครงสร้างและสถานการณ์ที่ทำให้การเล่นของเด็กแตกต่างกันไป จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการเล่นตามทฤษฎีสี่สิ่งแวดล้อม กลาสเนอร์ และเปปเลอร์ (Krasnor and Pepler, 1980: 88-89) พบว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการ เล่นของเด็กมีดังนี้

4.5.1 จำนวนเด็ก

4.5.2 วัสดุที่ใช้เล่น

4.5.3 เพศของเพื่อนเล่น

4.5.4 การควบคุมของผู้ใหญ่

4.5.5 สนามเด็กเล่น

จากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ทฤษฎีคลาสสิกเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงสาเหตุและผลของการเล่นที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เช่น การที่เด็กมีพลังงานหรือกำลังเหลืออยู่เด็กก็จะใช้พลังงานที่เหลือเหล่านั้นไปกับการเล่น หรือแม้แต่เด็กเล็กๆที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการเรียนรู้ เด็กจะเล่นเพื่อให้เกิดการฝึกหัดหรือเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ มีความเชื่อว่าพฤติกรรมการเล่นของเด็กเกิดมาจากความคิดจินตนาการ เพื่อที่จะก้าวไปสู่ความเป็นจริงของสังคม การเล่นจะช่วยให้เด็กเรียนรู้ที่จะยอมรับและปรับตัวได้ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา เชื่อว่าการเล่นของเด็กเป็นผลมาจากการพัฒนาระดับสติปัญญา เด็กจะสามารถเล่นได้ตั้งแต่แรกเกิด โดยเริ่มจากการสังเกตเลียนแบบสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและพัฒนาต่อไปจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม เป็นทฤษฎีที่เน้นถึงความสำคัญ ของเนื้อหา

ในการเล่นของเด็กสำหรับทฤษฎีสิ่งแวดล้อม จะกล่าวถึงโครงสร้างและปัจจัยที่ทำให้การเล่นของเด็กมีความแตกต่างกันไป เช่น จำนวนเด็ก เพศ วัสดุที่ใช้เล่น และสถานที่ที่ใช้เล่น เป็นต้น

5. พัฒนาการทางการเล่นของเด็ก

การเล่นเป็นแนวทางหรือวิธีการที่เด็กแปลและ ถ่ายทอดความหมาย ความเข้าใจและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งต่างๆ หรือสถานการณ์ต่างๆ รอบตัวออกมา เป็นการกระทำ เพื่อให้ตัวเองเรียนรู้และให้ผู้อื่นรับรู้ความสามารถของตนเอง พฤติกรรมการเล่นของเด็กมีส่วนเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการทางความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาการทางอารมณ์และพัฒนาการทางสังคมของเด็ก ซึ่ง เลขา ปิยะอจลวิริยะ (2524 : 21-22 อ้างถึงใน เขียวพา เศษะกุลปีศ. 2542 : 22-26) ได้รวบรวมเอาไว้ดังนี้

5.1 พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกาย การเล่นช่วยพัฒนาทักษะการเคลื่อนไหวของร่างกายและความสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อ ซึ่งสำคัญมากสำหรับเด็ก ลักษณะของพัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางร่างกาย มีลำดับขั้นดังนี้คือ

5.1.1 ระยะเวลา เป็น ระยะเวลาต่ำกว่า - 2 ขวบ เด็กที่อยู่ในช่วงวัยนี้จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการมองหรือการจ้องมองพัฒนาการทางสายตานิจะเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการได้ยินเสียงด้วยนอกจากนี้เด็กยัง ต้องการไขว่คว้าสิ่งต่าง ๆ เอาสิ่งที่หยิบได้เข้าปาก และทดสอบสิ่งนั้น โดยการขว้างปาจุดสนใจของการเล่นของเด็กในช่วงวัยนี้ จึงเป็นการมองตามวัตถุที่เป็นสี สดใส หรือที่ให้เสียงและการเคลื่อนไหวเบา ๆ ลำตัว เพื่อไขว่คว้าสิ่งของต่าง ๆ การใช้กล้ามเนื้อใหญ่คงกล่าวจะพัฒนา ก่อนใช้กล้ามเนื้อเล็ก เช่น การใช้นิ้วมือ ใช้นิ้วมือ ทั้งนี้เพราะกล้ามเนื้อย่อยยังไม่พัฒนาเต็มที่

5.1.2 ระยะเวลาที่สอง เป็นระยะวัยเด็ก 2-7 ขวบ เด็กที่อยู่ในช่วงวัยนี้มักจะต้องการการออกกำลังกายเพื่อให้ร่างกายแข็งแรง และเป็นการฝึกฝนการใช้กล้ามเนื้อต่างๆ กล้ามเนื้อย่อยจะเริ่มมีการพัฒนาคีขึ้น เช่นเดียวกับกล้ามเนื้อใหญ่ จุดสนใจของการเล่นของเด็กในช่วงวัยนี้จึงเป็นการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ในการวิ่ง การปีนป่าย การกระโดด การกลาน เป็นต้น ส่วนการใช้กล้ามเนื้อเล็ก เป็น การถอดแคะชิ้นส่วนของสิ่งต่าง ๆ ให้หลุดออกจากกัน การปั้น การหยิบ ต่อท่อไม้หรือต่อรูป เป็นต้น นอกจากนี้เด็กวัยดังกล่าวโดยเฉพาะ 3-4 ขวบ ยังชอบทดลองการควบคุมกล้ามเนื้อต่าง ๆ ที่ใช้ในการทรงตัวของตน เช่น การกระโดดกบหรือกระโดดสองขา การกระโดดเข่งหรือ กระโดดขาเดียวการเดินบนกระดานแผ่นเดียว เป็นต้น ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความต้องการ ฝึกหัดความแข็งแรงความ คล่องแคล่ว และการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อต่าง ๆ ของร่างกายโดยวิธีการเล่น

5.2 พัฒนาการทางการเล่น ที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ เพียเจต์ (Piaget, 1962) ได้วิเคราะห์และแบ่งแยกพัฒนาการทางความรู้ ความเข้าใจของเด็กออกเป็น ลำดับขั้น ซึ่งสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางการเล่นของเด็กเป็นลำดับขั้นตามแนว ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา ดังนี้

5.2.1 ขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัสรู้สึกและกลไกเคลื่อนไหวต่าง ๆ (Sensory Motor Stage) เนื่องจากในขั้นแรกของการเจริญวัย เด็กยังไม่สามารถแยกตนเองและสิ่งแวดล้อม ให้ออกจากกันได้ เด็กเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องรวมอยู่ที่ตนเอง ตนเองต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องเป็นผู้กระทำ เช่น มีความเข้าใจว่าความคงที่ของวัตถุจะไม่มี ถ้าตัวเขาเองไม่ได้รับรู้มองเห็นหรือจับต้องวัตถุนั้นอยู่ ประกอบกับกล้ามเนื้อ แขน ขา และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ต้องการ ถูกฝึกฝน ถูกใช้เพื่อให้เกิดพัฒนา การเล่นของเด็กในระยะก่อนวัย 4 ขวบ จึงมุ่งที่การนำตัวออกไป ประสบกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้สมรรถภาพและร่างกายเข้าร่วมเล่น ลักษณะ การเล่นจึงเป็นการกระทำกิจกรรมที่เคลื่อนไหวมีอิริยาบถ มีการใช้ประสาทสัมผัสรับรู้อาก มี การย่ำซ้ำทวนการกระทำหรือการเล่นนั้นบ่อย ๆ โดยไม่เบื่อหน่าย

5.2.2 ขั้นการใช้สัญลักษณ์ (Representational Stage) เมื่อเด็กมีการพัฒนาใน ด้าน สติปัญญาเพิ่มขึ้นตามวุฒิภาวะ เด็กจะมีความสามารถในการตอบสนองความกระตือรือร้น ใคร่รู้ใคร่เรียนและความต้องการใช้ความสามารถที่เพิ่มขึ้น เป็นไปในแนวที่เริ่มรู้จักใช้ความคิด มโนภาพและจินตนาการให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเล่นของตน ระยะระหว่างวัย 2-7 ขวบ เป็น ระยะที่ความคิดในด้านสัญลักษณ์ของเด็กจะก่อรูป และพัฒนาขึ้น เด็กจะเอาใจใส่กับการเล่นที่มีการสมมุติหรือกำหนดให้สิ่งเร้าต่าง ๆ รวมทั้งวัตถุของเล่นและตัวบุคคล มีฐานะเป็น ตัวแทนของสิ่งและสภาพที่เป็นจริงในชีวิตขั้นการเล่นที่สื่อความคิดความเข้าใจ (Reflective Stage) เมื่ออายุได้ประมาณ 7 ขวบการต่อเติมความคิด การเกิดความคิดรวบยอดมีมากขึ้นและ สลับซับซ้อนยิ่งขึ้นเด็กจะมีพัฒนาการการรับรู้ที่สามารถจัดหมวดหมู่ หรือประมาณของวัตถุ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ (Categorization) ตลอดจนมีการพัฒนาทางด้าน ภาษาภาพพจน์ที่จะสื่อ ความเข้าใจบุคคลอื่น

การเล่นส่วนใหญ่ในขณะนี้จึงเป็นไปในรูปการเล่นที่มีกฎเกณฑ์และขั้นตอนเข้ามา เกี่ยวข้อง ตัวอย่าง เช่น การเล่นบทบาท แม่ ลูก และหมอ จะมีการเขียนบทเป็นละครเป็น เรื่อง มีการขึ้นต้น มีการดำเนินเรื่อง และสรุปลงท้ายเรื่อง ภาษาที่ใช้การลำดับบทและขั้นตอน ของเรื่องจะสะท้อนให้เห็นถึงการที่เด็กต้องรวบรวมและวางแนวความคิด เพื่อให้สอดคล้องกัน อย่างมีเหตุผล และความเป็น ไป ได้และเพื่อให้สื่อความคิดของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจใน

ขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัสและกลไกเคลื่อนไหวต่าง ๆ เด็กจะเริ่มแสดงพฤติกรรมการเล่น และเลียนแบบ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะซับซ้อนขึ้นเมื่อเด็กเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะมากขึ้น เมื่อการเล่นของเด็กได้พัฒนามาอยู่ในขั้นรู้จักใช้สัญลักษณ์ พฤติกรรมการเล่นต่าง ๆ ดังกล่าวจะถูกหลอมเข้าด้วยกัน และสะท้อนออกมาในรูปของการเล่นสร้าง เพียเจต์ (Piaget, 1962) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ในระยะ 4-7 ขวบ การเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ซึ่งเกิดความคิดคำนึง และความคิดเห็นของเด็กจะเริ่มลด น้อยลงเรื่อย ๆ และเด็กสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเป็นจริงตามธรรมชาติรอบตัวได้ ในขณะที่สังคมของเด็กกว้างขวางขึ้นและความต้องการทางอารมณ์ของเด็กก็ได้รับการตอบสนองในทางที่ดี ในช่วงตอนปลายของขั้นการเล่นที่ใช้สัญลักษณ์ ลักษณะเฉพาะของการเล่นจะเริ่มเกิดขึ้นคือการเล่นเลียนแบบตามความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อมการเล่นสร้างเรื่องที่เล่น และบทจะได้รับการปรับเพื่อให้เป็นการแสดงออกที่เน้นความแตกต่างของ บทและความมีระเบียบในการเล่นสร้างมากขึ้น

5.3 พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางอารมณ์จิตใจ การเล่นมิได้เป็นแค่การใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก หรือเป็นการเรียนรู้เท่านั้น แต่การเล่นจัดเป็นการสนองความต้องการทางจิตใจและอารมณ์ของเด็กด้วย นักจิตวิทยาได้กล่าวไว้ว่า การที่จะทำให้เด็กทำอะไรได้ด้วยตนเองจะต้องส่งเสริมเด็กให้มีความรู้สึกมั่นคงและอบอุ่นทางด้านอารมณ์ ชื่นชมในความงาม สามารถสนองความอยากรู้อยากเห็นและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความต้องการทางจิตใจและอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นและมีพัฒนาการได้ด้วยการเล่นลักษณะ พัฒนาการทางการเล่นของเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางอารมณ์และจิตใจ สามารถแบ่งออกเป็น ลำดับขั้นได้ตามแนวคิดของ อิริคสัน (Erikson, 1963 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร, 2536: 65-71) ดังนี้

5.3.1 ระยะที่ 1 เป็นระยะสร้างความรู้สึกเชื่อมั่นให้กับตนเอง เด็กวัยแรกเกิดจนถึง 1 ขวบทุกคนต้องการได้รับสิ่งจำเป็นต่าง ๆ ที่ตนเองต้องการ เช่น อาหาร ความอบอุ่นจากแม่ ซึ่งความต้องการเหล่านี้เมื่อเด็กได้รับการสนองตอบอย่างเหมาะสมก็จะเป็นพื้นฐานต่อไปสำหรับเด็กในการพัฒนาความเชื่อมั่นให้ตนเองเกี่ยวกับ โลกภายนอก ลักษณะของการแสวงหาความเชื่อมั่นให้กับตนเองของเด็ก จะเป็นการจับต้องไขว่คว้า การใช้ปากเพื่อรับความรู้สึก จุดสนใจของการเล่นและเครื่องเล่นของเด็กจะอยู่ที่ร่างกายของเด็กเอง เช่น นิน้า นิน้ามือ อวัยวะเพศ หรืออวัยวะอื่น ๆ ต่อมาจะเป็นสิ่งของต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในระยะที่เด็กมองเห็นและเข้าไปถึงได้

5.3.2 ระยะเวลาที่ 2 เป็นระยะที่ต้องการทำหรือค้นคว้าด้วยตนเอง เด็กวัย 1-3 ขวบ เริ่มเรียนรู้ว่าตนเองก็มีความสามารถและมีความต้องการ เด็กจึงเริ่มแสดงออกให้ผู้อื่นเห็น ความเป็นตัวของตัวเอง ในระยะนี้เด็กจะใช้การเคลื่อนไหวเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ ใช้กิริยาประกอบคำพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ ในระยะนี้การเล่นจะเริ่มมีบทบาทสำคัญมากเพราะเป็น เหมือนแนวทางการแสดงออกทางอารมณ์ที่ผู้แสดงรู้สึกว่าการปลอดภัย ความรู้สึกสงสัย และความอายจะถูกเอาชนะ ด้วยการเล่น อิริคสัน (Erikson, 1963 อ้างถึงใน ทรุชญา นิลวิเชียร, 2536: 65-71) กล่าวว่า การเล่นเป็นเครื่องช่วยให้เด็กรู้จักตนเองเด็กในช่วงวัยดังกล่าวนี้จึงชอบที่จะเล่นคนเดียวเพื่อเรียนรู้จักตนเองให้ดีขึ้น บางครั้งเด็กจะเริ่มรู้สึกสับสนในการพัฒนาอารมณ์ของตน เพราะในขณะที่ต้องการพึ่งผู้อื่นอยู่ก็มีความต้องการพึ่งตนเองด้วย ดังนั้นเด็กจึงแสดงออกซึ่ง ความคือคั่งขังคั้นบ้าง

5.3.3 ระยะเวลาที่ 3 เป็นระยะที่มีความริเริ่ม เด็กวัย 4-5 ขวบ ต้องการทราบขอบเขต ความสามารถของตนและเริ่มแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตนเองเป็นสมาชิกของครอบครัว สนใจ กิจกรรมที่ผู้ใหญ่ทำ เด็กจะช่างถามมากที่สุด เพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้อื่นและเพื่อให้รู้ ความสัมพันธ์ของตนเองต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การเล่นจะมีลักษณะเพื่อตนเองมากกว่า ส่วนรวม ไม่เล่นแบ่งเพศ ชอบเล่นเป็นหมู่ซึ่งไม่ใหญ่นัก เช่น ไม่เกิน 3 คน เด็กในช่วงวัยนี้จะมี ลักษณะพิเศษคือชอบพูดคนเดียว

5.3.4 ระยะเวลาที่ 4 เป็นระยะเริ่มรู้จักรับผิดชอบหน้าที่การงานและความสำเร็จที่จะ ได้รับ เด็กวัย 6-12 ขวบมีสภาพจิตใจที่อารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากที่สุด เพราะขาดความสามารถ ที่จะจัดตนเองให้เข้ากับความต้องการของตนเอง และความถูกต้องของสังคมได้ เช่น อยากจะเป็นผู้ชนะ อยากจะเป็นที่หนึ่งอยู่เสมอ ถ้าไม่สำเร็จก็อาจแสดงออกมาในรูปการวิวาทกับผู้อื่น ในระยะปลายตั้งแต่ 7 ขวบขึ้นไป เด็กสามารถเริ่มควบคุมอารมณ์ได้บ้าง แต่จะแสดงออกใน รูปของการหลีกเลี่ยงหนีสถานการณ์แทนการต่อสู้ ลักษณะการเล่นเด็กจะเริ่มรู้จักเล่น กับเด็กเพศ เดียวกันในระยะแรก การเล่นอาจจะจบลงด้วยการต่างคนต่างเลิกเล่น ต่อมาเด็กมักจะเล่นกับเด็ก ที่มีอายุมากกว่า และเล่นเป็นหมู่ไม่ชอบเล่นตามลำพัง ซึ่งช่วยให้เด็กปรับตัวเข้ากับสังคมได้ บทบาทและอิทธิพลของการเล่นในช่วงวัยนี้จะเป็นในรูปของการเรียนรู้สภาพจริงของชีวิต

5.4 พัฒนาการทางการเล่นที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม ลักษณะการเล่นของเด็กที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางสังคม สามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับขั้น เริ่มตั้งแต่เล่นคนเดียวเล่นใกล้ ๆ คนอื่น สนใจการเล่นของผู้อื่นโดยเป็นเพียงส่วนประกอบการเล่น และร่วมเล่น กับผู้อื่นอย่างมีบทบาทเต็มที่ แฮมมอนด์ (Hammond, 1967:244) ได้กล่าวถึงพัฒนาการการเล่น

5.4.1 การเล่นคนเดียว (Solitary Play) เป็นชนิดของการเล่นเมื่อเด็กเริ่มรู้จักการเล่นจนถึงอายุราว 2 ขวบ ซึ่งการเล่นในระยะนี้จะเป็นการเล่นที่เด็กเล่นตามลำพังคนเดียวเพราะพัฒนาการทางภาษาของเด็กยังไม่อยู่ในขั้นที่จะใช้ภาษาเป็นสื่อกลางให้ผู้อื่นเข้าใจได้

5.4.2 การเล่นคู่ขนาน (Parallel Play) การเล่นในลักษณะนี้จะเริ่มต้นเมื่ออายุ 2 ขวบ โดยที่เด็กพอใจที่จะเล่นตามลำพัง แต่มีผู้อื่นหรือเด็กอื่นเล่นอยู่ข้าง ๆ แต่ต่างคนต่างเล่น

5.4.3 การเล่นโดยมีผู้อื่นเป็นส่วนประกอบ (Complementary Play) เมื่อเด็กอายุ 3 ขวบจะเริ่มสนใจที่จะเล่นกับเด็กอื่น ๆ ขนาด 2-3 คน แต่กิจกรรมและกลุ่มมักจะเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ ซึ่งในช่วงนี้การเล่นสมมุติและจินตนาการจะเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเล่นของเด็ก โดยเด็กพอใจจะรอคอยที่จะเล่นและนำของเล่นกลับไปบ้าน เมื่ออายุ 4 ขวบ เด็กจะเริ่มเล่นเป็นกลุ่ม ที่มีเพศเดียวกันประมาณ 2-3 คน แต่เด็กยังไม่สามารถจะปรับตัวและมีส่วนร่วมกับกลุ่มได้ เขามักจะแสดงตัวว่าเป็นหัวหน้าคนอื่น และผู้อื่นเป็นส่วนประกอบกิจกรรมการเล่นในช่วงนี้จะเป็น กิจกรรมเฉพาะอย่าง โดยเด็กจะเริ่มรู้จักเล่นของเล่นในทางสร้างสรรค์และรู้จักใช้เครื่องแต่งกายในการเล่นสมมุติหรือการแสดงละคร

5.4.4 การเล่นเป็นกลุ่ม (Group Play หรือ Cooperative Play) การเล่นในช่วงนี้เริ่มเมื่อเด็กอายุ 5 ขวบ โดยเด็กจะเริ่มเล่นร่วมกับเพื่อนจำนวน 2-5 คน เด็กจะเริ่มรู้จักบทบาทการรวม กลุ่ม มากขึ้น เช่น รู้จักขอร้อง บอกกล่าว การเล่นสมมุติจะเริ่มแสดงออกในทางที่สร้างสรรค์มากขึ้น ในช่วงนี้เด็กจะชอบปีนป่ายและชอบเล่นเครื่องเล่นที่จะต้องใช้กำลังเนื้อใหญ่และเครื่องเล่น สนาม

พาร์เทิน (Parten, 1932 : 125) ได้จัดแบ่งพัฒนาการการเล่นทางสังคมของเด็กออกเป็น 6 ขั้นตอนด้วยกันคือ

- 1 ขั้นเฝ้าดู (Unoccupied Behavior) ในขั้นนี้เด็ก ๆ ดูเหมือนว่าจะไม่เล่นแต่จะเฝ้า ดูว่าอะไรที่เป็นที่น่าสนใจของคนหรือเด็กจะเป็นแต่เคลื่อนไหวร่างกายอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยและไม่มีจุดมุ่งหมาย เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเอง โดยอัตโนมัติ
- 2 ขั้นสังเกต (Onlooker Behavior) เด็กๆ ใช้เวลาส่วนใหญ่สังเกตกิจกรรมและปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น มีความพยายามที่จะสื่อสารกับเพื่อน แต่เป็นไปโดยทางอ้อม
- 3 ขั้นเล่นอิสระหรือเล่นคนเดียว (Solitary Independent Play) เป็นขั้นการเล่นกับของเล่นอย่างจริงจังตามลำพัง ไม่พูดหรือเล่นใกล้คนอื่น
- 4 ขั้นเล่นขนาน (Parallel Play) เกิดขึ้นเมื่อเด็กสองคนขึ้นไปเล่นของเล่น หรือทำกิจกรรมที่คล้ายกัน แต่ไม่เล่นด้วยกัน

5. **ขั้นเล่นร่วมกัน (Associative Play)** เด็กเล่นด้วยกันเป็นกลุ่ม แต่ละคนจะมีจุดสนใจของตนเอง พูดหรือแสดงพฤติกรรมที่ตนเองต้องการ โดยไม่มีเป้าหมายร่วมกัน

6. **ขั้นร่วมมือ (Cooperative Play)** กิจกรรมการเล่นจะมีจุดมุ่งหมาย มีทิศทาง มีการแบ่งงาน มีบทบาทและมีส่วนช่วยเหลือกลุ่มเป็นส่วนใหญ่ และจะมีเด็กหนึ่งหรือสองคนที่แสดงตนเป็นผู้นำการเล่น จากพัฒนาการทางการเล่นของเด็กที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเด็กมีลักษณะของพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้น ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ และวุฒิภาวะที่เหมาะสม พัฒนาการทางการเล่นของเด็กมีผลต่อพัฒนาการทั้งในด้านร่างกาย คือช่วยในการพัฒนาทักษะในการเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อ

พัฒนาการทางการเล่นที่มีผลต่อพัฒนาการด้านความรู้ความเข้าใจนั้น สามารถแบ่งเป็น 3 ขั้นคือ ขั้นการเล่นที่ใช้ประสาทสัมผัสรู้สึกและกลไกเคลื่อนไหวต่าง ๆ ขั้นการใช้สัญลักษณ์และขั้นความคิดความเข้าใจ ซึ่งเด็กจะสามารถจัดหมวดหมู่หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ พัฒนาการทางการเล่นที่มีผลต่อพัฒนาการด้านอารมณ์จิตใจ เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง เด็กจะมีความคิดริเริ่มกล้าแสดงออกและรู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมมากขึ้น ส่วนพัฒนาการทางการเล่น ที่มีผลต่อพัฒนาการทางสังคมคือ การเล่นของเด็กจะเริ่มจากการเล่นคนเดียว การเล่นคู่ ขนาน เล่น โดยมีผู้อื่นประกอบ และรู้จักเล่นกับเพื่อนเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น

นอกจากพัฒนาการทางการเล่น จะส่งผลให้เด็กมีพัฒนาการในทุกด้านแล้วขณะที่เล่น เด็กแต่ละคนยังมีลักษณะของพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปซึ่งหากได้ทำการศึกษา แล้วเราก็จะได้ทราบถึงพฤติกรรมการเล่นของเด็กแต่ละคน อันจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการด้านต่าง ๆ อีกด้วย

6. พฤติกรรมการเล่นของเด็ก

ธรรมชาติของเด็กจะชอบเล่นอยู่ตลอดเวลา การเล่น นอกจากจะเป็นการสนองตอบความต้องการทางจิตใจของเด็กแล้ว การเล่นยังเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเด็กอีกด้วย ดังนั้นการที่ได้ทำความเข้าใจกับพฤติกรรมการเล่นของเด็ก จะทำให้สามารถส่งเสริมให้เด็กได้รับประสบการณ์การเรียนรู้จากการเล่นได้อย่างเต็มที่ สมิทซ์ (Smith, 1972 อ้างถึงใน เขียวพา เศษะ ฤๅปี. 2542 : 27-29) ได้แยกพฤติกรรมการเล่นของเด็กออกเป็น 4 แบบคือ

6.1 การเลียนแบบ (Imitation)

6.2 การสำรวจ (Exploration)

6.3 การทดสอบ (Testing)

6.4 การสร้าง (Construction)

พฤติกรรมการเล่นของเด็กทั้ง 4 แบบสรุปได้ดังนี้

การเล่นแบบ (Imitation) เป็นการสะท้อนให้ผู้อื่นเห็นและทราบถึงการรับรู้สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของเด็ก การเล่นเลียนแบบช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้สิ่งรอบตัวต่าง ๆ ที่ได้รับรู้ผ่านเข้าไปทางประสาทสัมผัส แต่ยังไม่อาจจะเข้าใจหรือรู้ความหมายได้ในทันทีที่รับรู้ ในการเลียนแบบนั้น เด็กจะผสมผสานกลมกลืนหรือปรุงแต่งสิ่งที่ได้รับรู้ใหม่ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เด็กเรียนรู้และคุ้นเคยแล้ว ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กมักจะเล่นเลียนแบบสิ่งที่คนคุ้นเคยก่อน และเห็นว่าสำคัญแต่สถานการณ์หรือสิ่งที่เด็กนำมาเล่นนั้นจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ภูมิหลังของเด็กแต่ละคน

การสำรวจ (Exploration) ความสนใจ ความสงสัย และความกระตือรือร้นของเด็กนั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการเล่น สำรวจเด็กจะได้ใช้ประสาทรับรู้ความรู้สึกมากกว่าเพียงการสัมผัสจับต้องหรือดูเฉย ๆ เด็กจะจับจ้อง ของเล่น กลิ้งไปมา ลองดม ลองดู ลองฟังว่ามีเสียงมาจาก ส่วนไหนของของเล่น แล้วค้นหาต้นเหตุที่มาของเสียง ด้วยการแกะของเล่นออกมาดู ซึ่งบาง ครั้งอาจจะทำให้ของเล่นเสียหายได้ แต่เด็กก็จะเรียนรู้ว่าตนเองสามารถทำให้สิ่งของและสถานการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงได้ ความไวของประสาทรับรู้สิ่งของเกิดขึ้นหรือพัฒนาไปตามประสบการณ์ใหม่ของการเล่นสำรวจอยู่เสมอ การเล่นสำรวจนี้เป็นพฤติกรรมขั้นที่จะนำเด็กไปสู่การค้นพบ และการแก้ปัญหา สิ่งหรือสถานการณ์ที่เด็กไม่เคยเรียนรู้และมีประสบการณ์มาก่อน

การทดสอบ (Testing) ในการเล่นทดสอบเด็กอาศัยความรู้ใหม่ที่ได้จากการสำรวจ และความรู้เดิมจากประสบการณ์ที่คุ้นเคยเป็นรากฐานสิ่งที่เด็กได้สำรวจศึกษาแล้ว จะเป็นอุปกรณ์ที่เด็กนำมาเล่นเพื่อทดสอบว่าคุณสมบัติของของเล่นและวิธีการเล่นจะเป็นไปตามที่คิดไว้หรือไม่ อย่างไร เช่น ถ้าเอาแท่งไม้สี่เหลี่ยมมาตั้งเป็นรูปทรงต่าง ๆ จะเป็นรูปอะไรได้บ้าง และจะตั้งได้สูงตามที่คิดตามที่ต้องการหรือไม่ เป็นต้น ก่อนการทดสอบ เด็กควรมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับวัตถุหรือสถานการณ์ที่เล่นก่อน โดยการเล่นสำรวจ เล่นเลียนแบบ

การสร้าง (Construction) หมายถึงการที่ผู้เล่นสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดท่าของเล่น โดยการเอาก้านกล้วยมาหักส่วนบนลงและตกแต่งทำเป็นม้าแล้วใช้ขี่เล่น การสร้างสถานการณ์การเล่นโดยสร้างเรื่องและเล่นตามเรื่อง การวางกฎเกณฑ์การเล่นโดยกำหนดบทบาทของผู้เล่นใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงจากของเดิมเป็นต้น การเล่นสร้าง เริ่มต้นจากการที่เด็กสามารถแยกสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ออกได้ว่าต่างหรือเหมือนกันอย่างไร โดยมีเหตุผลที่จะสรุปแยกแยะความแตกต่างและความเหมือนนั้น

ได้และโดยไม่รู้ตัวเด็กจะใช้อารมณ์ ความคิด เห็นออกมาเป็นการกระทำ ซึ่งตัวเด็กสามารถควบคุมได้ การเล่นจะสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของเด็กในการรวบรวมอารมณ์ ความคิด และเหตุผล เพื่อก่อให้เกิดความคิดและประสบการณ์ใหม่ ๆ ในด้านความสร้างสรรค์ เพื่อให้เป้าหมายของการเล่นสร้างประสบการณ์สำเร็จสู่เล่น หรือเด็กต้องใช้ความคิดความสามารถอื่นอีก เช่น การแปลความหมายของความคิดเห็น และความรู้สึกของคนออกมาในรูปของสัญลักษณ์ เช่น การสร้างข้อสมมุติให้ก้านกล้วยเป็นม้า การสื่อความหมายของการเล่นให้ผู้อื่นเข้าใจได้ โดยการใช้ภาษาพูดและกิริยา ท่าทาง สีหน้า ดังตัวอย่างการเล่นเลียนแบบ พ่อ แม่ ลูก และหมอ หรือการเล่นสร้างเรื่องตามความคิดของเด็กเอง

พฤติกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จะมีความต่อเนื่องของการใช้ทักษะทางกายและการใช้ความคิด ซึ่งจะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของเด็กแต่ละคน พฤติกรรมการเล่น จึงเป็นเครื่องชี้วัดภาวะทางร่างกาย สมอง บุคลิกภาพ และสังคมของเด็กด้วย

นอกจากนี้ ซีกัลและเอ็ดค็อก (Segal and Adcock, 1986 อ้างถึงใน ھرรษา นิลวิเชียร. 2535 : 78-81) ได้ศึกษาพฤติกรรมการเล่นของเด็กปฐมวัย อายุระหว่าง 3-5 ขวบ และได้จำแนกพฤติกรรมการเล่นของเด็กออกเป็น 5 หมวด รายละเอียดของแต่ละหมวดจะมีบางส่วนของสอดคล้องกับผลการศึกษานักการศึกษาที่มีชื่อเสียง เช่น เพ็ญเจตต์ พาร์เทน สมิแกนสกี ตลอดจนนักการศึกษารุ่นปัจจุบัน พฤติกรรมการเล่นจากการสังเกตของซีกัลและเอ็ดค็อก มี 5 หมวด ดังต่อไปนี้

1 การเล่นสนทนา (Conversational Play) เด็กเล็กมักจะมีคำถามที่แสดงถึงความสงสัยอยากรู้อยากเห็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดูเหมือนว่าคำถามเหล่านั้นจะไม่มีวันหมดสิ้น บางครั้งจะเป็นคำถามที่พูดตลก บางครั้งก็เป็นคำถามง่าย ๆ แต่บางครั้งผู้ใหญ่จำนวนมากก็ไม่สามารถตอบคำถามได้เหมือนกัน คำถามที่เด็กชอบถามมักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด การตาย สถานที่อยู่ห่างไกลออกไป เช่น ท้องฟ้า ดาวอังคาร ดวงจันทร์ เป็นต้น อีกประการหนึ่งเด็กเล็กจะยังไม่มีความสนใจเกี่ยวกับเรื่องเวลา เพราะฉะนั้นคำถามที่ผู้ใหญ่ต้องตอบเด็กบ่อย ๆ อีกเรื่องหนึ่งก็คือวันและเวลา เด็กเล็กจะไม่เข้าใจ ถ้าหากพ่อแม่บอกว่าจะไปเที่ยวในวันพรุ่งนี้ เด็กจะสงสัยว่าเมื่อไรพรุ่งนี้จะมาถึง ในเมื่อคืนเข้าขึ้นมวันใหม่ก็จะกลายเป็นวันนี้ทุกครั้งที่ไป อย่างไรก็ตาม เด็กจะค่อย ๆ พัฒนามโนทัศน์เรื่องวันและเวลาเมื่อมีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้น

2 การเล่นค้นหา (Discovery Play) ธรรมชาติของเด็กนั้น มักจะมีนิสัยอยากรู้ อยากเห็น ชอบสำรวจตรวจสอบ เด็กปฐมวัยมีทักษะทางด้านร่างกายหลายอย่างที่ผู้ใหญ่

สามารถช่วยพัฒนาได้ ในขณะที่เด็กสนุกกับการพัฒนาทักษะทางกายนั้นแสดงให้เห็นถึงความพยายามของเด็กในการควบคุมร่างกายของตนเอง กิจกรรมที่เด็กเล็กกระทำส่วนใหญ่ ได้แก่ การปีน การกระโดด การเดิน การวิ่งและยิมนาสติกพื้นฐาน เด็กเล็กมักชอบสำรวจและการตรวจสอบ คุณสมบัติของสสารต่าง ๆ รอบตัว เช่น ดิน ทราย น้ำ โคลน นอกจากนี้จะเรียนรู้โดยการสัมผัสสสารเหล่านี้แล้ว เด็กยังรู้จักการตรวจสอบด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์อย่างเป็นระบบอีกด้วย เช่น การเทน้ำลงบนทรายแล้วสังเกตถึงการเปลี่ยนแปลงของทรายตามจำนวนน้ำที่เพิ่มขึ้นหรือลดลง การปั้นดินโคลนให้เป็นรูปร่าง การใช้ภาชนะรูปทรงต่าง ๆ ในการทำขนมจากดินหรือทราย เป็นต้น การใช้กรรไกรหรือมีดก็เป็นการฝึกหัดทักษะ การควบคุม กล้ามเนื้อและการตรวจสอบคุณสมบัติของกระดาษหรือวัสดุชนิดต่าง ๆ เด็กเล็กชอบสังเกตสัตว์ตั้งแต่สัตว์เล็ก ๆ เช่น คางคก กบ มด หนอน ฝึกลูกไปจนถึงสัตว์เลี้ยงและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ เด็กจะสงสัยว่า สัตว์เหล่านั้นมีความเป็นอยู่อย่างไร กินอะไร มีพี่น้องหรือเปล่า ในขณะที่ครูพาเด็กไปทัศนศึกษาออกสถานที่แม่แต่ภายในบริเวณใกล้ ๆ โรงเรียนธรรมชาติใกล้ตัวประเภทดอกไม้ ใบหญ้า ก็เป็นที่ น่าสนใจมากสำหรับเด็ก เช่น สังเกตการเปลี่ยนแปลงของใบหญ้าไม่ทราบ ถูกกระทบกระเทือน สังเกตดอกค้อยค้อยเมื่อถูกน้ำเป็นต้น นอกจากนี้ของเล่น บางอย่างสอนให้เด็กค้นพบความสัมพันธ์ของส่วนรวม ส่วนย่อย การนำสิ่งของมาสวมต่อกัน เช่น ของเล่นประเภท บล็อกชนิดต่าง ๆ

3 การเล่นสร้างสรรค์ (Creative Play) การวาดภาพและการเล่นก่อสร้างเป็นวิธีการหนึ่งที่เด็กได้แสดงออกทางจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาพขยุกขยิกที่เด็กเล็กวาดด้วยความเพลิดเพลินเป็นภาพที่มีความหมายสำหรับเด็ก มันอาจเป็นนก เต่า ช้าง หรือเป็นพ่อแม่ แล้วแต่จินตนาการของเด็กแต่ละคน ส่วนการเล่นบล็อกนั้น จะช่วยให้เด็กเรียนรู้มิติเพิ่มขึ้นจากภาพวาด นอกจากเด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับมิติสัมพันธ์แล้ว เด็กยังได้แสดงออกถึงความรู้สึนึกคิด โดยผ่าน ภาพวาดและโครงสร้างของบล็อก นั่นก็คือการพัฒนาจินตนาการให้กว้างไกลออกไป การเล่นสมมุติและการเล่าเรื่องก็เป็นการเล่นชนิดสร้างสรรค์ การเล่นสมมุติเป็นการเล่น ที่เด็กได้แสดงออกโดยการกระทำ เด็กเล็กมักชอบแสดงบทบาทของบุคคลในครอบครัวการแสดงบทบาทสมมุติทำให้ความฝันของเด็กเป็นจริง ทำให้เด็กรู้สึกมีอำนาจและรู้สึกปลอดภัยส่วนการฟังนิทานนั้น ทำให้เด็กได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างภาษาพูดกับรูปภาพ เนื้อเรื่องของนิทานทำให้เด็กคล้อยตามไปกับอารมณ์ต่าง ๆ ในนิทาน เช่น ความรู้สึกตื่นเต้น ความภาคภูมิใจความเชื่อมั่นเป็นต้น นอกจากบทบาทของการเป็นผู้ฟังแล้วบางครั้งเด็กปฐมวัยยังชอบที่จะแสดงบทบาทเป็นผู้เล่าเสียเอง ภาพที่พบเห็นอยู่บ่อย ๆ ในสถานที่ที่ครูอ่าน

หนังสือหรือเล่าเรื่องจากหนังสือให้เด็กฟังเป็นประจำก็คือ เด็กคนใดคนหนึ่งแสดงทำเป็นครู เปิดหนังสือไป ทีละหน้าพร้อมกับ “อ่าน” เรื่องราวให้เพื่อนฟังซึ่งอาจมีจำนวนหลายคนหรือ บางครั้งอาจมีเพียงคนเดียว

4 การเล่นกับตัวอักษรและจำนวน (Playing with Letters and Numbers)

กิจกรรมเสนอแนะให้เด็กรู้จัก ตัวอักษร และ จำนวน ควรเป็นกิจกรรมการเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน ไม่เครียด การสอนให้เด็กสนุกสนานกับหนังสือ จะมีผลดีกว่าการสอนให้เด็กอ่าน เด็กที่รู้จักชื่อพยัญชนะตั้งแต่อายุน้อย ไม่ได้เป็นเครื่องประกันว่าเด็กจะอ่านหนังสือได้เร็ว แต่เด็กที่ผู้ใหญ่อ่านหนังสือให้ฟังบ่อย ๆ จะมีทักษะในการอ่านดีในระดับชั้นประถมศึกษา เกมที่เด็กเล่นอาจ เป็นเกมคำคล้องจอง บทกล่อมเด็ก บทร้อยกรองง่าย ๆ คำพยานะไม้ พลาสติก หรือแม่เหล็ก กิจกรรมการเขียนในรูปแบบของการเล่น โดยธรรมชาติ เป็นการสมมุติและเป็นความพึงพอใจของเด็ก เช่น การลากเส้นขยุกขยิกเป็นชื่อของตนเอง การเขียนจดหมาย หรือเขียนโน้ตถึงคนอื่น โดยไม่มีการแก้ตัวสะกดจากผู้ใหญ่ พฤติกรรมการนับในเด็กเล็กเริ่มด้วยการใช้ทักษะการจำและการท่อง โดยไม่มีความหมาย ถึงแม้ว่าเด็กยังไม่พัฒนาสติปัญญาถึงขั้นเข้าใจมโนทัศน์ของจำนวน แต่กิจกรรมการนับที่ไม่เคร่งครัดกับความถูกต้องของลำดับที่ก็เป็นการเล่นที่เด็กสนใจและสนุก เด็กสนใจนับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เช่น นับนิ้วมือ นับของเล่นก้อนหิน ใบไม้ คุกกี้ ฯลฯ

5 การเล่นกับเพื่อน (Play with Friends)

การมีเพื่อนเล่นเป็นความสำเร็จอย่างหนึ่งของเด็ก นักทฤษฎีบางคนกล่าวว่า การมีเพื่อนเป็นเครื่องบอกถึงความมีพลังและความอ่อนแอของเด็ก โดยการเปรียบเทียบตนเองกับเพื่อน ๆ บางคนกล่าวว่า การมีเพื่อนเล่นทำให้เด็กรู้จักการปรับตัว การประนีประนอม และช่วยกันสร้างกฎเกณฑ์ในการเล่นเด็กปฐมวัย ตอนต้น มักจะแก้อัดขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างเพื่อนอันเกิดมาจากการแข่งขัน โดยการประนี - ประนอมและ การต่อสู้ แต่ในปลายช่วงอายุวัยนี้คือประมาณ 5-6 ปี เด็กจะเริ่มใช้ภาษาในการแก้ปัญหามากยิ่งขึ้น ปัญหาร้ายแรงสำหรับเด็กที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ การที่เพื่อนไม่ยอมเล่นด้วย เด็กจะรู้สึกโกรธและอิจฉาถ้าเพื่อนที่เคยเล่นด้วยไปเล่นกับคนอื่น ทั้งนี้เพราะคำว่าเพื่อนหมายถึงเล่นด้วยกัน การเรียนกฎและกติกาในกลุ่มอาจอยู่ในรูปแบบง่าย ๆ เช่น การบอกเพื่อนให้ทำตามอย่าง การปฏิบัติตามผู้นำ ส่วนเด็ก 4-5 ขวบ มีการใช้กฎที่ซับซ้อนมากขึ้น

กล่าวได้ว่า พฤติกรรมการเล่นที่เด็กแสดงออกมา สามารถแยกได้หลายแบบตามลักษณะและพฤติกรรมที่เด็กแสดงออก เช่น การเลียนแบบ การสำรวจ การทดสอบ การสร้าง การเล่นสนทนา การเล่นค้นหา การเล่นสร้างสรรค์ การเล่นกับตัวอักษรและจำนวน การเล่นกับ

เพื่อน พฤติกรรมการเล่นของเด็กนั้น เป็นผลมาจากการเรียนรู้ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว การเล่นของเด็กแต่ละคนแสดงให้เห็นถึงความพร้อมที่จะเข้าไปสู่สังคมใหม่ได้มากน้อยเพียงใด

7. หลักการและวิธีการส่งเสริมการเล่น

ในการจัดกิจกรรมการเล่นให้แก่เด็กนั้น ควรคำนึงถึงหลักการที่จะส่งเสริมให้เด็กได้รับการพัฒนาทุกด้าน โดยเฉพาะการพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก อันเป็นส่วนสำคัญที่จะส่งผลต่อการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสวมเสื้อผ้า การหยิบจับสิ่งของ การรับประทานอาหาร ฯลฯ ในขณะที่เล่น เด็กยังได้พัฒนาการใช้ภาษา ได้เรียนรู้ถึงการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น เพื่อเป็นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคมต่อไปในอนาคต

7.1 หลักการส่งเสริมการเล่น การส่งเสริมการเล่นให้แก่เด็กนั้นเป็นหน้าที่ของทุก ๆ ฝ่ายไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ทั้งนี้เพราะการเล่น กับเด็กนั้นเป็นของที่คู่กัน เด็กเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยผ่านการเล่น การเล่นของเด็กจะเกิดประโยชน์มากหรือ

น้อยเพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับสถานการณ์การเล่น และสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวว่าจะสามารถทำให้เขาเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงไร ในการส่งเสริมการเล่นของเด็กควรคำนึงถึงหลักการที่สำคัญดังนี้

7.1.1 การเล่นของเด็กเป็นไปตามลำดับขั้น บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดได้แก่บิดามารดา และครู ควรจัดของเล่นและการเล่นที่เหมาะสมสำหรับเด็ก และควรจะปล่อยให้เด็กมีอิสระเต็มที่ในขณะที่เล่น (มณีวรรณ พรหมน้อย. 2526 : 18)

7.1.2 ควรให้เวลาและโอกาสในการเล่นแก่เด็กมาก ๆ และควรจัดเวลาให้เด็กเล่น โดยเสรี (จินตนา หมู่ผึ้ง. 2525 : 6)

7.1.3 การจัดกิจกรรมการเล่นต้องคำนึงถึงระดับวุฒิภาวะของเด็ก และจัดให้สอดคล้องกับความสามารถของเด็ก (เลขา ปิยะอักษรวิยะ. 2523 : 6)

7.1.4 ในการจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงช่วงความสนใจ พัฒนาการและหลักจิตวิทยาของเด็ก (พิทยาภรณ์ มานะจตุ. 2539 : 49) ดังนี้

- 1) เด็กอายุ 2 ปี มีช่วงความสนใจประมาณ 7.0 นาที
- 2) เด็กอายุ 3 ปี มีช่วงความสนใจประมาณ 8.9 นาที
- 3) เด็กอายุ 4 ปี มีช่วงความสนใจประมาณ 12.3 นาที
- 4) เด็กอายุ 5 ปี มีช่วงความสนใจประมาณ 13.6 นาที

การกำหนดเวลาในการทำกิจกรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้เด็กพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเป็นอย่างดี เราควรจัดระยะเวลาให้เหมาะสมกับวัยซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก (กรมวิชาการ. 2539 : 32)

7.1.5 การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เด็กเล่น ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็กด้วย เด็กอายุประมาณ 2-3 ปี มักมองสิ่งต่าง ๆ ในภาพรวมของเล่นที่จัดให้ควรเป็นของเล่นที่มีขนาดใหญ่พอสมควรและชิ้นส่วนหรือส่วนประกอบน้อยชิ้น เด็กอายุประมาณ 4-5 ปีมักสนใจของเล่นที่มีรายละเอียดและส่วนประกอบมากขึ้น ขนาดอาจเล็กลงแต่ไม่ควรเล็กจนเด็กนำเข้าปากได้ ส่วนเด็กอายุ 5-6 ปี อุปกรณ์ของเล่นที่จัดให้ควรเป็นของเล่นที่ท้าทายความสามารถ ถอดประกอบชิ้นส่วนต่าง ๆ ได้ ตามความคิดและจินตนาการของเด็กเอง

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การส่งเสริมการเล่นของเด็กนั้นเป็นหน้าที่ของทุก ๆ คนที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก โดยคำนึงถึงหลักการที่สำคัญคือ การเล่นของเด็กนั้นเป็นไปตามขั้นตามวัย และวุฒิภาวะของเด็กแต่ละคน ในขณะที่เล่นเด็กควรมีอิสระอย่างเต็มที่ไม่ควรจำกัดเวลาในการเล่นของเด็ก เด็กแต่ละวัยมีช่วงความสนใจต่างกัน คือ เด็กที่มีอายุน้อยจะมีความสนใจสั้นและจะมีช่วงความสนใจยาวนานมากขึ้นตามอายุ วัสดุอุปกรณ์ที่จัดหามาให้เด็กเล่น ควรคำนึงถึง ความเหมาะสมกับเด็กแต่ละวัยด้วย ทั้งนี้เพราะเด็กแต่ละวัยจะมีความสามารถและความสนใจในการเล่นที่แตกต่างกัน

7.2 วิธีการส่งเสริมการเล่น การเล่นเป็นธรรมชาติของเด็กทุกคนที่จะสามารถช่วยพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ครูและผู้ปกครองต้องศึกษาและทำความเข้าใจแนวทางในการส่งเสริมการเล่น และลักษณะการเล่นแบบต่าง ๆ เพื่อจะได้จัดกิจกรรม ส่งเสริมการเล่นให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กทรงมาจากพ่อและแม่ นอกจากบทบาทในการดูแลแล้ว ครูต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กเกิดพัฒนาการในทุกด้านอย่างเต็มที่ ในแต่ละวันครูควรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กับเด็กเพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมของเด็กแต่ละคน ทั้งยังเป็นการหาโอกาสที่จะส่งเสริมการเล่นของเด็กให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

จันทร์ คุปตะวาทีน (2539 : 424 - 428) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูที่มีความสำคัญในการส่งเสริมการเล่นของเด็กดังนี้

7.2.1 ครูในฐานะผู้สังเกตการณ์การเล่น การสังเกตการณ์เป็นบทบาทพื้นฐานที่ครูทุกคนจะต้องปฏิบัติ เพราะการสังเกตจะช่วยให้ครูสามารถเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับการเล่น ของเด็ก การสังเกตการเล่นของเด็กอาจต้องใช้เวลายาวนาน และต้องทำเป็น

ประจำทุกวันอย่าง ค่อยๆและเป็นระบบ ครูจึงจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กจากการเล่นของเขา เช่น ได้ทราบว่าเด็กชอบเล่นอะไรมากที่สุด ชอบเล่นกับเพื่อนคนใด เด็กมีวิธีการเล่นอย่างไร มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นในขณะที่เด็กเล่น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนที่ครูจะได้นำมาเป็นข้อมูลในการแสวงหาแนวทางที่จะส่งเสริมการเล่นของเด็กให้ได้ผลดีขึ้นต่อไป

7.2.2 ครูในฐานะผู้ให้กำลังใจ เด็ก ๆ มักจะกระตือรือร้น และสนุกสนานที่ผู้ใหญ่สนใจเข้าไปเล่นร่วมด้วย เด็ก ๆ จะบอกผู้ใหญ่หรือครูที่ดูแลว่ากำลังทำอะไรและนำสิ่งที่ได้มาบอกครู การกระทำเช่นนี้เปิดโอกาสให้ครูได้ให้การสนับสนุนการเล่น ของเด็กได้โดยการแสดงความคิดเห็นด้วยคำพูดที่สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เด็กกำลังทำอยู่ ในลักษณะของการให้คำชมเชยเพื่อก่อให้เกิดกำลังใจ การใช้คำพูดชมเชยนี้เป็นทางหนึ่งในการส่งเสริมการเล่นของเด็ก ทำให้เด็กรู้สึก ว่าครูสนใจการเล่นของเขา เป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่นในตนเองให้แก่เด็ก ทำให้เด็กมีความกล้า แสดงออก และรู้สึกว่าคุณมีความเข้าใจเขาอย่างแท้จริงการแสดงบทผู้ให้กำลังใจของครูนั้นเป็น การสะท้อนให้เห็นการกระทำ ความรู้สึกและกิจกรรมที่เด็กทำ ไม่ใช่ การแทรกแซงหรือควบคุมการเล่นของเด็ก ดังนั้นการเล่นของเด็กก็ยังคงดำเนินต่อไปโดยมีครูเป็นผู้ให้กำลังใจ

7.2.3 ครูในฐานะผู้ชี้แนะการเล่น บทบาทของผู้ชี้แนะเป็นบทบาทที่ต่อจากผู้ตีชม หลังจากที่คุณให้คำติชมแก่เด็กแล้ว ครูควรจะต้องให้คำแนะนำ หรือชี้แนะให้เด็กเกิดความคิด ริเริ่มในการเล่น หรือการหาอุปกรณ์การเล่น ตลอดจนวิธีเล่นแบบต่าง ๆ เด็กจะต้องคิดและตัดสินใจเองว่า ถ้าครูให้คำชี้แนะแล้วเด็กปฏิเสธที่จะทำตาม ก็อาจเป็นเพราะเด็กไม่พยายามทำ ในสิ่งที่คนยังไม่เคยทำ หรืออาจเป็นเพราะเด็กรู้สึกว่าถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ไม่ชอบ ดังนั้นครูก็ไม่ควรวิพากษ์หรือคะยั้นคะยอให้เด็กทำตามที่คุณชี้แนะ เด็กจะชอบคำชมมากกว่า เพราะทำให้เด็กมีอิสระในการตัดสินใจ คำชี้แนะอาจทำให้เด็กเกิดความสนใจในสิ่งที่เขากำลังทำอยู่มากขึ้น

7.2.4 ครูในฐานะผู้เป็นแบบอย่าง เด็กในวัยนี้เป็นวัยที่ชอบเลียนแบบ ถ้าครูได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็ก เด็กจะสามารถสังเกตและเลียนแบบพฤติกรรมของครูได้โดยง่าย การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นของเด็ก ครูอาจทำได้โดยการเล่นเป็นแม่ป้าหรือยายของเด็ก ๆ ในการเล่นนั้น ครูก็จะมีโอกาสในการสอดแทรกลักษณะพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อเป็นแบบอย่างให้เด็กทำตาม ได้บทบาทการเป็นแบบอย่างของครูอีกแบบหนึ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งต้องอาศัยทักษะหรือเทคนิคเฉพาะที่ต้องการความถูกต้องในการเล่น หรือการใช้อุปกรณ์ เช่น การเล่นของเล่นบางอย่างที่เด็กยังไม่เคยเล่น ครูจะต้องสาธิตวิธีการเล่นให้เด็กดูก่อนแล้ว จึงจะให้เด็กเล่นเอง นอกจากการสาธิตวิธีการเล่นแก่เด็กแล้ว

ครูจะต้องเป็นแบบอย่างของลักษณะนิสัยที่ดีในการเล่นด้วย เช่น การใช้คำพูดที่ไพเราะ สุภาพ การมีกิริยามารยาทงดงามเป็นผู้มีน้ำใจ มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นคนยุติธรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบุคลิกภาพที่ดีของครูที่เด็กจะยึดถือเป็นแบบอย่างต่อไป

7.2.5 ครูในฐานะผู้ประเมินผลการเล่น การที่ครูได้พยายามส่งเสริมการเล่นของเด็กให้เกิดผลในด้านการเรียนรู้และความพึงพอใจของเด็กนั้น ครูจำเป็นต้องสมมุติตนในบทบาทของผู้ประเมินด้วยเพื่อวิเคราะห์ผลการเล่นของเด็ก โดยใช้วิธีการสังเกตและบันทึก โดยทำการประเมินจากพฤติกรรมและลักษณะการเล่นของเด็กดังต่อไปนี้

- 1) การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เด็กชอบเล่นคนเดียวหรือเล่นเป็นกลุ่ม
- 2) ลักษณะการเล่นเป็นการลอกเลียนแบบการกระทำของผู้ใหญ่หรือไม่
- 3) การทำให้หน้าเชื่อถือโดยใช้วัสดุจริงของผู้ใหญ่หรือใช้ของเล่น
- 4) การเล่นของเด็กจะคงอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือคงอยู่หลายวัน
- 5) การใช้ภาษาในการสื่อสาร เด็กพัฒนาจากการเล่นที่ไม่พูดเลยจนถึงการใช้คำพูดแบบเด็กหรือใช้คำพูดเลียนแบบผู้ใหญ่
- 6) ในระหว่างการเล่น เด็กมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร

จากการสังเกต บันทึกพฤติกรรมและลักษณะการเล่นของเด็ก ทำให้ครูได้ทราบถึงพัฒนาการในการเล่นของเด็กแต่ละคน อันเป็นผลทำให้สามารถจัดกิจกรรมส่งเสริมการเล่นได้อย่างเหมาะสมต่อไป

ครูในฐานะผู้วางแผนการเล่น บทบาทที่สำคัญเป็นพิเศษต่อการสนับสนุนการเล่นของเด็ก คือบทบาทในการวางแผนการเล่น เพราะการวางแผนจะใช้ข้อมูลจากบทบาท หน้าที่ทั้งหมดที่ครูได้ปฏิบัติ เพื่อให้การเล่นของเด็กได้ผลดีที่สุด การวางแผนจึงต้องทำอย่าง รอบคอบ และใช้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การให้กำลังใจ การชี้แนะ การได้เล่นร่วมกับเด็กและการประเมินผลการเล่นของเด็ก นับว่าเป็นข้อมูลสำคัญที่ครูจะต้องนำมาใช้ในการวางแผนการเล่นให้กับเด็ก ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1 เตรียมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เมื่อครูได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการเล่นไว้ชัดเจนแล้ว ครูจะต้องกำหนดแนวทางที่จะนำเด็กไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นเนื่องจากเด็กแต่ละคนมีประสบการณ์ต่าง ๆ กัน จำเป็นที่ครูจะต้องเตรียมประสบการณ์ให้แก่เด็กก่อนที่จะให้เด็กได้พัฒนาไปในแนวทางที่ต้องการ

- 2 เตรียมกิจกรรมการเล่น และจัดหาอุปกรณ์ ครูจะต้องเลือกกิจกรรมการเล่นที่เหมาะสมแก่วัยและประสบการณ์ของเด็ก เมื่อเลือกกิจกรรมได้แล้ว ครูเตรียมจัดสถานที่

จัดบุคคล จัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น สำหรับการเล่นบางประเภทที่ไม่มีความจำเป็นต้องจัดสถานที่และกำหนดตัวแสดง ครูอาจเริ่มกิจกรรม โดยการนำอุปกรณ์เข้าไปในห้อง แนะนำวิธีการเล่นแก่เด็กแล้วให้เด็กเริ่มเล่นได้เลย

3 เข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็ก การที่ครูเข้าไปมีส่วนร่วมในการเล่นของเด็กนั้นจะทำให้การเล่นของเด็กเป็นไปในแนวทางที่เหมาะสม ครูอาจให้คำแนะนำแก่เด็ก ร่วมแสดงกับเด็ก เป็นแบบอย่างกับเด็ก ครูและเด็กจะได้รับความสนุกสนานและประสบการณ์ ร่วมกันนับว่าเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนให้การเล่นของเด็กประสบผลดีที่สุดการวางแผนและการจัดระบบต้องอาศัยเวลาเป็นสิ่งสำคัญ กิจกรรมบางอย่างต้องการเวลามากกว่าบางอย่าง เด็กควรมีอิสระที่จะเลือกใช้เวลาไม่น้อยตามความต้องการ แล้วแต่ชนิดของกิจกรรม ถ้าเด็กจะต้องเปลี่ยนกิจกรรม กิจกรรม ละ 10 นาที เด็กอาจไม่มีเวลามากพอที่จะใช้ในการเล่น เกิดปัญหารบกวนผู้อื่น การวางแผนการเล่นจึงเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญสำหรับครูกล่าวได้ว่าการเล่น ของเด็กนั้นก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตามวัยและวุฒิภาวะ แต่ถ้าหากได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากผู้ปกครองและครู หรือแม้แต่ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด การเล่นของเด็กย่อมเกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถทำได้โดยการสังเกตการ ให้กำลังใจด้วยการชมเชย การชี้แนะหรือ ดิชม การเป็นแบบอย่างที่ดี และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการวางแผนการเล่น ซึ่งครูสามารถใช้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและบันทึกไว้มาประกอบการกำหนดจุดมุ่งหมาย เตรียม การจัดหาอุปกรณ์ และเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเล่นของเด็กได้ ทั้งนี้ เพื่อให้การเล่น ของเด็ก ได้ทั้งความสนุกสนาน เพลิดเพลินและเกิดการพัฒนาในทุกด้าน อย่างเหมาะสมตามวัย

ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเด็ก

1. ความหมายและความสำคัญของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเด็ก

1.1 ความหมายของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเด็กการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กปฐมวัย ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหาร การแต่งตัว หรือแม้แต่การเล่น ล้วนแล้ว แต่ต้องเกี่ยวข้องกับการใช้กล้ามเนื้อทั้งสิ้นจากการศึกษาพบว่า มีผู้ให้ความหมายของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเด็กไว้ดังนี้

เกษลดา มานะจุติ (2538 : 81) กล่าวว่าความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเด็ก หมายถึงความสามารถในการบังคับและควบคุมกล้ามเนื้อนิ้วมือ มือในการประกอบกิจกรรม

ต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคง คล่องแคล่ว ได้แก่ความสามารถในการติดกระดุม ผูกเชือกกรองเท้าหีบจับและสิ่งสิ่งของไว้อย่างมั่นคง สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2533 : 7) ให้ความหมายของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กว่าหมายถึง ความสามารถในการบังคับควบคุมระบบประสาทของการควบคุมกล้ามเนื้อตา กล้ามเนื้อมือ นิ้วมือ ให้ประสานสัมพันธ์กัน ทำให้สามารถหีบจับ สัมผัส วัสดุหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างคล่องแคล่วและมั่นคง

สมใจ คังนิกร (2531 : 15) ได้ให้ความหมายของความสามารถ ในการใช้กล้ามเนื้อเล็กว่า หมายถึง ประสิทธิภาพในการใช้ กล้าม เนื้อตา มือ นิ้วมือ ให้ ประสาน สัมพันธ์กันทำให้สามารถหีบจับสัมผัสหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมั่นคงคล่องแคล่ว

นภเนตร ธรรมบวร (2544: 73) ให้ความหมายว่าเป็นการพัฒนาการบังคับกล้ามเนื้อเล็กส่วนต่าง ๆ ในการทำงานให้ประสานกัน เช่น ตากับมือ เช่น การวาดภาพ การลากเส้น การตัดกระดาษ การร้อยลูกปัด การลากเส้นตาม รอยประ ฯลฯ

จากการศึกษาความหมายของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ข้างต้น สรุปได้ว่า ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก หมายถึง การแสดงออกซึ่งความสามารถในการควบคุมกล้ามเนื้อมือ นิ้วมือ และการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดีระหว่างกล้ามเนื้อมือกับตา ในการหีบจับ ทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างคล่องแคล่ว มั่นคง เช่น การหีบก้อนกรวด การวางก้อนไม้ วาดรูป ทับกระดาษ ตัดกระดาษ ลากเส้น คีบและร้อยวัสดุต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนดให้ได้

1.2 ความสำคัญของความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กและประสานสัมพันธ์ เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการหีบจับ สัมผัส ช่วยเหลือตนเอง หรือแม้แต่การอ่านและการเขียนหนังสือ เด็กจะไม่สามารถเขียนหนังสือได้ ถ้าไม่สามารถควบคุมการทำงานของกล้ามเนื้อข้อมือ มือและนิ้วมือ รวมทั้งการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา เด็กต้องมีกล้ามเนื้อบริเวณนิ้วมือ โดยเฉพาะนิ้วหัวแม่มือ และนิ้วชี้ที่แข็งแรงพอที่จะจับดินสอ แล้วลากไปในทิศทางที่ต้องการในการอ่านก็เช่นเดียวกันต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของมือและตา ตาค้างมองกวาดไปตามตัว อักษรที่มือชี้ไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก และการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตาของเด็กปฐมวัยจึงมีความสำคัญมากประการหนึ่ง ซึ่งครูปฐมวัยไม่ควรที่จะละเลยหรือมองข้ามไป ดังที่ บุญเยี่ยม จิตรคอน (2527 : 20) กล่าวไว้ ว่าการฝึกมือ สำคัญที่นิ้วมือ กล้ามเนื้อของนิ้วมือเด็กยังไม่เจริญ จับของเล็กไม่ถนัด จำเป็นต้องเตรียมกล้ามเนื้อนิ้วมือให้พร้อมซึ่งใช้เวลานานพอใช้ ค้ำช่วยการจัดกิจกรรม ไม่ใช่ช่วยการเขียนหนังสือ เขียน ก,ข,ค

หรือเลข 1, 2, 3 คนที่เขียนหนังสือตั้งแต่เล็กกับคนที่เขียนหนังสือเมื่อกล้ามเนื้อนิ้วมือมีพัฒนาการที่เหมาะสมแล้ว จะมีวิธีจับดินสอด และปากกาแตกต่างกัน บางคนถูกบังคับให้เขียนหนังสือตั้งแต่เล็ก ยังไม่มีความพร้อมเด็กจะจับดินสอดแน่น เขียนกด ทำให้การเขียนหนังสือช้า คิดเป็น นิสัยไปจนโต ถ้าสังเกตดูนิ้วมือ ของเด็กพวกนี้ จะเห็นตรงข้อของนิ้วปุกเป็น เนื้อแข็ง นิ้วมือ ไม่สวย เรื่องการเตรียมมือ ด้วยกิจกรรมทำได้โดยให้เด็กเล่นกะบะทราย ปั้นดินเหนียว ดินน้ำมัน หรือแป้งผสมสี การระบายสีด้วยนิ้วมือ การเล่นเกมต่าง ๆ เช่น การเล่นเกมเก็บ การคบแผละ การเล่นเกมบล็อก การตัดกระดาษ ประกระดาษ พับ สาน ร้อย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กมีความสำคัญมากสำหรับเด็ก และเป็นพื้นฐานในการที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือตนเอง การอ่าน การขีดเขียนตัวหนังสือ เด็กในวัยนี้ถ้าได้รับการพัฒนาหรือส่งเสริมความสามารถด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กให้เกิดความพร้อม โดยการเล่นหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ก่อนที่จะเริ่มเรียนเขียนอ่านแล้ว จะช่วยให้เด็กสามารถหยิบจับสิ่งต่าง ๆ และขีดเขียนได้อย่างมั่นคงมากกว่าเด็กที่หัดขีดเขียนตัวหนังสือ โดยที่ไม่ได้เตรียมความพร้อมมาก่อน

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก

เนื่องจากการใช้ กล้าม เนื้อเล็กเป็นพื้นฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในการที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การช่วยเหลือตนเอง ในการแต่งตัว คิดกระคุม การรับประทานอาหาร การเล่นเกม และการเรียนรู้ นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านได้ทำการศึกษาและสรุปถึงทฤษฎีเกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

กิเซล (Gesell, 1947 อ้างถึงใน ประมวล ดิถินสัน. 2524 : 178) นักจิตวิทยาพัฒนาการ ได้ศึกษาความสามารถของเด็กตามสภาพการณ์ธรรมชาติ โดยสังเกตพฤติกรรมของเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตเต็มที่ การสังเกตมีทั้งสังเกตด้วยตา และถ่ายภาพยนตร์เอาไว้ศึกษา โดยละเอียดภายหลัง ผลการศึกษากิเซลสรุปว่า ความสามารถของเด็กมีระยะและเป็นขั้นตอน แต่ละช่วงอายุมีความหมายและมีความสำคัญแก่ชีวิต เพราะเป็นรากฐานของบุคคลเมื่อเป็นผู้ใหญ่ พฤติกรรมของบุคคลจะมีอิทธิพลมาจากสภาพความพร้อมทางร่างกาย ได้แก่กล้ามเนื้อ คอ มกระดูก และประสาทต่างๆ สิ่งแวดล้อมเป็นเพียงส่วนประกอบของการเปลี่ยนแปลง กิเซล (Gesell, 1940 : 14 อ้างถึงใน สมใจ ตังนิกร. 2531 : 16-17) ได้แบ่งพัฒนาการเด็กออกเป็น 4 ด้านดังนี้

2.1 พฤติกรรมด้านการเคลื่อนไหว (Motor behavior) เป็นความสามารถของร่างกายที่ครอบคลุมถึงการบังคับอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย และความสัมพันธ์ทางการเคลื่อนไหวทั้งหมด

2.2 พฤติกรรมด้านการปรับตัว (Adaptive behavior) เป็นความสามารถในการประสานงานระหว่างระบบการเคลื่อนไหวกับระบบความรู้สึก (Motor sensory coordination) เช่น การประสานสัมพันธ์ระหว่างตากับมือคู่ ได้จากความสามารถในการใช้มือของเด็ก (Manipulation) เช่น การสั้นกระดิ่ง ฉะนั้นพฤติกรรมปรับตัวจึงสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเคลื่อนไหว

2.3 พฤติกรรมด้านภาษา (Language Behavior) ประกอบด้วยวิธีสื่อสารทุกชนิด เช่น การแสดงออกทางหน้าตาท่าทาง การเคลื่อนไหวท่าทางของร่างกาย ความสามารถในการเปล่ง เสียงและภาษาพูด การเข้าใจในการสื่อสารกับผู้อื่น

2.4 พฤติกรรมทางด้านนิสัยส่วนตัวและสังคม (Personal-Social Behavior) เป็นความสามารถในการปรับตัวของเด็ก ระหว่างบุคคลและบุคคลกับกลุ่มภายใต้ภาวะแวดล้อมและสภาพความเป็นจริง เป็นการปรับตัวที่ต้องอาศัยการเจริญของสมองและระบบการเคลื่อนไหว ประกอบกัน ในส่วนที่เกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ก็เชลพบว่าก่อนที่คนเราจะทำอะไรง่าย ๆ เช่น หยิบอาหารใส่ปากได้นั้น มีการเรียนรู้หลายขั้น ขั้นแรกทารกจะใช้มือตะบับขั้นต่อมาจับด้วยมือ 4 นิ้วติดกันกับฝ่ามือ โดยเริ่มใช้ฝ่ามือตอนใกล้ ๆ สันมือ ต่อมาจะเลื่อนไปใช้ใจกลางมือ ครั้นแล้วหัวแม่มือจึงค่อย ๆ เลื่อนมาช่วยจับ ขั้นสุดท้าย คือการหยิบของด้วยหัวแม่มือกับปลายนิ้ว ยิ่งไปกว่านั้น ก็เชล (Gesell, 1940: 14 อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2533 : 8-9) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า การควบคุมปฏิบัติการแห่งกล้ามเนื้อของคนเรานั้นมีพัฒนาการเริ่มจากศีรษะจรดปลายเท้าเรียกว่า Cephalo Caudal Sequence คือหันทิศระได้ก่อนชันคอ แล้วจึง คืบ นั่ง คลาน ปีน เดิน และวิ่งตามลำดับ การควบคุมปฏิบัติการกล้ามเนื้อยังมีพัฒนาการเริ่มจากใกล้ลำตัวก่อน เรียกว่า Proximodistal Sequence เช่น ที่แขน ขา ทารก ย่อมบังคับการเคลื่อนไหวแกว่งแขน ขา ได้ก่อนมือและเท้า เด็กใช้แขนคล้องก่อนมือ และใช้มือคล้อง ก่อนนี้ ดังนั้นเด็กเล็กเมื่อต้องการอะไรก็คว้าไปทั้งตัวก่อน ต่อมาจึงยื่นออกไปเฉพาะแขนแล้วจึงใช้มือและนิ้วดังกล่าวข้างต้น ให้เด็กเล็ก เขียนหนังสือมักจะได้ตัวใด เพราะกล้ามเนื้อมือยังไม่คล่อง ได้แต่วาดแขนออกไปกว้าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการบังคับกล้ามเนื้อได้แล้ว จึงจะสามารถเขียนตัวเล็ก ๆ ได้เพราะสามารถบังคับกล้ามเนื้อและนิ้วได้

ประมวล ดิคินสัน (2532 : 267-270) กล่าวว่า ทักษะในการเคลื่อนไหว คือรากฐานอันแข็งแกร่งแห่งความก้าวหน้าทางสติปัญญา ดังนั้นจึงมีการศึกษาโดยละเอียด เกี่ยวกับพัฒนาการทางการเคลื่อนไหวตั้งแต่วัยทารก การเคลื่อนไหวหลายชนิดซึ่งเกิดขึ้นในเด็กที่กำลังเจริญเติบโตนั้นย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งสะสมไว้เพื่อใช้ในวัยข้างหน้า เบื้องแรกกระดูกเป็นโครงสร้างแห่งจักรกลในการเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อเป็นผู้ให้แรง ส่วนระบบประสาทเป็นโยงใยแห่งสายบังคับการ ในขณะที่เด็กกำลังมองเป็นผู้อำนวยความสะดวก การเคลื่อนไหวของเด็กที่กำลังเจริญเติบโต มิใช่เพียงเป็นเรื่องของการแสดงออกเพียงอย่างเดียว หากมีการสะสมประสบการณ์ไว้ในคลังแห่งสมองด้วย กล่าวคือ ยังมีการเคลื่อนไหวยังได้เรียนรู้เด็กในระดับปฐมวัย มีพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กช้ากว่า กล้ามเนื้อใหญ่ เพราะกล้ามเนื้อมือและนิ้วยังไม่พัฒนาอย่างเต็มที่ ดังจะเห็นได้จากการที่เด็กในวัยนี้ยังไม่สามารถหยิบจับสิ่งของที่มีขนาดเล็กได้ดีเท่าที่ควร เด็กจะงุ่มง่ามและใช้เวลาในการทำกิจกรรมที่ต้องใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมือที่มีขนาดเล็กเป็นเวลานาน ดังนั้นเราจึงควรที่จะส่งเสริมและพัฒนาความสามารถใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กเพื่อให้เขาสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

จิตตินันท์ เดชะคุปต์ (2537 : 35-37) ได้สรุปถึงพัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวของเด็กปฐมวัย ตามลักษณะพฤติกรรมทางการใช้กล้ามเนื้อเล็กของกิเซล (Gesell, 1940) และ คอว์บิน (Corbin, 1976) ไว้ดังนี้ เด็กอายุ 3-4 ปี สามารถต่อแท่งไม้บล็อกได้ 9-10 อันต่อแท่ง ไม้บล็อกเป็นรูปสะพานตามแบบได้หยิบลูกกวาดใส่ขวด 10 เม็ด ได้ในเวลา 30 วินาทีต่อภาพตัดต่อ 3-5 ชิ้นได้ตัดกระดาษเป็นชิ้นส่วน เขียนรูปร่างกลมตามแบบได้ พับกระดาษแล้วรีดสัน กระดาษสองทบตามแบบได้ วาดภาพคนมีศีรษะ คา ขา ปาก เด็กอายุ 4-5 ปี ต่อแท่งไม้บล็อกได้ โดยไม่ล้ม ต่อแท่งไม้บล็อกเป็นรูปประตูตามแบบได้ หยิบลูกกวาดใส่ขวด 10 เม็ด ได้ในเวลา 25 วินาที ต่อภาพตัดต่อ 6-9 ชิ้นได้ ตัดกระดาษตามเส้นตรงได้ เขียนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตามแบบได้ พับและรีดสันกระดาษสามทบตามแบบได้ วาดภาพคนมีศีรษะ คา ขา ปาก ลำตัว เท้า จมูก เด็กอายุ 5-6 ปี ต่อแท่งไม้บล็อกได้สูงไม่ล้ม ต่อแท่งไม้บล็อกเป็นรูปบันไดได้ หยิบลูกกวาดใส่ขวด 10 เม็ด ได้ในเวลา 20 วินาที ต่อภาพตัดต่อ 7-15 ชิ้นได้ ตัดกระดาษตามเส้นโค้งได้ เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้ พับและรีดสันกระดาษได้คล่องแคล่วหลายทบ วาดภาพคนมีศีรษะ คา ปาก ลำตัว เท้า จมูก แขน คอ ผม สำหรับ วิณี ชิดเชิดวงศ์ (2537 อ้างถึงใน กริระภัต พลศรี. 2542 : 9) ได้สรุปพัฒนาการในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้ อายุ 3 ปี ช่วยจัดโต๊ะอาหารได้ ไม่ทำถ้วยชามหล่น ต่อแท่งไม้สี่เหลี่ยม 9 แท่งได้ในทางสูง สร้างสะพาน

โดยใช้แท่งไม้สี่เหลี่ยม 3 แท่งได้ แต่งตัวได้เองถ้าช่วยก๊อกลัด หรือปลดกระดุมให้ปลดกระดุม
ค่าน้ำได้เอง เขียนแบบกากบาท เขียนรูปคนตามสั่งได้

1. อายุ 4 ปี ก๊อกลัดกระดุมเดี่ยวได้เอง เขียนกากบาทได้เหมือนตัวอย่าง
2. อายุ 5 ปี ผูกเชือกร้อยง่าทำได้ เขียนรูปสามเหลี่ยมได้เหมือน เขียนตัวอักษรได้
3. อายุ 6 ปี สามารถใช้มือและตาประสานงานกันดีขึ้น จับดินสอในการเขียนทำได้ดี

ขึ้นชอขวาคภาพระบายสีแค่จะทำได้ไม่เรียบร้อย เพราะความไม่อยู่นิ่งของเด็ก สามารถจะมอง
เด็กอื่นเล่นโดยที่มีมือของคนยังทำงานต่อไปได้ สามารถใช้มือและตาพร้อมกัน ขณะเดินหรือ
ขณะนั่งเขียนหนังสือตัวเล็กได้

นภเนตร ธรรมบวร (2544: 87) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นตอนของพัฒนาการด้านการใช้
กล้ามเนื้อเล็กและประสาทสัมผัสไว้ดังนี้

1. อายุ 3 ปี เขียนรูปวงกลมตามแบบ เขียนรูปกากบาท ต่อก่อนไม้เป็นรูปสะพานได้
ต่อก่อนไม้ได้สูง 9 ก้อน วางก้อนไม้เป็นรูปสะพานตามแบบ วาดมุมแหลมได้ พับกระดาษตาม
แบบ

2. อายุ 4 ปี หยิบลูกกวาดจากขวดได้ วาดรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตามแบบได้ ต่อก่อนไม้ทำ
เป็นขั้นบันไดได้ 2 ขั้น วาดรูปสามเหลี่ยมเหมือนแบบได้ วาดรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตาม
แบบได้ เล่นต่อก่อนไม้ ทำบันได 3 ขั้น

อายุ 5 ปี หยิบลูกกวาดเล็ก ๆ ใส่ขวดได้ ต่อก่อนไม้ทำขั้นบันได ได้ 2 ขั้น วาดรูป
สามเหลี่ยมเหมือนแบบได้ วาดรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนตามแบบได้ เล่นต่อก่อนไม้ ทำบันได
3 ขั้น

จากเอกสารที่กล่าวมา สรุปได้ว่า พัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กแต่ละช่วง
อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี นั้น เด็กยังไม่สามารถควบคุมกล้ามเนื้อมือได้ดีเท่าที่ควร แต่จะมีระยะ
ขั้นตอน เริ่มจากง่ายไปหายาก จากใกล้ตัวออกไปไกลตัว ซึ่งในแต่ละช่วงวัยจะมีความแตกต่าง
กันไป ในการจัดกิจกรรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละช่วงวัยนั้น ครู ผู้ปกครอง จำเป็นอย่างยิ่ง
ที่จะต้องรู้ถึงพัฒนาการของเด็กวัยนี้ เพื่อสามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กสอดคล้องกับวัย
และพัฒนาการเด็กได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.5 การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากล้ามเนื้อเล็กสำหรับเด็กปฐมวัย อรุณี หรคาล (2535
อ้างถึงใน กริระภัส พลศรี. 2542: 18-21) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมพัฒนาการด้านการใช้
กล้ามเนื้อเล็กและการประสานกันระหว่างตากับมือ ไว้ว่า มีความสำคัญมากที่ครูปฐมวัยไม่ควร
ละเลย เพราะในปัจจุบันมีครูปฐมวัยเป็นจำนวนมากที่สอนเด็กข้ามขั้นตอน เพราะขาดความรู้

ความสนใจ หรือบางคน ทำตามความต้องการของผู้ปกครองด้วยการสอนเด็กให้อ่านเขียน ก่อนที่เด็กจะมีความพร้อม หรือมีความสามารถในการควบคุมกล้ามเนื้อเล็ก และการประสานกัน ระหว่างตากับมือ อันมีผลให้เด็กจับดินสอด ไม่ถูกต้อง ใช้เวลาในการสอน อ่านและเขียนมากเกินไป ความจำเป็น ทำให้ทั้งครูและเด็กเกิดความเบื่อหน่าย เครียด และมีทัศนคติไม่ดีต่อกัน หรือเด็กมี ทัศนคติที่ไม่ดีต่อการอ่าน การเขียน ทำให้ไม่อยากมาโรงเรียนในที่สุด เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ครูปฐมวัย หรือแม้แต่ผู้ปกครองไม่ควรบังคับ ให้เด็กอ่านเขียน ก่อนที่เด็กจะมีความพร้อมด้าน การใช้กล้ามเนื้อเล็ก และการประสานกันระหว่างตากับมือ แต่ควรจัดหาอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกเพื่อเป็นการส่งเสริมความสามารถ ในการควบคุม กล้ามเนื้อข้อมือ มือ นิ้วมือ รวมทั้งการประสานกันระหว่างตากับมือ และเมื่อเด็กพร้อมแล้วจึง สอนให้เด็กอ่านและเขียนต่อไป

ในการจัดเตรียมอุปกรณ์ เครื่องใช้ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กได้ฝึกความสามารถด้านการ ใช้กล้ามเนื้อเล็ก และการประสานกันระหว่างตากับมือ ครูปฐมวัยควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้ (อรุณี หรคาล 2535: 18)

- 2.5.1 จัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศให้ดึงดูดความสนใจของเด็ก
- 2.5.2 มีความกระตือรือร้น ยิ้มแย้มแจ่มใสและเต็มใจที่จะให้คำแนะนำ และให้ ความช่วยเหลือเมื่อเด็กต้องการ
- 2.5.3 จัดเตรียมอุปกรณ์ให้เด็กอย่างเพียงพอกับความต้องการ และหลากหลาย โดยคำนึงถึงความแตกต่างด้านความสามารถและความสนใจเด็กเป็นสำคัญ
- 2.5.4 ตรวจสอบอุปกรณ์เครื่องเล่นอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง เพื่อตรวจสอบ สภาพการใช้งาน ถ้ามีสิ่งใดชำรุดหรือสูญหาย จะได้หาทางซ่อมแซม หรือเคลื่อนย้ายออกจาก มุมเล่นและหาอุปกรณ์ของเล่นอื่นมาทดแทน
- 2.5.5 อุปกรณ์ทุกชนิดควรจัดวางบนชั้นที่มีความสูงพอที่เด็กจะหยิบมาใช้หรือ เก็บเข้าที่ได้ด้วยตนเอง
- 2.5.6 อธิบายสาธิต วิธีทำกิจกรรมที่เด็กยังไม่เคยทำมาก่อน จนแน่ใจว่าเด็กเข้าใจ และสามารถทำกิจกรรมนั้นๆ ได้ ให้
- 2.5.7 ให้ความสนใจเด็กเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือ หรือคำแนะนำเป็นพิเศษจากเด็กคนอื่นๆ
- 2.5.8 ให้ความสนใจ และคำชมเชย เมื่อเด็กสามารถทำกิจกรรมได้ดี หรือ พยายามทำกิจกรรมด้วยความตั้งใจ

3. หลักการและแนวทางการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก

3.1 หลักการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก การส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กนั้นเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็ก ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่ หรือครูควรให้ความสำคัญและร่วมมือกันในการที่จะทำให้เด็กได้มีการพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กอย่างเต็มที่ การส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กนั้นควรคำนึงถึงหลักการที่สำคัญดังนี้

3.1.1 เด็กในวัยนี้ชอบการเคลื่อนไหว ไม่ชอบอยู่นิ่งเฉย กิจกรรมที่ต้องเป็นกิจกรรมที่ต้องเคลื่อนไหว และสามารถควบคุมกล้ามเนื้อได้ดี ในการจัดกิจกรรมให้เด็กนั้นควรคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยด้วย

3.1.2 กล้ามเนื้อของเด็กในวัยนี้เจริญอย่างรวดเร็ว และกล้ามเนื้อใหญ่จะเจริญมากกว่า กล้ามเนื้อย่อย การประสานงานระหว่างกล้ามเนื้อมือและตายังไม่ดีนัก เด็กจึงไม่สามารถควบคุมมือและนิ้วให้เขียนหนังสือได้ เด็กในวัยนี้จึงมักงุ่มง่ามและใช้เวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ต้องใช้ นิ้วมือ มือ เช่น การคิด ถอดกระดุม เป็นเวลานาน ควรให้เวลาในการทำกิจกรรมกับเด็กพอสมควร

3.1.3 ในการจัดให้เด็กทำกิจกรรมต่าง ๆ ควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย เพราะเด็กแต่ละคนมีระดับความสามารถและวุฒิภาวะที่แตกต่างกัน

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า บุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กทุกฝ่ายมีความสำคัญที่จะช่วย ส่งเสริมให้เด็กได้พัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กอย่างเต็มที่ ซึ่งการจัดกิจกรรมให้กับเด็กนั้น ควรคำนึงถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย ความแตกต่างระหว่างบุคคล และความเหมาะสมของกิจกรรมที่จะจัดให้กับเด็กในแต่ละครั้งด้วย

3.2 วิธีการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กปัจจุบันเด็กปฐมวัยบางส่วนยังไม่ได้รับการส่งเสริมทักษะทางการใช้กล้ามเนื้อเล็กเท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากเด็กถูกเร่งให้เรียนหนังสือจนไม่มีโอกาสได้เล่น หรือ ออกกำลังกายตามความต้องการ ซึ่งค่านิยมในการเร่งให้เด็กเรียนหนังสือนี้อาจมาจากผู้ปกครองหรือบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับเด็กขาดความเข้าใจ และมองไม่เห็นความสำคัญของพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัย ครูซึ่งเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับเด็กรองลงมาจากพ่อแม่จึงควรมีวิธีการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็ก โดยการศึกษาให้เด็กเกิดทักษะในการใช้มือ หยิบ จับ สัมผัสกับวัตถุ และทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง ให้เด็กได้เล่นกับอุปกรณ์ของเล่นอย่างสม่ำเสมอ หรือแม้แต่การจัดกิจกรรมที่สร้างความสนใจ ทำให้เด็กเกิดความสุขสนุกสนานเพลิดเพลินและไม่เกิดความคับ

ข้อใจ ทั้งยังเป็นการช่วยส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างสายตาและมือให้เป็นอย่างดี กลมกลืน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะเป็นพื้นฐานให้กับเด็กในการทำกิจกรรม ต่าง ๆ ที่ต้องใช้กล้ามเนื้อเล็กต่อไปได้เป็นอย่างดี

จิตตินันท์ เศรษฐ์ (2537: 41-42) ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่จะพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กว่า กิจกรรมที่จัดให้กับเด็กควรมีหลากหลาย เริ่มจากง่ายไปหายากเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการและความสนใจของเด็ก กิจกรรมที่สำคัญได้แก่การหยิบจับสิ่งของ การละเลงสี การวาดรูป-ระบายสี การพับ ถัก ตัด ปะ การปั้น การพิมพ์ภาพการหมุนบิด การขยำ-บีบ สำหรับกิจกรรมพัฒนาการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา ได้แก่การเล่นบล็อก การต่อภาพ การร้อยลูกปัด การลากเส้น โยงจุด การเทของเหลวใส่ภาชนะ การรูคชิป ดัดกระดาษ การละเล่นของไทย เช่น การเล่นหมากเก็บ การเล่นขยของการเล่นอิฐก เป็นต้น

อรุณี ทรคาล (2538 : 87-90) ได้เสนอแนะกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กดังนี้

1 การเล่นเครื่องเล่นสัมผัสชนิดต่างๆ ทำได้โดย

1.1 ซื่อหรือนำเกมภาพตัดต่อที่เป็นไม้และมีจำนวนน้อยชิ้นไว้สำหรับเด็กที่เพิ่งหัดเล่น และภาพตัดต่อที่มีความสลับซับซ้อน มีจำนวนมากชิ้นไว้สำหรับเด็กที่มีประสบการณ์การเล่น

1.2 จัดเตรียมลูกปัดที่มีขนาดและสีต่างๆ ไว้ให้เด็กหัดร้อยโดยเตรียมลูกปัดขนาดใหญ่ไว้ให้เด็กที่เพิ่งหัดร้อยและลูกปัดขนาดเล็กไว้ให้เด็กที่มีทักษะแล้ว ในการร้อยลูกปัดครูอาจให้เด็กร้อยเองตามความพอใจในระยะแรก แล้วจึงให้ร้อยตามแบบเมื่อเด็กร้อยได้คล่องแล้ว หรือครูอาจให้เด็กร้อยคอกไม้ชนิดต่าง ๆ แทนลูกปัดก็ได้

1.3 ใช้ตะปูไม่มีหัวตอกห่างกัน 1 นิ้ว บนกระดานขนาด 12x12 นิ้วแล้วให้เด็กใช้เชือกหรือยางเกี่ยวเป็นรูปทรงเรขาคณิตชนิดต่าง ๆ ตามความสามารถของตนเองหรือทำตามแบบที่ครูกำหนด

1.4 ซื่อหรือทำกระดานเจาะรู (Pegbord) ให้เด็กหัดใส่ไม้ลงไปในหลุมเพื่อทำเป็น รูปทรงเรขาคณิตชนิดต่าง ๆ

1.5 ใช้กระดาษทรายขัดเศษ ไม้ที่เหลือจากการก่อสร้างซึ่งมีรูปทรงและขนาดต่าง ๆ ให้เรียบเพื่อป้องกันเสี้ยนตำมือเด็ก แล้วนำมารวบรวมไว้ที่มุมบล็อกให้เด็กหัดต่อไม้เป็น สิ่งต่าง ๆ ตามจินตนาการ

3.2 การใช้อุปกรณ์การเขียนหรือการวาดรูป

3.2.1 จัดมุมศิลปะศึกษาโดยเตรียมอุปกรณ์ชนิดต่างๆ เช่น ดินสอดินสอเทียน ปากกาปลายสักหลาด กระดาษสีชนิดต่างๆ ฯลฯ ไว้ให้เด็กฝึกหัดเขียนและวาดภาพได้ตามต้องการ

3.2.2 ให้โอกาสเด็กได้ขีดเขียนหรือวาดรูปต่างๆ ตามความสนใจโดยมีครูคอยให้กำลังใจและคำชมเชยตามโอกาสอันควร

3.3. การใช้กรรไกร

3.3.1 จัดเตรียมกรรไกรและกระดาษชนิดต่างๆ เช่น กระดาษพิมพ์ดีดกระดาษหนังสือพิมพ์ นิตยสาร กระดาษสี ฯลฯ ไว้ให้เด็กคัด

3.3.2 ให้เด็กหัดตัดกระดาษตามความพอใจก่อน เมื่อเด็กมีความชำนาญแล้ว จึงให้เด็กคัดตามเส้นที่ครูกำหนดหรือตัดรูปภาพในนิตยสาร

3.3.3 ให้เด็กเลือกรูปภาพในนิตยสารที่ใช้แล้วตัดออกมาปะบนกระดาษที่ครูเตรียมไว้ให้ เพื่อนำมาเย็บรวมกันเป็นหนังสือศิลปะเพื่อเก็บไว้ในมุมหนังสือนอกจากนี้การฝึกให้เด็กได้ ช่วยเหลือตนเอง จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการรูดชิป ดัดกระดาษ แต่งตัว การหยิบจับสิ่งของต่าง ๆ แล้วยังอาจให้เด็กเล่นของเล่น เช่นการร้อยลูกปัด การใช้กรรไกร หรือแม้แต่การขีดเขียนหรือวาดรูป ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วน เป็นกิจกรรมที่จะส่งเสริมให้เด็กสามารถใช้กล้ามเนื้อเล็กได้อย่างคล่องแคล่ว และมั่นใจมากขึ้น เมื่อเด็กเกิดความมั่นใจแล้ว ย่อมมีความกล้า และความต้องการที่จะทำสิ่งต่างๆด้วยตนเองให้ดีที่สุด ซึ่งเป็นการส่งเสริมและเตรียมพร้อมที่จะเรียน เขียนอ่านต่อไปในอนาคต

ฮิลเดรท (Hildreth, 1956 : 584 อ้างถึงใน สมใจ คังนิกร. 2531 : 21) ได้ให้ความเห็นว่า วิธีส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ทำได้โดยให้เด็กฝึกทักษะในการใช้มือ วาดรูป ระบายสีด้วยนิ้วมือ ปั้น เย็บ ตัก สาน คัด ปะกระดาษ และเล่นของเล่น เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยพัฒนากล้ามเนื้อในส่วนย่อยที่สัมพันธ์กับการเขียนแล้ว ยังช่วย ในการประสานสัมพันธ์ระหว่างตากับมือให้เป็นไปอย่างกลมกลืน ในขณะที่เดียวกันพัฒนาการ ด้านอื่นที่เกี่ยวกับการเขียนก็จะเจริญงอกงามไปด้วย และจะส่งผลต่อความพร้อมในการเขียนได้เร็วยิ่งขึ้น

จากวิธีในการส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็ก ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า บุคคลทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครูหรือบุคคลอื่น ย่อมมีส่วนในการที่จะช่วยส่งเสริมความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กได้ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กนั้นไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการเล่น โดยเฉพาะการเล่นกับอุปกรณ์ของเล่น การช่วยเหลือตนเอง หรือแม้แต่กิจกรรมในชีวิตประจำวันก็มีส่วนช่วยในการที่จะส่งเสริมและพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กได้เช่นกัน

4. การประเมินความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก

ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ให้แก่เด็กนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเล่นหรือกิจกรรมอื่น ๆ ครูควรมีการประเมินผลที่เกิดขึ้นก่อนและหลังการจัดกิจกรรม เพื่อให้ได้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมหรือทราบถึงพัฒนาการของเด็กแต่ละคนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กล้ามเนื้อเล็ก-ใหญ่ การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมแต่ละด้านไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจ สังคม สติปัญญา ไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด พัฒนาการในแต่ละด้านมีส่วนช่วยเสริมซึ่งกันและกัน การวัดและประเมินพัฒนาการการใช้กล้ามเนื้อและการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตาของเด็กปฐมวัยนั้น ควรวัดอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

นภเนตร ธรรมบวร (2540 : 30 - 68) กล่าวว่า เทคนิควิธีการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัยมีอยู่หลากหลายวิธี ครูซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กจึงควรเลือกใช้วิธีการวัดและประเมินพัฒนาการให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประเมิน เช่น การสังเกตพฤติกรรมเด็ก การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึกเกี่ยวกับตัวเด็ก เพิ่มผลงานเด็ก การใช้แบบประเมินผลพัฒนาการ การเขียนบันทึก และการใช้แบบทดสอบ ซึ่งมีรายละเอียดมีดังนี้

4.1 การสังเกตพฤติกรรมเด็ก (Observation) การสังเกตเป็นวิธีที่ใช้มากที่สุดในการศึกษาเด็ก ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2533 : 15 อ้างถึงใน นภเนตร ธรรมบวร 2540 : 31) กล่าวว่าวิธีการที่ครูส่วนใหญ่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเด็กคือ การเฝ้าดูและการฟัง โดยธรรมชาติครูทุกคนจะสังเกตเด็กที่ตนสอนอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูชั้นเด็กเล็กหรือชั้นอนุบาล จำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติและลักษณะนิสัยของเด็กแต่ละคน เพื่อจะได้จัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก คงเดือน ศาสตรภัทร (2537 : 293 - 345) กล่าวว่า การสังเกตเด็ก มี 2 ประเภท คือ การสังเกตจากสถานการณ์จริงตามธรรมชาติ และสังเกตจากห้องปฏิบัติการ การสังเกตจากสถานการณ์จริงตามธรรมชาติเหมาะกับการสังเกตพฤติกรรมเพื่อจะดูพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก ซึ่งควรสังเกตเด็กในทุกกิจกรรมตลอดทั้งวัน ส่วนการสังเกตจากห้องปฏิบัติการนั้น เป็นการสร้างสถานการณ์ขึ้นมาเร็วหรือกระตุ้นให้เด็กได้แสดงพฤติกรรมหรือนิสัยที่แท้จริงออกมา วิธีการนี้เหมาะที่จะใช้ในการทำวิจัย เนื่องจากสามารถควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นได้ หลักในการสังเกตมีดังนี้

4.1.1 กำหนดจุดมุ่งหมายและวางแผนการสังเกตว่าจะสังเกตพัฒนาการหรือความพร้อม ในด้านใด สังเกตใคร สังเกตอย่างไร และจะสังเกตเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม

4.1.2 เตรียมตัวและเตรียมเครื่องมือหรือแบบสังเกต

4.1.3 ในการสังเกตนั้น ผู้สังเกตควรรอยู่ในบริเวณที่สามารถมองเห็นและได้ยินเสียงได้อย่างชัดเจน

4.1.4 การสังเกตควรกระทำกับเด็กครั้งละ 1 คน และสังเกตตลอดทั้งวัน โดยใช้หลักในการสุ่มเวลาในการสังเกต คือสังเกตและพักสลับกันต่อเนื่องกัน เช่นสังเกต 5 นาที หรือ 10 นาที พัก 5 นาที หรือ 10 นาที เป็นต้น

4.1.5 ผู้สังเกตจะต้องจดพฤติกรรมตามที่ตามองเห็น หูได้ยินเท่านั้น และควรหลีกเลี่ยงการตีความหรือแปลความพฤติกรรมเหล่านั้น

4.1.6 ในกรณีที่มีผู้สังเกตมากกว่า 1 คน หลังจากการสังเกตสิ้นสุดลงแล้วควรนำผลที่ได้จากการสังเกตมาตรวจสอบความเห็นพ้องของการบันทึก ซึ่งผลของการสังเกตควรสอดคล้องกันและไม่ต่างกันมากเกินไปโดยทั่วไปแล้ว แบบบันทึกการสังเกตหรือแบบสังเกตนั้นทำได้หลายแบบ เช่นแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมโดยการจดบันทึก การตรวจสอบเป็นรายการพฤติกรรมและมาตราส่วนประมาณค่า ซึ่งสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม

4.2 การสัมภาษณ์ (Interviews) การสัมภาษณ์หรือการสอบถามพัฒนาการเด็กปฐมวัยนั้น เป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุดและเก่าแก่ที่สุด การสัมภาษณ์ต่างจากการสังเกตและวิธีอื่น ๆ ที่วิธีการสัมภาษณ์ได้มีโอกาสซักถามในสิ่งที่ต้องการทราบ มีโอกาสที่จะสังเกตท่าทางการเคลื่อนไหวของตา น้ำเสียง หรือระดับเสียงซึ่งประกอบคำพูด สำหรับข้อความที่ได้จากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงภูมิหลัง ความรู้สึกทัศนคติ การรับรู้ และการคาดหวังของผู้ถูกสัมภาษณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอาจได้รับการสัมภาษณ์จากครูในลักษณะการพูดคุย สนทนาเล่าประสบการณ์ แต่อุปสรรคในการสัมภาษณ์บางครั้งพบว่าเด็กอาจยังไม่สามารถใช้ภาษาในการสื่อความหมายได้ดีเท่าที่ควร ดังนั้นจึงอาจใช้การสัมภาษณ์พ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็กในการสอบถามถึงพัฒนาการและความพร้อมด้านต่าง ๆ ของเด็กแล้วนำสิ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งจากเด็กและผู้ปกครอง มาดูถึงความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับมา ดวงเดือน ศาสตราภักดิ์ (2537 : 302 อ้างถึงใน นกเนตร ธรรมบวร. 2540 : 40) กล่าวว่า การสัมภาษณ์จะได้ผลดีถ้าผู้สัมภาษณ์ได้สร้างความคุ้นเคยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อน การสัมภาษณ์โดยทั่วไปมี 3 ประเภทคือ

4.2.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) คือแบบสัมภาษณ์ที่มีการเตรียมคำถามที่จะใช้ถามไว้ครบสมบูรณ์ ผู้สัมภาษณ์หรือครูจะถามไปตามข้อเหล่านั้น ซึ่งเป็นการสะดวกต่อผู้สัมภาษณ์หรือครู แต่ไม่มีโอกาสที่จะถามคำถามอะไรที่นอกเหนือไปจากคำถามเหล่านั้น การสัมภาษณ์ประเภทนี้ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับเด็กปฐมวัยเนื่องจาก

การใช้ภาษาในการสื่อสารของเด็กในวัยนี้ยังทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร การสัมภาษณ์เด็กควรใช้คำถามที่หลอกล่อ เป็น การสนทนามากกว่าที่จะถามเพื่อให้ได้คำตอบจากเด็กโดยตรง

4.2.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือไม่เป็นทางการ (Unstructured หรือ Informal Interviews) คือ การสัมภาษณ์ที่ไม่มีคำถามกำหนดไว้ ผู้สัมภาษณ์หรือครูอาจร่างโครงคำถามไว้คร่าว ๆ แบบปลายเปิด เพื่อใช้เป็นหลักในการถาม เนื่องจากไม่มีคำถามกำหนดไว้ ผู้สัมภาษณ์หรือครูต้องซักถามเพื่อให้เข้าเรื่องที่ต้องการทราบ ในบางครั้งต้องคอยกระตุ้นให้ผู้ถูกสัมภาษณ์โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยได้ตอบหรือพูดบ่อย ๆ

4.2.3 การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Partially Structured Interviews) การสัมภาษณ์แบบนี้ผู้สัมภาษณ์หรือครูจะเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าบางส่วนและคำถามบางส่วนเกิดขึ้นในระหว่างการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบนี้เหมาะสำหรับผู้ที่เริ่มต้นใช้เทคนิค การสัมภาษณ์ในการประเมินผล ในขณะที่เดียวกันการสัมภาษณ์จะดูเป็นธรรมชาติมากขึ้น เพราะผู้สัมภาษณ์มีโอกาสสนองตอบต่อคำตอบของผู้ถูกสัมภาษณ์และมีโอกาสซักถามหรือ ตั้งคำถามใหม่ ในระหว่างการสัมภาษณ์ได้

4.3 การเขียนบันทึกเกี่ยวกับตัวเด็ก (Anecdotes) การเขียนเรื่องราวสั้น ๆ เกี่ยวกับตัวเด็กจัดเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ครูเข้าใจเด็กได้ดีขึ้น ครูอาจเขียนเรื่องราวสั้น ๆ เกี่ยวกับตัวเด็กจากเหตุการณ์ที่มีความหมายทั้งกับตัวครูและตัวเด็ก ในการเลือกเหตุการณ์ที่นำมาเขียนจะบ่งบอกการให้ความสำคัญของครูต่อพฤติกรรมเด็กและช่วยให้ครูตอบคำถามที่ตนอยากรู้ได้ดีขึ้น ครูอาจสังเกตเหตุการณ์จนกระทั่งเหตุการณ์ผ่านไปแล้วยังทำการบันทึก หรือครูอาจจดบันทึกอย่างย่อ ในขณะที่สังเกตการณ์อยู่แล้วยังนำมาเขียนใหม่ที่หลัง

4.4 แฟ้มผลงานเด็ก (Portfolios) แฟ้มผลงานเด็กถือเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กที่มีจุดประสงค์และกระทำต่อเรื่องอย่างสม่ำเสมอ แมคคาฟีและลีอง (McAfee and Leong, 1994 : 112 อ้างถึงใน นกเนตร ธรรมบวร, 2540 : 45-54) กล่าวว่า แฟ้มผลงานเด็ก หรือ Portfolios เป็นวิธีการที่พัฒนาขึ้นเพื่อให้เหมาะกับแต่ละ กลุ่มบุคคลสามารถยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระและกระบวนการของการเลือกผลงานได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัยและระดับพัฒนาการ เด็กแต่ละคนมีโอกาสที่จะเลือกผลงานที่ตนพึงพอใจเก็บรวบรวมไว้ในแฟ้มผลงานของตน สำหรับเด็กเล็กที่ยังเขียนไม่ได้ การวิเคราะห์หรือการสะท้อน ความคิดจะอยู่ในรูปแบบของการพูดหรือการเล่าเรื่อง โดยเด็กจะบอกเหตุผลในการเลือกผลงาน ต่าง ๆ ของตนกับครูประจำชั้น และครูจะทำการจดบันทึก จุดประสงค์ที่สำคัญที่สุดของการมีแฟ้มผลงานเด็กคือเป็นการสรุปข้อมูลที่ต่อเนื่องและหลากหลายของพัฒนาการ

เพื่อเป็น แนวทางให้กับเด็กในการเรียนการสอนและเป็นการแสดงให้เห็นว่าการประเมินผลนั้น เป็น ไปอย่าง ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

4.5 การใช้แบบประเมินผลพัฒนาการ (Evaluate The Development) ถือเป็น วิธีการหนึ่ง ที่ช่วยให้ครูเข้าใจพฤติกรรมเด็กได้ดียิ่งขึ้น แบบประเมินผลพัฒนาการเป็นเครื่องมือที่ใช้ สำหรับการประเมินรูปแบบพฤติกรรมเด็ก การใช้แบบประเมินผลพัฒนาการจะให้ผลดีที่สุดถ้า มีการใช้ควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมเด็กอย่างเป็นระบบ แมคคาฟีและลีอง (Macafee and Leong, 1994 : 95 อ้างถึงใน นกนศร ชรรมวร. 2540 : 57) ได้กล่าวถึงข้อดีและข้อจำกัดของการใช้แบบประเมินผลพัฒนาการไว้ดังนี้

ข้อดี

1. ประหยัดเวลา การบันทึกข้อมูลเป็น ไปอย่างรวดเร็ว
2. มีความยืดหยุ่น สะดวกต่อการทบทวน วิเคราะห์ และตีความข้อมูล
3. การประเมินผลพัฒนาการไม่จำเป็นต้องทำให้เสร็จสิ้นในหนึ่งวันหรือหนึ่ง สัปดาห์แต่สามารถทำอย่างต่อเนื่องได้
4. สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง ไม้มีความซับซ้อน ง่ายต่อการฝึกบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ในการนำไปใช้
5. สามารถติดตามความก้าวหน้า และพัฒนาการของเด็กได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ

ข้อจำกัด

1. สามารถประเมินผลได้ในวงพฤติกรรมที่จำกัดเท่านั้น เพราะฉะนั้นการทบทวน สะท้อนความคิดวิเคราะห์ และตีความข้อมูล ควรเป็น ไปอย่างระมัดระวัง
2. สามารถประเมินผลได้ในวงจำกัดจึงไม่อาจประเมินพฤติกรรม และการเรียนรู้ที่ ซับซ้อนได้

4.6 การเขียนบันทึก (Journals) เป็นการบันทึกประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชั้นเรียน บางครั้งการเขียนบันทึกอาจเน้นเฉพาะเด็กรายที่ต้องการศึกษาเท่านั้น การเขียนบันทึกไม่ เป็น ทางการเท่ากับการสังเกตพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ ในบันทึกประกอบด้วยเรื่องราวสั้น ๆ เกี่ยวกับเด็กในชั้นเรียน หรือการเรียนการสอน ครูอาจบันทึกความรู้สึกหรือความคิดเห็นของ ตนลงในบันทึกได้ การเขียนบันทึกไม่จำเป็นต้องเขียนหรือบันทึกทุกวัน ข้อดีของการเขียน บันทึกคือ ช่วยให้ครูมีโอกาสสะท้อนความคิด วิเคราะห์การสอนของตนเอง ช่วยให้ครูรับรู้ เรื่องราวของเด็กเป็นรายบุคคลและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของตนเองมากขึ้น

4.7 การใช้แบบทดสอบ (Test) การใช้แบบทดสอบเพื่อประเมินพัฒนาการ

เด็กปฐมวัยเป็นวิธีการที่ต้องระมัดระวัง เพราะแบบทดสอบมีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการรับรู้ของครูและเด็กที่มีต่อตัวเองและต่อกระบวนการศึกษาทั้งหมด ในบางครั้งมีผลทำให้ครูเปลี่ยนวิธีการสอนของคนเป็นการสอนเพียงเพื่อให้เด็กทำข้อสอบผ่านเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อความเข้าใจของครูถึงธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กด้วย (Koretz, 1988 ; Frederiksen & Collins, 1989 ; Haladyna, Nolen & Haas, 1991 ; Allington & McGill-Franzen, 1993 ; Dhamborvorn, 1994 อ้างถึงใน นกเนตร ธรรมบวร. 2540 : 62) ดังนั้นในการตัดสินใจที่จะใช้แบบทดสอบกับเด็กปฐมวัยควรทำอย่างระมัดระวังและรอบคอบ ผู้ทดสอบ ควรตระหนักถึงจุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ของการสอบว่ามีขึ้นเพื่ออะไร คงเดือน ศาสตรภัทร (2537 : 309) กล่าวว่าแบบทดสอบในระดับอนุบาลแบ่งได้ 2 แบบคือ

4.1.1 แบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้น (Teacher - made) เป็นแบบทดสอบความพร้อมที่ใช้กันมากในปัจจุบัน โดยที่ครูผู้สอนเป็นผู้สร้างแบบทดสอบขึ้นเอง มุ่งวัดผลการเรียนการสอนในชั้นเรียนของตนโดยยึดเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของการสอนในชั้นของตนเป็นหลักในการสร้าง แบบทดสอบ

4.1.2 แบบทดสอบมาตรฐาน (Standardized test) เป็นแบบทดสอบที่สร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านพัฒนาการและผู้เชี่ยวชาญในเรื่องแบบทดสอบโดยเฉพาะโดยมีการกำหนดวิธีดำเนินการสอบ คำแนะนำในการสอบ เวลาที่ใช้ในการสอบ การให้คะแนนและการตีความผลของการสอบไว้อย่างละเอียด มีการนำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้ก่อนการใช้จริง แล้วนำไปวิเคราะห์คุณภาพ ปรับปรุงแก้ไขจนแน่ใจว่ามีคุณภาพดีจึงนำไปหาเกณฑ์มาตรฐานกับเด็กปฐมวัยทั่วประเทศ ในกรณีที่ต้องการให้เป็นมาตรฐาน แบบทดสอบมาตรฐานที่มักใช้ในการศึกษาเด็กได้แก่ แบบทดสอบเชาว์ปัญญา เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดความสามารถทางสมองโดยดูคะแนนที่ได้จากการคิดหรือการปฏิบัติตามคำสั่งหรือคำถามในแบบทดสอบแบบทดสอบวัดความพร้อม เป็นแบบทดสอบที่สร้างขึ้นมาเพื่อวัดความสามารถในด้านต่าง ๆ ของเด็กเช่น ความเข้าใจในการใช้ภาษาและการฟังความพร้อมทางด้าน คณิตศาสตร์แบบทดสอบความพร้อมนี้จะวัดระดับความรู้ของเด็กในช่วงระยะเวลาของการทดสอบเท่านั้น

นกเนตร ธรรมบวร (2540 : 67) ได้กล่าวถึงข้อพึงระหนักในการใช้แบบทดสอบกับเด็กปฐมวัยดังนี้

1 ถ้าจำเป็นต้องใช้แบบทดสอบกับเด็กปฐมวัย ครูจำเป็นต้องทราบจุดประสงค์ของการใช้แบบทดสอบนั้น ๆ เช่น แบบทดสอบที่สร้างขึ้น ผู้สร้างมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร ต้องการวัดอะไร ครูควรมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแบบทดสอบที่ตนเลือกใช้เป็นอย่างดี

2 ครูต้องพิจารณาว่าแบบทดสอบที่ตนเลือกมีความน่าเชื่อถือและความเที่ยงตรงเพียงใด แบบทดสอบสำหรับเด็กควรได้รับการออกแบบโดยผู้มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับพัฒนาการ การวัด การวัดความต้องการ และความสนใจของเด็ก

3 ครูจะต้องไม่ใช่แบบทดสอบเพียงอย่างเดียวเพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินพัฒนาการเด็ก แต่จะต้องใช้เครื่องมืออื่น ๆ ประกอบด้วย ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็กในวันนี้ไม่สามารถที่จะสื่อสารสิ่งที่เด็กคิดและเรียนรู้ได้ อย่างชัดเจนเนื่องจากความสามารถในการจับ ถือ การเขียนการอ่านของเด็กยังไม่พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ยังพบว่า แบบทดสอบที่ใช้วัดพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็กและการประสาน สัมพันธ์ระหว่างมือกับตา ส่วนมากจะเป็นแบบทดสอบที่ให้เด็กหัดลากเส้น ชนิดต่าง ๆ หรือการวาดรูปตามแบบ เช่น วาดวงกลม สามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม การลากเส้น ระหว่างจุดต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้นเองหรือแบบทดสอบที่มีจำหน่ายทั่วไป ในการวัดและประเมินความพร้อมของเด็กระดับปฐมวัย การใช้แบบทดสอบไม่สามารถวัดหรือแสดงให้เห็นถึง ความสามารถที่แท้จริงของเด็กแต่ละคนได้ ทั้งนี้เพราะเด็กแต่ละคนมีบุคลิกภาพ ความสนใจ และ การสื่อความหมายให้บุคคลอื่นเข้าใจต่างกัน ไป แบบทดสอบที่ใช้กันทั่วไปจะเป็นแบบทดสอบที่วัดในด้านสติปัญญาเป็นส่วนใหญ่จะเห็นได้ว่า การประเมินความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กสามารถใช้วิธีการต่าง ๆ ได้อย่าง หลากหลายวิธีทั้งวิธีการสังเกตการเล่นของเด็ก

การสัมภาษณ์ การเขียนบันทึกเกี่ยวกับตัวเด็ก การทำแฟ้มผลงาน การใช้แบบประเมินผลพัฒนาการ การเขียนบันทึกการทำสังคมมิติและการใช้แบบทดสอบ การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัยนั้น ควรทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ทราบถึงพัฒนาการความก้าวหน้าของเด็ก นอกจากนี้ครูยังสามารถนำข้อมูลที่ได้นำมาใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเด็กเป็นรายบุคคลได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่าวิธีการวัดและประเมินความสามารถของเด็กนั้นสามารถทำได้มากมายหลายวิธีขึ้นอยู่กับผู้ที่ทำการประเมินว่าต้องการข้อมูลในด้านใด สำหรับงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะทราบถึงพัฒนาการของเด็กในด้านความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กที่เป็นผลมาจากการเล่นซุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น วิธีการวัดและประเมินพัฒนาการด้านความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กจึงประกอบไปด้วย วิธีการสังเกตและการใช้แบบทดสอบเพื่อวัดความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1 การสังเกต ผู้วิจัยทำการสังเกตถึงพฤติกรรมความสนใจในการเล่นของเล่น

จากวัศสุธรรมชาติของเด็กกลุ่มทดลอง ในช่วงกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และเล่นตามมุม เป็นเวลา 10 สัปดาห์ โดยมีแบบสังเกตความสนใจในการเล่นเพื่อบันทึก ความถี่ (จำนวนครั้ง) ในการเข้าเล่นของเล่นแต่ละชิ้น และระยะเวลาในการเล่นของเด็กแต่ละคน แล้วทำการแปรผล ออกมาในรูปของการให้คะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2 การใช้แบบทดสอบ ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบวัดความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของ สมใจ ตังนิกร (2531: 213) มาทำการปรับเวลาที่ใช้ในการทดสอบและปรับเกณฑ์ในการให้คะแนนจากเดิมคือ 1 กับ 0 ทำให้และทำไม่ได้ เป็นระดับคะแนน 3,2,1 ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในแบบทดสอบแต่ละข้อ ทั้งนี้เพื่อให้แบบทดสอบสามารถจำแนกระดับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็ก ได้ละเอียดและชัดเจนมากกว่าเดิม แมคคาฟีและลีอง (Mcafee and Leong, 1994 : 240 อ้างถึงใน นกนทร ธรรมบวร. 2540 : 83) กล่าวว่า ในการประเมินผลพัฒนาการด้านการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ครูควรสังเกตสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ ความคล่องแคล่ว โดยดูที่ระดับความชำนาญในการใช้นิ้วมือและมือ ความอ่อนตัว หมายถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวนิ้วมือและมือได้อย่างคล่องแคล่ว ความถูกต้องและความสามารถในการควบคุมเด็กสามารถควบคุมการใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือและมือได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่กำหนดให้ การประสานกัน การใช้กล้ามเนื้อนิ้วมือและมือทั้งสองข้างควรมีการประสานสัมพันธ์กัน การรวมกันของการรับรู้ ด้านการประสานสัมพันธ์ หมายถึงการประสาน กันระหว่างการรับรู้ด้านประสาทสัมผัสและการใช้กล้ามเนื้อเล็ก การใช้แบบทดสอบวัดความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กนี้เป็นการทดสอบเด็กเป็นรายบุคคลเพื่อให้ผู้ทดสอบสามารถทำการสังเกตพฤติกรรมของเด็กในขณะที่ทำการทดสอบไปพร้อม ๆ กัน

การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ของเด็กปฐมวัย

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น การเล่าเรื่อง เช่น นิทาน เรื่องสั้น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา โดยมีหลักการ และแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

1 หลักการจัดประสบการณ์

- 1.1 จัดประสบการณ์เล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็ก โดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
- 1.2 เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

1.3 จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิต

1.4 จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์

1.5 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

2 แนวทางการจัดประสบการณ์

2.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุพัฒนาการ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

2.2 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2.3 จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้

2.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและนำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

2.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้อสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน

2.6 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

2.7 จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง

2.8 จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริง โดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

2.9 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผนการสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

2.10 จัดทำสารนิเทศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

3. การจัดกิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใดและอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

3.1 หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

3.1.1 กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

3.1.2 กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

3.1.3 กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40 - 60 นาที

3.1.4 กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภททั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

3.2 ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมดังต่อไปนี้

3.2.1 การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรง ของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้วัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

3.2.2 การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรม โดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่น สัมผัส เล่นเมตคอปภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับช้อนส้อม ใช้อุปกรณ์ ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

3.2.3 การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตนตามวัฒนธรรมไทย และศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านการเล่นให้เด็ก ได้มีโอกาส ตัดสินใจเลือก

ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอพบแทรกคุณธรรมจริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย

3.2.4 การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหารเช้า พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย การทำความสะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

3.2.5 การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกตจำแนกเปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษานอกสถานที่ ประกอบอาหารหรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัยอย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่หรือรายบุคคล

3.2.6 การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอดความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษา ให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่านและบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

3.2.7 การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่ง ๆ รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่ง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.งานวิจัยในประเทศ

ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการเล่นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 33 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มทดลอง 2 กลุ่ม และกลุ่มควบคุม 1กลุ่ม โดยให้กลุ่มทดลองที่ 1 เล่น

ของเล่นไม้บล็อก กลุ่มทดลองที่ 2 เล่นของเล่นสามเหลี่ยมในฝัน ส่วนกลุ่มควบคุมนั้นปล่อยให้เล่นอิสระ ผลของการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่ม ต่างมีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ ด้าน ความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดละออ แต่กลุ่มควบคุมซึ่งปล่อยให้เล่นอิสระนั้น ไม่มีการพัฒนาในทุกด้าน และกลุ่มทดลองที่ 2 ซึ่งเล่นของเล่นสามเหลี่ยมในฝัน มีพัฒนาการด้านความคิดคล่องแคล่วสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งปล่อยให้เล่นอิสระอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ลดาวัลย์ กองช่าง (2530 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการแก้ปัญหาของเด็กปฐมวัยที่ได้รับประสบการณ์ทางการเล่นต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนชุมชนประชาธิปไตย จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่ม ควบคุม กลุ่มละ 15 คน โดยจัดให้กลุ่มทดลองได้เล่นวัสดุ 3 มิติแบบอิสระ และกลุ่มควบคุมได้เล่นวัสดุ 3 มิติแบบชี้นำ ผลของการศึกษาพบว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับประสบการณ์การเล่น วัสดุ 3 มิติแบบอิสระซึ่งปล่อยให้เด็กเล่นเองตามความคิดของตนเอง โดยไม่มีการให้คำแนะนำหรือตั้งคำถามระหว่างเล่น มีผลสัมฤทธิ์ในการแก้ปัญหาสูงกว่า และใช้เวลาในการเล่นเพื่อแก้ปัญหาน้อยกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งเล่นวัสดุ 3 มิติแบบชี้นำ ซึ่งมีการให้คำแนะนำวิธีการเล่นและตั้งคำถามขณะเล่น

กรวิภา สรรพกิจจานง (2531 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบชี้นำและแบบอิสระ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ เด็กปฐมวัยชาย-หญิง จำนวน 28 คน กำลังเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2531 ของโรงเรียนสาธิตอนุบาลละอออุทิศ วิทยาลัยครูสวนกุหลาบ ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัย ผลการทดลอง พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบอิสระมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กดีกว่า เด็กที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบชี้นำอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

รักตวรรษ ศิริสถาพร (2532 : ไม่มีเลขหน้า) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการรับรู้และเข้าใจทัศนะของผู้อื่นของเด็กปฐมวัยที่ได้รับและไม่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นเพื่อคล้ายการยัดตนเองเป็นศูนย์กลาง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 แบ่งเป็นกลุ่ม ควบคุมและกลุ่มทดลอง ทำการทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ โดยให้กลุ่ม ควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กลุ่มทดลอง ได้รับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์และการเล่นตามมุม ตามแผนการจัดประสบการณ์ของสำนักงานคณะกรรมการการ

ประถมศึกษาแห่งชาติและกิจกรรมการเล่นเพื่อคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มได้รับการทดสอบก่อนและหลังการทดลองเป็น รายบุคคลด้วยแบบทดสอบวัดความสามารถในการรับรู้และเข้าใจทัศนยะของผู้อื่น ผลการทดลองพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นเพื่อคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง มีความสามารถในการรับรู้และเข้าใจทัศนยะของผู้อื่นสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ไม่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นเพื่อคลายการยึดตนเองเป็น ศูนย์กลาง

รัชณี รัตนนา (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาถึงผลของการใช้กิจกรรมจากชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครองที่มีต่อความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัย โดยเปรียบเทียบกับเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลโรงเรียนอนุบาลสามเสนฯ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 60 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย กลุ่มทดลองได้รับการเสริมความ สามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก โดยผู้ปกครองใช้กิจกรรมชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง กลุ่ม ควบคุมใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวัน การทดลองใช้เวลา 8 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูล ได้แก่แบบทดสอบวัดความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้กิจกรรมจากชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครองมีความ สามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กสูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ผู้ปกครองใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบภายในกลุ่มพบว่า ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมต่างก็มีความ สามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

จันทนา ศีพึ่งตน (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทยและการเล่นทั่วไปที่มีต่อทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่มีความสามารถทางด้านสติปัญญาต่างกัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นเด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนจิระศาสตร์วิทยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 60 คน ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทย และการเล่นทั่วไปมีทักษะพื้นฐาน ทางคณิตศาสตร์ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 เด็กปฐมวัยที่มีความสามารถทางด้านสติปัญญาสูง ปานกลาง และต่ำ ที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทยและการเล่นทั่วไปมีทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ แดกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 การจัดประสบการณ์การเล่นพื้นบ้านของไทย และการเล่นทั่วไป ที่จัดให้กับเด็กปฐมวัยที่มีความสามารถทางด้านสติปัญญาสูง ปานกลาง และต่ำมีปฏิสัมพันธ์กับทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วันเพ็ญ ปุฒิปันณ (2538 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเล่นสมมติแบบกึ่งซึ่เนาะที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นเด็กชาย-หญิง อายุ 5-6 ปี ศึกษาชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2538 โรงเรียนวัดสูง (สูงสง่าวิทยาคาร) สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี จำนวน 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจำนวนกลุ่มละ 15 คน โดยให้กลุ่มทดลอง ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสมมติแบบกึ่งซึ่เนาะและกลุ่มควบคุมได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสมมติแบบอิสระ ทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน วันละ 30 นาที รวม 40 วัน ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสมมติแบบกึ่งซึ่เนาะมีพฤติกรรมทางสังคมด้านการแบ่งปัน การช่วยเหลือและการร่วมมือสูงกว่า เด็กปฐมวัยกลุ่มที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นสมมติแบบอิสระอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จรัสศรี คำใส (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดประสบการณ์การเล่นมุมช่างไม้ที่มีต่อความพร้อมทางด้านคณิตศาสตร์ของเด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นมุมช่างไม้ กับเด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ไม่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นมุมช่างไม้ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองเป็นเด็กชาย-หญิง อายุ 5-6 ปี ที่ศึกษาชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2536 ของ โรงเรียนอนุบาลแม่ฮ่องสอนจำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่ม ทดลองและกลุ่มควบคุมจำนวนกลุ่มละ 30 คน โดยให้กลุ่มทดลองเป็นกลุ่มที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นคานมูมและการเล่นกลางแจ้งที่มีมุมช่างไม้ และกลุ่มควบคุมเป็นกลุ่มที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นคานมูมและการเล่นกลางแจ้งที่ไม่มีมุมช่างไม้ ทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน รวม 40 ครั้ง ผลการทดลองพบว่า เด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นมุมช่างไม้มีความพร้อมทางคณิตศาสตร์สูงกว่าเด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ไม่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นมุมช่างไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โอบัย อุดม บุญญานภาพ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เด็กระดับก่อนประถมศึกษา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้เครื่องเล่นอิสระกระดานกระดานทรายและไหมพรมหลากสีกลุ่ม ตัวอย่างที่ใช้ในการ ศึกษาคือ เด็กนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 โรงเรียนอนุบาลกาฬสินธุ์ และชั้นเด็กเล็กโรงเรียนถ้ำปลาวิทยายน ห้องเรียนละ 60 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์ ที่ใช้เครื่องเล่นอิสระกระดานกระดานทรายและไหมพรมหลากสีมีความคิดสร้างสรรค์โดยพิจารณาในแต่ละองค์ประกอบคือ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดละเอียดลออ

สูงกว่าเด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) และเล่นตามมุมตามแผนการจัดประสบการณ์ปกติ เด็กระดับก่อนประถมที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นอิสระ มีความคงทนในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และมีแนวโน้มในการพัฒนาสูงขึ้น

สิทธา จินากุล (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เด็กระดับก่อนประถมศึกษาโดยการเล่นอิสระด้วยการเล่นพัฒนา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 80 คนจากโรงเรียนบ้านนิบงและโรงเรียน บ้านโกตาบารู ผลการทดลองพบว่า เด็กระดับก่อนประถมศึกษาที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่น อิสระด้วย

อดิศักดิ์ เพิ่มพวง (2538 : บทคัดย่อ) ทำการศึกษาถึงความสามารถ ในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการฝึกจากภาพการ์ตูน โครงร่างที่แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2537 ของโรงเรียนอนุบาล นครปฐมจังหวัดนครปฐม จำนวน 2 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่ายแบ่ง เป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 กลุ่มทดลองที่ 1 ฝึกจากภาพการ์ตูน โครงร่างแบบมีเส้น ประ กลุ่ม ทดลองที่ 2 ฝึกจากภาพการ์ตูน โครงร่างแบบลอกตามแบบ ใช้เวลาในการทดลอง 6 สัปดาห์ ผลการทดลองพบว่าเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 มีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กสูงกว่าก่อนการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยในกลุ่มทดลองที่ 1 และกลุ่มทดลองที่ 2 แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

จิรพร ไชยเผือก (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาผลของการใช้กิจกรรมการเล่นทรายเปียกที่มีต่อทักษะการคิดของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นเด็กชาย-หญิง อายุ 5-6 ปีที่ศึกษาชั้นอนุบาลปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2539 โรงเรียนวิริยาลัย สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมจำนวนกลุ่มละ 15 คน โดยให้กลุ่มทดลองได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นทรายเปียก กลุ่มควบคุมได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นน้ำเล่นทรายแบบปกติทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 3 ครั้ง รวม 24 ครั้ง ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรม การเล่นทรายเปียกกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเล่นน้ำเล่น ทรายแบบปกติมีทักษะการคิดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ฉันทภัส ศรีทรง (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาถึงพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์มุมบล็อกรูปแบบเต็มรูปแบบ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง

ครั้งนี้เป็นเด็กชาย-หญิง อายุ 4-5 ปี ที่ศึกษาชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 โรงเรียนไพฑูริย์ศึกษา เขตหลักสี่ กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมจำนวนกลุ่มละ 15 คน โดยให้กลุ่มทดลองได้รับการจัดประสบการณ์มุมบด็อกแบบเต็มรูปแบบ กลุ่มควบคุมได้รับการจัดประสบการณ์มุมบด็อกแบบปกติ ทำการทดลองเป็นเวลา 8 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 5 วัน รวม 40 ครั้ง ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์มุมบด็อกแบบเต็มรูปแบบและมุมบด็อกแบบปกติ ก่อนและหลังการทดลองมีพฤติกรรมทางสังคมด้านความเอื้อเฟื้อและความมีระเบียบวินัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บุปผา บุญรัตน์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่น ของเล่นชุกขางพารากับประสบการณ์แบบปกติ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลองครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 46 คน โรงเรียนทุ่งหัวช้างจังหวัดสตูล ผลการทดลองพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ การเล่นของเล่นชุกขางพารามีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์การเล่นของเล่นชุกขางพารา มีความ คิดสร้างสรรค์ สูงกว่าเด็กที่ได้รับการจัดประสบการณ์แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เบญจมาศ วิไล (2544 : บทคัดย่อ) ศึกษาพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัย โดยใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบการประเมินสภาพจริง การศึกษาครั้งนี้มี จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อศึกษาความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็ก โดยเฉลี่ยรวม และแยกเป็นรายด้าน ได้แก่ ความคล่องแคล่ว ความยืดหยุ่น ความถูกต้องและความสามารถในการควบคุม การประสานกัน และการรับรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสของเด็กปฐมวัย โดยใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบการประเมินสภาพจริงก่อนการจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมในแต่ละช่วงสัปดาห์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นเด็กปฐมวัยชายและหญิง อายุระหว่าง 4 - 5 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคการเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 15 อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย จำนวน 15 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยก่อนการจัดกิจกรรมและระหว่างการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ประกอบการประเมินสภาพจริงในแต่ละสัปดาห์ มีพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็ก โดยเฉลี่ยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และเมื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระหว่างช่วงสัปดาห์พบว่า คะแนนเฉลี่ยพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อเล็กโดยเฉลี่ยรวมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เพิ่มขึ้นตลอดช่วง 6 สัปดาห์ เมื่อวิเคราะห์คะแนนกล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยแยกเป็นรายด้านพบว่า คะแนนเฉลี่ย

พัฒนาการ กล้ามเนื้อเล็กทั้งห้าด้านคือ 1) ความคล่องแคล่ว 2) ความยืดหยุ่น 3) ความถูกต้องและความสามารถในการควบคุม 4) การประสานกัน และ 5) การรับรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสของเด็กปฐมวัย มีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่สอดคล้องกับการวิเคราะห์แบบคะแนนรวมทั้งหมด ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อรุณวันท์ ทะพิงค์แก (2545 : 80) ได้ศึกษาการใช้ชุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติเพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของเด็กปฐมวัยในโรงเรียนอนุบาลลำพูน จังหวัดลำพูน กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัย อายุระหว่าง 4 - 5 ปี จำนวน 40 คน ที่ศึกษาอยู่ในชั้นอนุบาลปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2544 ของโรงเรียนอนุบาลลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่าเด็กปฐมวัยที่เล่นชุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติเพิ่มเติมจากของเล่นตามมูปลูกดีมีความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. งานวิจัยต่างประเทศ

โฮแกน (Hogan. 1997 : Abstract) ได้ทำการศึกษาถึงกิริยาอาการการแสดงออก ความคิด การเลียนแบบและการเล่นของเด็กออทิสติกและเด็กทั่วไป พบว่า ทักษะการคิดและการแสดงออกของเด็กออทิสติก ไม่ยุ่งยากซับซ้อน แต่จะสื่อถึงความต้องการโดยแสดงออกทางสีหน้า การเคลื่อนไหวร่างกาย หรือแสดงออกทั้ง 2 อย่างในเวลาเดียวกัน หรือเลียนแบบ ท่าทาง และสุดท้ายคือการเล่นของเด็กออทิสติก เริ่มจากการเล่นกับของเล่นและเล่นกับเพื่อนงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการกิจกรรมสำหรับเด็กออทิสติกซึ่งครูสามารถนำเทคนิคเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเด็กที่มีระดับความสามารถแตกต่างออกไปได้

รัสเซล (Russell. 1997 : Abstract) ได้ทำการศึกษาถึงรูปแบบการเล่นระหว่างผู้ปกครองและเด็ก ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเล่นของเด็กกับเพื่อน โดยพฤติกรรมการเล่นออกจากการเล่นของพ่อ-แม่ขณะที่เล่นกับลูก มี 3 รูปแบบคือ เป็นผู้ชี้แนะ เป็นผู้อำนวยความสะดวก และเป็นผู้ร่วมเล่น ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการเล่นแบบผู้อำนวยความสะดวกของพ่อแม่จะใช้มากในการเล่นของเด็กกับลูก พฤติกรรมการเล่นแบบผู้ชี้แนะจะใช้มากเมื่อ เล่นแบบต้องออกแรง เคลื่อนไหวร่างกาย แต่รูปแบบการเล่นของพ่อแม่แบบผู้อำนวยความสะดวกเด็กนำไปใช้เล่นกับเพื่อนมากที่สุด

มาโลนี (Malone. 2001 : Abstract) ได้ศึกษาความเข้าใจของมารดาเกี่ยวกับการเล่นกับของเล่นของเด็กปฐมวัย (ที่มีอายุระหว่าง 2-5 ปี) จำนวน 57 คน ที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา พบว่า เด็กสวนใหญ่ไม่เพียงแต่สนใจการเล่นกับของเล่นเท่านั้นพวกเขายังเกิดการเรียนรู้และมี

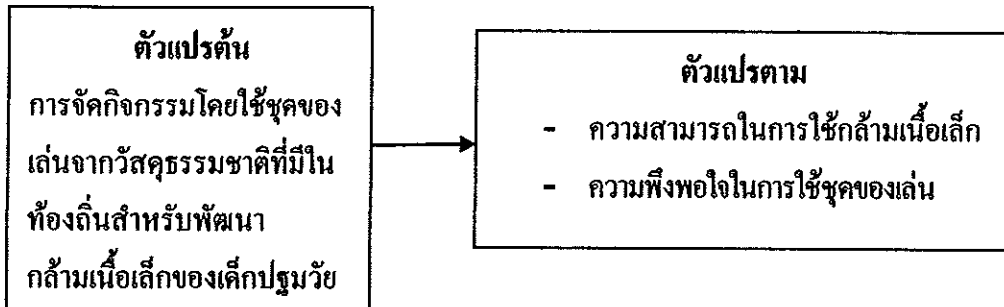
ระดับพัฒนาการทางการเล่นเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีรายงานอีกว่าเด็กเหล่านี้ มักจะเล่นกับของเล่น
ได้เป็นระยะเวลาานาน ๆ เครื่องเล่นพัฒนามีพัฒนาการของแต่ละองค์ประกอบของความคิด
สร้างสรรค์สูงกว่า ก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ.01 แสดงว่าการจัดกิจกรรม
การเล่นด้วยเครื่องเล่น พัฒนาช่วยส่งเสริม และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กระดับก่อน
ประถมศึกษาให้สูงขึ้นได้

จากผลงานวิจัยดังกล่าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเล่นและ
งานวิจัยที่เกี่ยวกับของเล่น งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเล่นส่วนใหญ่จะเป็นการเล่นเพื่อพัฒนาทักษะ
ด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทักษะการคิดแก้ปัญหา ทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ความสามารถใน
การรับรู้และเข้าใจทัศนะของผู้อื่น พฤติกรรมทางสังคม หรือแม้แต่การพัฒนาความคิดสร้าง
สรรค์ของเด็ก ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับของเล่นของเด็กก็มักเป็นการศึกษาถึงการพัฒนาความคิด
สร้างสรรค์ของเด็ก โดยการนำใช้ของเล่นที่มีลักษณะต่างกันออกไป เช่น การใช้เครื่องเล่นอิสระ
กระดานกระดานทรายและโหมพรมหลากสี เครื่องเล่นพัฒนา ของเล่นชุดขงพาราเป็นต้น แต่
ยังไม่พบว่าม้งานวิจัยที่เกี่ยวกับของเล่นจากวัสดุธรรมชาติมากนักทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัย
หลาย ๆ อย่างที่ทำให้ของเล่นจากวัสดุธรรมชาติไม่เป็นที่นิยม ที่จะนำมาทำการทดลอง เช่น
ความไม่คงทนของวัสดุธรรมชาติ รูปทรงที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของวัสดุธรรมชาติแต่ละชนิด
เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดว่าการนำเอาวัสดุธรรมชาติบางชนิดที่มีอยู่ในท้องถิ่น หาได้
ง่ายมีความคงทน เมื่อนำมาประดิษฐ์เป็นของเล่นแล้วสามารถเล่นได้ยาวนาน มีความสวยงาม
นำมาเล่นมาทำการสร้างและออกแบบตามหลักของการออกแบบของ เล่นที่ดี เพื่อทำการศึกษว่า
วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นจะสามารถนำมาประดิษฐ์เป็นของ เล่นเพื่อพัฒนาความสามารถ
ในการใช้กล้ามเนื้อเล็กสำหรับเด็กปฐมวัยได้หรือไม่

จากผลงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นว่าส่วนมากเป็นการใช้กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ในการ
พัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็ก มีทั้งการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบขั้นนำและ
แบบอิสระ การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบหมุนเวียนต่างกัน การใช้ภาพการ์ตูนโครงร่าง
ต่างกัน และการใช้ชุดให้ความรู้แก่ผู้ปกครองและกิจกรรมในชีวิตประจำวัน นอกจากกิจกรรม
ดังกล่าว ยังมีกิจกรรมอื่นอีกหลายอย่างที่สามารถพัฒนาความสามารถในการใช้ กล้ามเนื้อเล็ก
ของเด็กปฐมวัยได้ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาชุดของเล่นจากวัสดุธรรมชาติ
จำนวน 4 ชุด เพื่อทดลองใช้กับเด็กในกิจกรรมการเล่น และทำการศึกษว่าเมื่อเด็กได้เล่นของเล่น
จากวัสดุธรรมชาติทั้ง 4 ชุด แล้วจะสามารถพัฒนาความสามารถในการใช้กล้ามเนื้อเล็กของ
เด็กได้หรือไม่

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ อธิบายโดยแสดงให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามที่จะศึกษา ดังแสดงในแผนภาพ 2

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY